

БАЯРМА
МИТУПОВА:
"ОНСО ТАЛААН
БЭЛИГТЭЙ 13 Н.
ОЮНААРАА
ОМОГОРХОНОБДИ..."

ҮН ДАЛАЙ САЛГИДАА

ХОТЫН
НАЙНДЭР
ТУХАЙ

2, 4, 8, 12 н.

1921 оной
 декабриин
 21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин

2012 оной
 сентябриин 13
 Четверг

№ 36 (21884)
 (799)

Намарай эхин
 шара бишэн
 харын 27
 гарагай 5
 www.burunen.

Буряад Үнэн

Паралимпиада-2012

ТИМУР ХУБУҮНЭЙ ТҮҮХЭТЭ ИЛАЛТА

За байка -
 лиин хи-
 заарай Агын
 тойрогой бу-
 ряад хубуун
 Тимур Тучи-
 нов Олимпиин
 эгээл үндэр
 орьёл хүрээбэ.
 Тэрэ Лондон хо-
 тодо үнгэрхэн
 эрэмдэг бэе-
 тэйшүүлэй дун-
 да Паралим-
 пиин наадану-
 дай хоёр дахин
 чемпион боло-
 жо шадаба. Энэл
 наадануудта Бу-
 рядаймнай нур
 харбагша Ирина
 Баторова зур-
 гаадахи нуури
 эзэлээ.

Үргэлжэлэлын

6 Н.

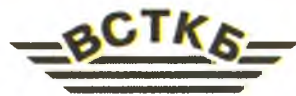
УЛААН-ҮДЭ

Удын Адаг –
 Уудам Сэлэнгын
 сэнхир хадаг.
 Улаан-Үдэ –
 Урдын сагай
 нүүдэлшэдэй отог.
 Улаан-Үдэ –

Үни сагай хүннүүдэй
 нютаг.
 Улаан-Үдэ ниислэл -
 Буряад зоной тахил,
 Байгал далайн нахил,
 Баруун-Зүүнэй нүхээсэл,
 Бүхы Россиин найдал.

БАСАА Валера

Улаан-Үдэм найхан,
 Ууган хотом аятайхан,
 Уужам сээжээ дэлюужэн,
 Ухаан сэдхэхэлэйн
 ошон
 Үргэн дэлхэйгээр
 таруужан.

ВКЛАД

ПЕНСИОННЫЙ

Минимальный размер Вклада - 1000 рублей.

СРОК ВКЛАДА

370 дней

740 дней

ГODOVAYA ПРОЦЕНТНАЯ СТАВКА

10% | 10,5%

ПРЕИМУЩЕСТВА: допускается дополнительное внесение сумм | выгодные проценты

Условия Вклада: проценты начисляются со дня, следующего за днем поступления суммы вклада, и до дня ее возврата Вкладчику включительно. В течение срока вклада каждые 90 дней, начиная со дня, следующего за днем поступления в банк суммы вклада, начисленные проценты выплачиваются Вкладчику путем перечисления на его вклад "по востребованию". Процентная ставка является фиксированной, т.е. не подлежит изменению в течение срока вклада. Договор заключается в письменной форме при предъявлении паспорта и пенсионного удостоверения. При востребовании вклада до истечения срока 370 дней, проценты на вклад начисляются по ставке вклада "по востребованию" для физических лиц, действующей в Банке на момент возврата вклада. Если на момент досрочной востребования вклада, выплата процентов Вкладчику осуществлялась в размере и порядке согласно условиям Договора, то разница за весь срок между суммой процентов, причитающихся Вкладчику при досрочном расторжении договора, и суммой уже выплаченных Вкладчику процентов, удваивается из суммы вклада. При востребовании вклада в период от 371 до 739 дней проценты на вклад начисляются по ставке 10% годовых. Условия действительны на 14.08.2012 г.

УЛАН-ҮДЭ | ул. Балтахинова, д. 17, блок «А», тел.: +7 (902-1) 691-505
 ул. Терешковой, д. 58, тел.: +7 (301-2) 439-514
 ул. Революции 1905 г., д. 54, тел.: +7 (301-2) 283-202

ВОСТСИБ ТРАНСКОМ БАНК

www.vstcb.ru

г. Улан-Удэ, ул. Лимонова, 14
 т. (3012) 44-90-58, 44-62-33
 e-mail: grace-kom.meb@mail.ru

- КАБИНЕТЫ ДЛЯ РУКОВОДИТЕЛЕЙ И СОТРУДНИКОВ
- КРЕСЛА, СТУЛЬЯ, ДИВАНЫ
- ШКАФЫ МЕТАЛЛИЧЕСКИЕ, СТЕЛЛАЖИ, СЕЙФЫ
- ШКОЛЬНАЯ МЕБЕЛЬ

ДОСТАВКА И СБОРКА - БЕСПЛАТНО!

- БУМАГА
- КАНЦЕЛЯРСКИЕ ТОВАРЫ
- ШКОЛЬНЫЕ ПРИНАДЛЕЖНОСТИ
- РАСХОДНЫЕ МАТЕРИАЛЫ
- ТОВАРЫ ДЛЯ ОФИСА

СКИДКИ!
ОТСРОЧКА ПЛАТЕЖА!
ДОСТАВКА!

ИЩЕШЬ КОМПЬЮТЕР ДЛЯ УЧЁБЫ?

КУПИ У НАС И

ВЫБЕРИ ПОДАРОК!

ФРИКОМ ФИРМЕННЫЙ МАГАЗИН
КОМПЬЮТЕРЫ & ОРГТЕХНИКА

**19 ЛЕТ РАБОТАЕМ
 ДЛЯ ВАС**

44-28-78

www.freecom.ru

ул. Гагарина, 20

Реклама

* подробности на местах продаж, с 29 августа по 31 октября

Торгово-выставочный комплекс
СтройПлощадка

Бетон и железобетонные изделия

Кирпич печной, шамотный

Тротуарная и облицовочная плитка

Бетонные заборы

Емкости из полипропилена, бассейны

Газоблок, шлакобетон

ТАКЖЕ В ПРОДАЖЕ:
 металлочерепица и профнастил

ТЦ Домашний мастер, цокольный этаж
68-46-33, 20-44-94

ТҮРҮҮШЫН ХАРААСГАЙ – УЛААН-ҮДЫН 1-дэхи ПОЛИКЛИНИКЭ

"Бурядай ТҮРҮҮ ХҮНҮҮД - 2012"

**КОНКУРС
НҮҮЛШЫН
ШАТАДАА
ГАРАБА**

Хүндэтэ уншагшад! "Бурядай түрүү хүнүүд-2012" гэхэн заншалта конкурсынай II шатын дүнгүүд согсологдобо.

Жюриин шийдхэбэрээр, "Сагаан үбгэн - 2012" номинацида июниин 7-ной дугаарта «Уянгата һүниин зэрэлгээн соо...» гэжэ гаршагтай толилогдоһон зохёохы ажал, герой **Бата-Мүнхэ Дамбаевич Гончиков** (авторынь **Янжима Цыбикова**) эрхим гэжэ тоологдоо.

"Гуа сэсэн хатан - 2012" номинацида "Харагшадай зүрхэ хайлуулжа..." гэхэн статьягай герой **Лия Валерьевна Балданова** (авторынь **Нина Ленхобоева-Артугаева**) илалта туйлаба. "Аламжа Мэргэн Арюун Гоохон-2012" номинацида эрхимлэгшэд – **Савелий Николаевич, Светлана Константиновна Павловтан**. Авторынь – **Д.Баймеева**. («Буурал үбгэнэй хөөрөөн», июниин 26-най дугаар).

"Бурханай шаби" (июлиин 12-ой дугаарта) гэжэ зураглалай герой – **Буда Цыденов**, авторынь – **Цырендулма Цыденова**, "Баатар Мэргэн-2012" номинацида эрхимлэгэн байна. Конкурсынай һүүлшын шата эхилбэ гэшэ. Хүндэтэ нүхэд, эршэмтэйгээр хабаадажа, һонин зураглалнуудаа эльгээгыт гэжэ урйалнабди.

Конкурсын жюри.

Улаан-Үдэ хотын 1-дэхи поликлиникин дэргэдэхи талмайн болон электронно регистратурын нээлгэнэй баяр ёһолол үнгэрөө. Поликлиникэ тойроод хэзэшье дүүргэгдэхыень мэдэхгүй шэнгээр ханагдаһан барилга гэнтэ түгэсэжэ, үхибүүдэй сэнгэн амархаар гоё найхан парк нээгдэшэбэ. Үхибүүд эмшэлэлгын газар ерэхэ дурагүй байдаг гэжэ мэдээжэ, тиймэһээ энээхэн паркын нээлгэндэ багашуулай эжынэр ехэтэ олзуурхана:

- Иимэ гоё найхан булан руу үхибүүд ерэхэ, наадаха дуратай байхал даа. Докторто ээлжээгээ хүлээжэ байхадаа, сагшые түргэн ошохо, - гэжэ тэдэнэр баясабад.

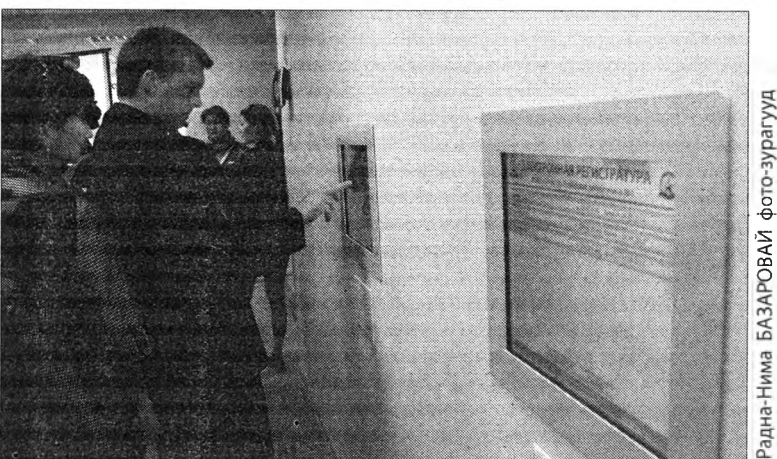
Нээлгэнэй баярай үедэ **хотын мэр Геннадий Айдаев** бүгэдэниие амаршалаад, иигэжэ хэлэһэн байна:

- Хотын нэгэдэхи поликлиникэ додол түрүү байха ёһотой. Поликлиникин ажал регистратурагүйгөөр ханахын аргагүй. Теэд эрдэм ухаан хүгжэжэ, бидэ бултанһаа түрүүн шэнэ техникэ хэрэглэхэмнай. Иигэжэ ханаата болоходомнай, эмшэд баһал хүн зоной элүүрые хамгаалха хэрэгтэ оролдосотой хандаха бшуу.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Владимир Матханов: «Улаан-Үдэ хадаа информационно технологи нэбтэрүүлгын хэрэгтэ түрүү ябадаг. Энэнь хадаа манай эмшэдэй мэргэжэлэй дээдэ шанарые гэршэлнэ» - гэжэ онсолоо.

Элүүрые хамгаалгын министр Валерий Кожевников иигэжэ тэмдэглээ:

- Манай Буряад орон дотор элүүрые хамгаалгын модернизаци эршэмтэй ябуулагдана. Электронно регистратура бии бололго хадаа түрүүшын хараасгай болоо гэшэ. Тигэжэ эмнэлгын газарнуудта үбшэнтэдэй ута унжагай ээлжээнүүд үгы хэгдэхэ бшуу. Поликлиникин дэргэдэхи талмайн нээлгэнэй удаа "Регистратурагүй поликлиника" гэхэн проектэй та-

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд

нилсуулга үнгэрөө. 2009 онһоо 1-дэхи поликлиникэдэ "Тримис" гэхэн мэдээслэй бүридхэл бии болгогдон, филиалнуудаар ажаллажа эхилһэн байна. Мүнөө элдэб хүсэтэй интернет холбооной аргаар техникэсэ шэнэ түхээрэлгэ арад зоние ша-

нартай эмнэлгын туһаламжа хүргэжэ шадаха болоно. Энэ түхээрэлгын үрэ дүн хадаа, поликлиникэ болон эмнэлгын газарнуудта регистратурын сонхонууд үгы хэгдэбэ. Үбшэнтэн гэртээ хуугаад телефоноор, интернетэй хүсөөр хэрэгтэй сүлөө сагтаа доктор-

то талон абаха аргатай. Мүн тийхэдэ поликлиникэ ерэхэ, инфомат гэхэн автомадар хэрэгтэй мэдээслэнүүдые абаад, докторто бэшүүлжэ болоно.

Хүн бүхэн шэнэ юумэ ажабайдалдаа нэбтэрүүлгэдэ таража, дадажа ядадаг ха юм даа. Илангаяа наһатайшуул, компьютер хэрэглэжэ шадахагүй зондо хүшэр байха гэжэ олон зоной ханамжа хэлэгдээ.

Дина Евдокимовна Ключкина, ажалай ветеран:

- Би энэ поликлиникэдэ 56 жэлэй туршада ажаллааб. Үнинэй ерээгүй байгаа. Ямар гоё болошоо гэшэбэ? Эрдэм ухаан хүгжэжэ, хүнэй ажабайдал хайжаруулна.

Любовь Разуваева:

- Гансаараа байдаг наһатайшуул яагаад докторто орохо юм, тэрэнь гайхалтай. Би өөрынгөө участогой врачтай телефоноор харилсаад лэ, хэрэгэ бүтээдэг байхаб. Регистратурагүйгөөр тэдэнэй ажал улам ехэдэхэл даа.

Александра Васильева:

- Регистратурагүй яагаад байха юмбиди гэжэ мэгдэнэб. Юумэ тэрэ доронь мартадаг болонхойб. Регистратураһаа хураад, мартаад, дахинаа ерээд, хурахада болохо, харин яагаад компьютертай хөөрэлдэхэ гээшэбиб? Мүн юрын телевизортэ сонсхолрекламын түргэн ябахата, уншажа үрдидэггүй ха юмбиди? гэжэ гайхаба.

Эдэ ханамжануудые дуулаад, тэрэ дары харюу үгэхэ ханалтай 1-дэхи поликлиникин мэргэжэлтэдһээ асуухадамни, тэдэ иигэжэ хэлээ:

- Регистратурын ажалшад администраторнууд болоод, үбшэнтэнэй бүхы асуудалда харюусаха. Түрүүшээр ойлгоогүй зоние угтан абаад, хамһалсаха зон байха. Нэгэдэхи дабхарта түргэн туһаламжа хүргэдэг түб байха. Айха, мэгдэхэ юумэн үгы.

Бүхыдөө энэ шэнэ түхээрэлгэ хэрэглэхын ажаябуулгада 1 566000 түхэриг гаргашалагдаа, тэдэнэй 1 166000 түхэригын өөһэдын хангай мүнгэн гээд тоологдоно.

Цырегма САМПИЛОВА.

НАЛОГ ТАТАБАРИ БЮДЖЕТ ДҮҮРГЭНЭГҮЙ

Республикын бюджетэй налог татабаринаа ороһон олзо үсөөрөө, «Байкалфарм» эмхи 30 процентээр үйлэдбэриез хороогоо болон акцизаар налог татабари хүсэд дүүрэнэгүй гэхэн шухала асуудалнууд Буряад Республикын Правительствын дэргэдэхи комиссийн үнгэргэһэн зүблөөн дээрэ табигдаа.

- Хэдэн дүнгүүдээр бюджет дүүрэнэгүй. Бидэ мүнөө хаража, энэ талаар арга боломжо бэдэрхэ ёһотойбди, - гэжэ республикын правительствын экономика хүгжэлтын талаар түрүүлэгшын орлогшо **Александр Чепик** тэмдэглээ.

Байгша оной январьһаа июнь хүрэтэр республикын хан руу 12,3 миллиард мүнгэн оронхой. Энэнь хадаа нёдондойхидо орходоо 1 миллиардаар ехэ болоо. Гэхэтэй хамта эмхинүүдэй олзын налог түлэбэри 41 миллионоор хороһон байха юм.

- Гол шалтагынь хадаа налог түлэдэг 2 томо эмхинүүдэй ажаябуулгаһаа

дулдыдана. Мүн «Байкалфарм» эмхиин олзо орошоёо 30 процентээр унагаһанһаа баһал дулдыдаа.

Республикын бюджеттэ баһа зарим эмхинүүдэй олзын талаар налог түлбэрийн тоогой дээшлэхэдэ, үлүү түлэлгэ хаалта болоно. Энэ тоо баримта 1,325 миллиард түхэригөөр дүүрэхэ, жэлэй эхинһээ 215 миллион түхэриг һөөргөн бусаагдаа.

- Жэлэй һүүлдэ ямар дүнтэй байхабибди? Мүнөөһөө бултыень шалган элирүүлхэ хэрэгтэй, - гэжэ Александр Чепик тэмдэглээ.

Олондо мэдээсл тараадаг эмхинүүдэй журналистнуудтай тэрэ уулзахадаа, "Энэ асуудалда орёо шийдхэгдэхэ юумэн үгы" - гэжэ мэдүүлээ.

Гэхэтэй хамта, засаг түрын хэблэлэй албанай мэдээгээр, байгша оной һүүл болотор ехээр налог түлэдэг томо эмхинүүдһээ 1,5 миллиард мүнгэнэй орошо хүлээгдэнэ, тэдэнэй нэгэ миллиард шахуу орошо транспорт үйлэдбэрийн ажыхынуудһаа орохо.

Эдэ мүнгэн орошо 4-дэхи кварталда түсэблэгдэнхэй. Хэрбээ график түсэблэгдэн хэмдээ эмхидхэгдэбэл, налог татабарийн олзо бүридэхэ гээд багсаамжалагдана.

«Байкалфарм» эмхиин үйлэдбэриез бага болгоһон асуудалаар Александр Чепик иигэжэ тайлбарилба:

- Хэрбээ энэ эмхи үйлэдбэриез ондоо газарта эрхилээ болоболынь, бидэ энэниие мэдэржэ, ондоо арга боломжо бэдэрхэбди. Энэ талаар үшөө 2 иимэ эмхинүүдые тэдэнэй үндэһэн дээрэ эрхилхэдэ болоно.

- Манай эндэ спирт үйлэдбэрилхэ тухай асуудал үнинэй табигдадаг. Сибириин эрдэмтэдэй шэнжэлэлгээр, манай эндэ ургадаг шэниисэ белок ехэтэй хэн тула, глютен болон спирт үйлэдбэрилгэдэ ехэ хайн.

Энэ талаар Правительствын түрүүлэгшын орлогшо Хүдөө ажыхын министертвэдэ инвестиционно ханамжануудые бэлдэхыень даалгаба.

Мүн Александр Чепик Буряад

орондо пивын үйлэдбэри хүгжөөхэ тухай ханамжа оруулаа. Энэ үйлэдбэри республикын табан эмхи эрхилдэг.

- Тэдэнэр үйлэдбэриез ехээр хүгжөөнэгүй, юрэ «өөрынгөө шүүһэн соо бусална». Тэдэнтэй уулзажа хөөрэлдэхэ, үйлэдбэри үргэдхэхэ, шанар хайжаруулха хэрэгтэй. Энэ республикын бюджет руу олзо оруулха үйлэдбэри гэшэ. Яаба хээбэшье, пивэ хүн зон уудаг ха юм.

Комисси зүблөөнэй түгэсхэлдэ гүрэнэй гүйсэдхэхы эмхинүүдтэ налог татабарийн орошо багсаамжалжа, республикын бюджет дүүргэхэ арга боломжо бэдэрхэ гэжэ даалгаба. Мүн тийхэдэ налог түлэдэг эмхинүүдтэй ажал ябуулха. Налог үлүү түлэжэ, һөөргэн бусааха талаар ерэхэ жэлэй налог руу тэрэ үлүүнь эльгээхэ асуудалнуудые шийдхэхэ тухай хэлсэгдэбэ.

Цырегма САМПИЛОВА.

Шажан мургэл

ОЙН БАЯРАЙ ХЭМЖЭЭ ЯБУУЛГАНУУД ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛЭГДЭХЭНЬ

Сентябриин 6-да "Бурятия" гэхэн зочид буудалай конференц-залда «Бандида хамба лама Итигэлов болон мүнөө үе саг» гэхэн темээр пресс-конференци үнгэргэгдөө. Бандида хамба лама Даша-Доржо Итигэловэй 160 жэлэй оёе тэмдэглэх тухай тодорхой мэдээсэл хэгдээ.

Энэ конференцидэ Россин Буддын шажанай Заншалта Сангхын дид-хамба лама Дагба Очиров, тийхэдэ "Дашичойнхорлин" гэхэн Буддын шажанай университетэй ректор, эмхидхэлэй хорооной түрүүлэгшэ Ганжур-Цырен Раднаев, хамба лама Итигэловэй институтудай директор Янжима Васильева гэгшэд хабаадаа.

XII Бандида хамба лама Даша-Доржо Итигэловэй түрэнхөөр 160 жэлэй ойдо зориулагдажа, сентябриин 17-18-19-нэй үдэрнүүдтэ ехэ хуралнууд үнгэргэгдэхэнь. Найдэрэй манлайда Ивалгын дасанда республикын мэдээжэ барилдаашадай, мэргэшүүлэй хабаадаха буряад арадаймнай заншалта бүхэ барилдаан, нур харбаан үнгэргэгдэхэнь. Эгээл суутай, хурдан хатарша хүлэгүүд урилдаанда табигдаха юм.

-Д-Д.Итигэлов хадаа I Бандида хамба лама Дамба-Даржаа Заяевай хубилгаан гэжэ тоологдодог. Тиймэхэ Хяагтын аймагай Отсон Хаан гэжэ газарта түрүүшын хамба ламада зориулагдахан хурал сентябриин 17-до үнгэргэгдэхэ юм, - гэжэ Ганжур Раднаев мэдээсээ.

шэнэ һонин гэхэдэ, буддын шажанай дээдэ нургуулин багшанар Бурхан багшын номой нургаалнуудые олонитэ зондо тайлбарилан ойлгуулха лекцинүүдые уншадаг болохонь. Хамбын хүрээндэ оршодог энэ нургуулин байшанда суббото, воскресениин үдэрнүүдтэ үдэрэй гурбан сагһаа эдэ лекцинүүд үнгэргэгдэхэ.

Арбан хоёрдохи Бандида хамба лама Даша-Доржо Итигэловтэ зориулагдахан найдэртэ эдэбхитэйгээр, хабаадахыень, нютаг нютагай хүнүүдые, муниципальна байгуулануудай, хүдөөгэй поселенинүүдэй захиргаануудай толгойлогшонорые Россин Буддын шажанай Заншалта Сангхын зүгһөө XIV Бандида хамба лама Дамба Аюшеев уряална. Республикын дасангуудай түлөөлэгшэнэр Итигэлей хамбын түрэнхэн үдэртэ зориулагдахан эрын гурбан нааданда эдэбхитэйгээр хабаадаха гэжэ найдагдана.

Ивалгын дасанай дэргэдэхи "Дашичойнхорлин" гэхэн университетэй эрдэмтэй ламанар, Энэдхэг ороной Гоман дасанда 16 жэлдэ нуража ерэнхэн габжанар Дымбырл-Даши Балданов, Бадма Мархаев болон бусад дасанай гэбшэ ламанар тэдэниие үнгэргэхэ байна.

Москва хотодо октябриин 24-29-нэй үдэрнүүдтэ Бандида хамба лама Д-Д.Итигэловтэ зориулагдахан выставкэ үнгэргэгдэхөөр харалагданхай. Тийхэдэ энэ ойн баяртай дашарамдуулан, энэ хүн тухай номууд хэблэгдэхэ, уран найханай фильм буулгагдаха ёһотой.

- Сентябрьин 18-да Оронго тосхоной хажууда Улзы Добо гэжэ газарта хурал хурагдаха. Энэ газар хадаа Д-Д.Итигэловэй түрэнхэн тоонто юм. Тийгээд сентябриин 19-дэ үглөөнэй 8 сагта Ивалгын дасанда ехэ хурал хурагдажа, Итигэлей хамбада мандал үргэхэ байнабди.

Тэрэнэй һүүлээр Ивалгын дасанай урда баригдахан ехэ стадиондо эрын гурбан наадан үнгэргэгдэхэ.

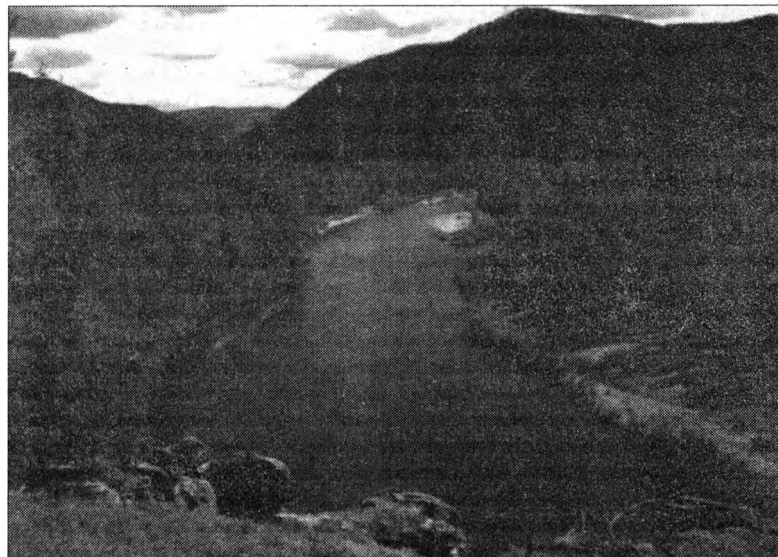
Д-Д.Итигэловтэ зориулагдахан эрын гурбан нааданда илагшад Россин Буддын шажанай түүхэдэ орожо, нэрэнүүдынь алтан үзэгүүдээр түүхын дансада бэшэгдэхэ гэжэ эндэ хэлэгдээ.

Тийхэдэ Ивалгын дасанай ламанарай үүсхэжэ байхан

Ёһо заншал

РЫХИ

Алтан шара намарай хаһа газаамнай оронхой. Үдэртөө намарнай игаабари дулааханаар шаража, шара набшын халуун буужал байна гэхэдэ болохо.

Намарай буга харын үедэ гэхэ гү, али сентябриин 13-һаа эхилжэ 19 хүрэтэр хамаг үһанай намхажа, бог шорой, булангирһаа сүлөөржэ, арюун тунгалаг, сэбэр болодог хаһые рыхы гэдэг. Тэрэ оройдоол долоон хоног соо үргэлжэлдэг. Энэ хадаа гол горходой, булаг, нуурнуудай булта аршаан болоод байха үе. Хүнүүд энэ болзорыеень һамбаашалан, урасхал үһанда ородог, аршаанда ошодог. Тийгэжэ бэеын һайн тамир хуряаха гэжэ оролдодог заншалтай.

Булаг горходой аршаан болохо

Бүлэг үдэрнүүд – рыхы гээ.

Буга һарада үһанда орохо

Бүхэ тамир хуряаха гээ, - гэжэ Хэжэнгын аймагай Хөөрхэ нотагай мэдээжэ бэлигтэй поэт **Дансаран Шагдарович Доржогутабай** "Буга һара" гэжэ шүлэг соогоо бэшэһэн байдаг. Хүдөө нютагаарнай монгол һараар иимэ үе оробо гээшэл даа.

Энэ үедэ мэдэхэ хүнүүд республикын аршаанта газарнуудаар ябадаг заншалтай болоһоор үнинэй. Энэньшье зүбтэй. Арюун сэбэр болоһон аршаан булагуудай эгээл дээдэ ша-нартаа хүрэнхэн үедэ аршаанда ороходо, хүнэй бэе тамирта нүлөөлнэ, хүсэниньшье ехэ байдаг.

Зунай халуун хаһын хүдэлмэрийн һүүлээр адууһа малайнгаа үбһэ тэжээл бэлдээд, үбгэ эсэгэнэр, аба эжынэр нютагайнгаа аршаанда тусгаар түхээржэ гарадаг байһан лэ даа. Тийгээд лэ хэды хүндэ, хара ажалда ябабашье, эм домто аршаан булагуудһаа хүсэ абажа, бэе тамираа хүдэржүүлдэг заншалтай байгаа.

Буряад арадаймнай ажабайдалһаа уламжалан гараһан гүнзэги удхатай ёһо заншалнуудаа мартангүй, хэргээн һанажа ябаял.

Ниитын малай үбэлжэлгэ - шанга шалгалта

ҮБНЭ ТЭЖЭЭЛ ЭЛБЭГЭЭР НӨӨСЭЛЭГДӨӨ

Буряад ороной бүхы ажахы-нуудта сентябриин 10-най байдалаар 321 мянган тонно тэжээл бэлдэхэгдээ. Тийхэдэ малай толгой бүхэндэ 7,1 центнер бэлдэхэгдэн болоно.

Республикын ажахынуудаар 667 мянган тонно үбһэн һүрилэгдөө. Энэнь нёдондонойхидо орходоо нураггүй ехэ болоно. Энэ жэлдэ үбһэ бэлдэхэхэ түсэб 102,6 процентээр дүүргэгдээ. Тийхэдэ 49,6 мянган тонно үбһэн прессээр дарагдажа нөөсэлэгдөө.

Аймагуудай мэдээнүүдээр, нуга сабшалангай үбһэ хуряажа дүүргэжэ байнхай. Тэрэшэлэн хүдөө ажахын предпрятинуудта олон жэлэй ногооной ургаса хуряалга баһал түгэсэхэ шатадаа дүтэлэнхэй. Бэшүүрэй аймагай ажахынуудта олон жэлэй ногоо хуряажа, силос даража байнхай. Жэшээлхэдэ, Елань гэжэ нютагай хүдөө ажахын үйлдбэрийн кооперативта энэ хүдэлмэри урагшатайгаар ябуулагдана. Эндэ һаамхай малай һаам дээшлүүлхэ силос бэлдэхын тула донник, рапс болон бусад олон жэлэй ногоо таридаг байна. Тийхэдэ Кабанскын аймагай "Твороговское" гэхэн ажахыда ниитын малай үбэлжэлгэдэ хүсэд хүрэхэ силос, сенаж даранхай,

үбһэ тэжээлшье элбэгээр хуряажа абанхай.

Харин Зэдын аймагта энэ жэлдэ сенаж бэлдэхэгдээ ехэ анхарал хандуулагдана. Жэшээлхэдэ, Оёорой ажахыда энэ жэлдэ 570 тонно сенаж бэлдэхэхэ түсэбтэй аад, сентябриин 1-нэй байдалаар 700 тоннодо хүрэхэ байнхай. Нэрлэгдэгшэ аймагай Борьёогой ажахыда 750 тонно сенаж бэлдэхэгдээ. Бүхыдөө энэ аймагаар һүүлэй мэдээгээр 30 мянган тонно нуга сабшалангай үбһэн сомогдонхой. Эндэхи ажахынууд хамта дээрээ 45 мянга шахуу тонно үбһэ тэжээл хуряажа абаха түсэбтэй.

Нуга сабшалангай үбһэ тэжээл хуряаха хүдэлмэрийн хажуугаар зарим ажахынууд таряагаа хадажа эхилбэ. Нэрлэбэл, Бэшүүрэй, Зэдын, Яруунын, Кабанскын, Мухар-Шэбэрэй аймагта ороһото ургамалнуудые хуряана.

Мүнөө үень хамта дээрээ 929 гектар таряанай ургаса сабшагдаа, 1813 гектарай таряан багсалжа сохигдоо. Тийхэдэ эдэ үдэрнүүдтэ 3130 тонно ороһон хуряагдаад байна гээшэ. Үнгэрһэн жэлэй энэ үеынхидэ орходо таряанай бараг ургаса сохигдоод байна гэжэ тэмдэглэмээр. Жэшээлэн хэлэхэдэ, хуряагдажа байһан талмайн гектар бүхэнһөө 17,2 центнер ургаса

абтана.

Буряад Республикын Хүдөө ажахын министрствын сентябриин 10-най мэдээгээр, хоёрдохи бүдүүн хоол болохо 18 мянган тонно хартаабха хуряагдаад байна. Энэнь түсэбэй 10,7 процент болоно. Энэһнээ гадуур овоциин баян ургаса хуряагдажа эхилээ. Овоц тариһан республикын ажахынууд 7,6 мянган тонно ургаса суглуулжа абанхай. Энэнь овоц хуряажа абаха түсэбэй 14 процентнь болоно. Бэшүүрэй аймагай Дунда-Хэрээтын хүдөө ажахын предпрятни хартаабха болон бусад овоц ехэ талмайда таридат юм. Тийхэдэ энэ ажахы капуста, помидор, перец ехээр таридат байна. Эндэхи ажахын хүдэлмэрилэгшэд түргэн эдэсхэдэг хартаабха, капуста тарижа, аймагай болон Улаан-Үдэ хотын наймаанай дэлгүүрнүүдтэ тушаадаг. Иимэрхүү ажахынууд республика доторнай яһала олон.

Буряад ороной ажахынуудаар хура бороотой, ургасатай байһан жэлэй элдэб янзын хэшэг хуряагдахан зандаа.

Тус хуудаһа Э.ДАМБАЕВА бэлдэбэ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2012 оной сентябриин 10-аа 14 хүрэтэр

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

10.09 11.00 Арадай Хуралай
Зүблөөнүүдэй бага танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна по- литикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

1. "Республикын 2012 оной болон 2013-2014 онуудай түсэбтэ хугасаагай бюджет тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

2. "Буряад Республикын табадахи зарлалай Арадай Хуралай депутатуудай хүнгалта үнгэрэхын тула нэгэ һууритай хүнгуулин округуудай тоолбори баталха тухай" Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

3. "Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ худалдаа наймаанай ажал ябуулга гуримшуулга тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

4. "Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ этилэй спирт, архиин болон бүридэлдөө спирттэй продукциин үйлдбэрлгые болон эрьсые хуули ёһоор гуримшуулгын зарим асуудалнууд тухай" Буряад Республикын Хуулин 5-дахи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

5. "Буряад Республикын Арадай Хуралай 2013 ондо бээлүүлхэ ажал ябуулгы хангаха гаргашанууд тухай" Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

11.09 10.00 каб.119

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЫН УЯЛГАНУУДЫЕ ДҮҮРГЭГШЭ В.Г.ТАРХОВАЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

10.09 13.30 Бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хорин юһэдэхи сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд
13.09 14.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ худалдаа наймаанай ажал ябуулга гуримшуулга тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

10.09 16.00 каб.119

"Нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн зургаануудта хүдөө ажахын үйлдбэрийе дэмжэхэ талаар Буряад Республикын гүрэнэй бүрин этигэмжэ олгохо тухай" Буряад Республикын Хуули бээлүүлгын ябаса тухай" Буряад Республикын Арадай Хуралай Зүблэлэй зүблөөндэ бэлдэлгэ тухай

12.09 10.00 каб.119

"Карели Республикын Хуули гаргалгын суглаанай Россиин Федерациин Хүдөө ажахын министр Н.В.Федоровто

гүрэнэй загаһанай ажахын реестр эрхилэлгын асуудалнуудаар хандалга тухай" Карели Республикын Хуули гаргалгын Суглаанай тогтоол тухай

13.09 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Хорооной мэдэлэй асуудалнуудаар нүүдэл хүдэлмэрийн зүблөөндэ бэлдэлгэ тухай

14.09 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, олонийтын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

"Буряад Республикын ниитын палата тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

12.09 14.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

"Социальна хүлһэлэлгын хэлсээнүүдээр үгтэдэг гэр байрада хэрэгтэй эрхэтэдые бүридхэлдэ абалгын дүрим тухай" Буряад Республикын Хуули тухай

10.09 14.30 каб.218

1. "Буряад Республикада олон хүүгэдтэй гэр бүлэнүүдые дэмжэлгын хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

2. "Буряад Республикада үншэн болон гэртэхинэйнгээ харууһагүй үлэһэн хүүгэдые социальна талаар дэмжэлгын хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

11.09 10.00, 10.30 каб.218

Буряад Республикын дүрбэдэхэ зарлалай Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хорооной депутату-

удай хүдэлмэри тухай мэдээсэл тухай
13.09 14.00 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхые хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

1. "Буряад Республикада нютагай удха шанартай газар дорохи ашагта малтамалнуудые, тиихэдэ нийтэ дэлгэрэнги ашагта малтамалнуудай хэбтэшэнүүдые ашаглалгын дүрим тухай" Буряад Республикын Хуулин 1-дэхи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

2. "Олон үүргэтэй электрон карта тухай" Буряад Республикын хуулин түлэб тухай

10.09 14.00, 15.00 каб.203

IV. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

Ц.Э.Доржиев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хорооной түрүүлэгшэ

11.09 14.00-17.00 каб.118/235

В.А.Павлов – Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хорооной түрүүлэгшэ

13.09 14.00-17.00 каб.118/119

V. РЕСПУБЛИКАНСКА ХЭМЖЭЭ ЯБУУЛГАНУУД

Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай Байгалай экономика форумой хэмжээндэ Уласхоорондын экономика конференцидэ хабаадалга

13-15.09

ХҮДӨӨДЭ ЗАЛУУШУУЛЫЕ ЯАГААД ҮЛӨӨХЭБ?

Арадай Хуралай депутат Баир Доржиев Уланхаанай дунда һургуулин багшанартай уулзажа, залуу үетэниие хүдөөгэй ажалаар һонирхуулха асуудал зүбшэн хэлсэһэн байна.

Энээнһээ гадна Хурамхаанай аймагай багшанарай августын конференцидэ хабаадажа үгэ хэлээ. Тиихэдэ нютагайнгаа багшанар болон һурагшадые хүдөө ажахынгаа предприятита уриһан байна. Тэрэ мүнөө үеын шэнэ техникэ хайшан гэжэ хүдэлнэб, хүдөө ажахын һалбарита ямар шэнэ онол аргууд хэрэглэгдэнэб гэжэ хөөрөө. Тиихэдэ ажахы хүтэлбэрлгын мүнөөнэй онол аргууд тухай ойлгуулжа, залуушуулые хүдөө ажалаар һонирхуулха хүсэлтэй байһанаа тэрэ мэдүүлээ. Нютаг дээрээ байгуулһан тэрэнэй предприятита гол түлэб мал ажалтай юм. Аймаг дотороо һайн үүлтэрэй мал олон болгохо гэжэ тэрэ шиидэнхэй. Энээнһээ гадна предприятитаин ажалшад нёдондонһоо эхилжэ зүгы харана.

«Республикын наймаанай дэлгүүрнүүдтэ һайн шанартай нютаг дээрээ үйлдбэрлһэн мяха, һү, творог, зүгын бал тоһо элбэгээр дурадхаха хүсэлтэйгөөр хүдэлнэбди», - гэжэ Б.Доржиев хэлэһэн байна. Аймаг дотороо ехэ салинтай һайн ажал залуу мэргэжэлтэд олохо аргатай гэжэ тэрэ бата этигэнэ.

Дулма БАТОРОВА.
Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

ШАНХАЙДА ВЫСТАВКЭДЭ ХАБААДАХАНЬ

Буряад Республикын Толгой-Блогшын болон Правительствын сайтын мэдээгээр, Буряад ороной делегаци уласхоорондын выставкэдэ Шанхай хотодо хабаадахань. Тэрэ ноябрь һарада үнгэргэгдэхэ байна.

Хитадай Арадай Республикада энэ жэлдэ Росси гүрэнэй Аяншалгын жэл гэжэ соносхогдонхой. Буряад орон энэ хэмжээ ябуулгада эдэбхитэйгээр хабаадана. Эгээл шухалань гэхэдэ, "Байгалай буудал" аяншалгын зонин байдалтай хитадуудые дүтөөр танилсуулха хүсэлтэй. Эндэхи байдал болбосон түхэлтэй болгодогдо 3,4 миллиард түхэриг гүрэнэй талаһаа һомологдонхой. Тиихэдэ хубийн хамжаанай предприятинуудһаа, инвесторнүүдһээ 36 миллиард түхэриг һомологдохо гэжэ ИТАР-ТАСС мэдээсэнэ. Мүнөө үедэ Буряад орон руу жэлэй туршада 530 мянган хүн аяншална. Жэл ерэхэ бүри аяншалгада тоо дээшэлхэ хараатай. "Байгалай буудал" резидентнүүдэй дунда хитад компанинууд бии. Тэдэ энэ хэрэгтэ 20 миллиард түхэриг һомолхо арга боломжотойбди гэжэ мэдүүлһэн байна.

Эльвира ДАМБАЕВА
оршуулба.

Ниислэл хотын хайндэр

НҮН ДАЛАЙ УРДАЖА, ЗӨӨХЭЙ ТАРАГ БИЛТАРБА

Республикын хү үйлэдбэрилдэг эмхинүүд энэ нааданда хабаадажа, ород драмын театрай дэргэдэ хүнэй үйлэдбэрийн зүйлнүүд үргэнөөр дэлгэгдээ. Карл Марксын бульвар дээрэ багахан хорёо баригдажа, тэрээн соо хоёр наамал үнээд, нэг хэдэн ямаад асарагдан хаагдаатай байгаа. Амидыгаар үхэр, ямаадые хаража үзөөгүй үхибүүд ехэтэ хонирхон, нэмээхэн набардаад, эльбээдшые абаа.

Олон зоной гайхан хараһаар байтар, шадмар бэрхэ наалишад шууятар үнээ ямаадые наажа, үхибүүдтэ яагаад тэдэнэй уудаг амтатайхан хүмбэй бии болодог гэшшэб гэжэ харуулба. Тэдээнһээ дүтэхэнэ хү шэрэдг автомашинуудай выставкэ дэлгэгдээ. Жолоошод зориута үхибүүдэй досоон ороод, рульда нуужа наадахын тула машинануудай үүдыень нула орхёо. Тиигэнээр байтар харагшад олоор сугларжа, хүнэй хайндэрэй нээлгэн хүгжэм дуунай аялга доро эхилээ. Октябрьска районой захиргаан аймагайнгаа түрүү хүнүүдые ажалдаа амжалта туйлаһанаарнь тэмдэглэжэ, Хүндэлэлэй грамота болон гарай бэлэгүүдые үгэжэ ёһолбо, мүн энэ үдэр түрэнэн үхибүүдые амаршалаад, бэлэгүүдые баркуулба.

БЕРЛИНҮЭЭ ЕРЭНЭН ХАЙНДЭР

Хүнэй хайндэр эмхидхэгшэ "Молоко Бурятии" гэхэн эмхиин директорнүүдэй Советэй түрүүлэгшэ **Юрий Тармаев** Германиин Берлин хотодо эмхидхэгдэһэн хүнэй хайндэртэ хабаадаад, Улаан-Үдэдэ иимэ хайндэр эмхидхэхэ тухай наамжа Хүдөө ажахын министерство болон Октябрьска районой захиргаанда оруулһан байна. Тиигэжэ энэ хайндэр дэмжэгдэн, нёдондо түрүүшынхией Улаан-Үдэдэ эмхидхэгдээд, ехэтэ хайшаагдажа, энэ хэмжээ ябуулга заншалта болоһон юм. Юрий Игнатъевич иигэжэ хэлэбэ:

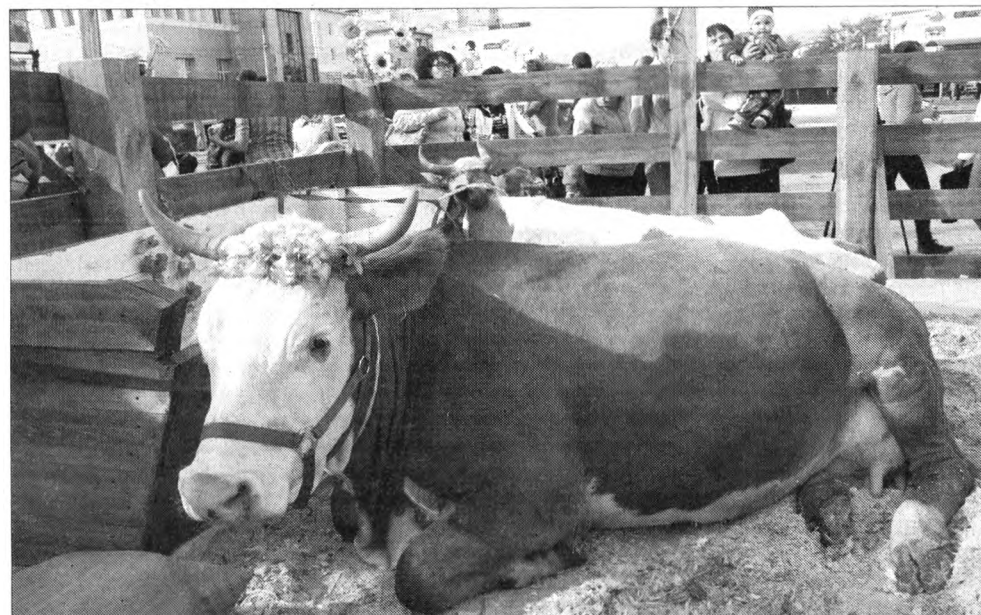
- Энэ хайндэр хадаа республикын хүнэй үйлэдбэрилэгшэдые нэгэ-дүүлнэ. Хотын зоной анхарал өөһэдын нютагай үйлэдбэридэ анхарал татуулха зорилготойгоор хэгдэнэ гэшшэ.

Буряад Республикын хүдөө ажахын министрэй орлогшо **Жамсо Паланович Гунзынов** иигэжэ онсолбо:

- Хүдөө ажахын хүнэй халбари хадаа хүдөө нютагай социально-экономическа байдал хүгжөөлгэдэ ехэ нүлөө үзүүлхэ аргатай гэжэ тоологдог. Хүнэй үүлтэртэ мал үсхэбэрилгэ хадаа республикын болон Россиин 2020 он хүрэтэр хүгжэлтын программада оруулагданхай. Хүдөө ажахын бусад халбаринуудта хүнэй үйлэдбэрийн халбари онсо илгардаг. Юуб гэхэдэ, энэ хэрэг эрхилхын эхиндэ ехэ мүнгэнэй гараша хэрэгтэй. Республикын аймагуудта элдэб проектнүүд ашаглагдажа эхилхэдээ, хүнэй фермэнүүд баригдажа, нааян сагта дүн харуулагдажа ёһотой.

НҮНЭЙ ҮЙЛЭДБЭРИИН ЗҮЙЛ АМТАЛАЛГА

"Молоко Бурятии" гэхэн заводой генеральна директор **Александр Раднаев** хэлэхээр, мүнөө жэл эхэ дулаан, хура бороотой зун тудаж, хүн элбэгээр наагдана. Олонхи үйлэдбэрилэгшэд хүеэ буйлуулжа, энэ хайндэртэ хабаадажа сүлөөгүйдөө. Тиимэһээ республикын хүнэй 10 үйлэдбэрилэгшэд хабаадаа. Эмхи бүхэн өөһэдынгөө бэлдэһэн тоһо, зөөхэй, кефир, йогурт хүн зондо амталхыень дурадхабад. Нааданда ерэгшэд амтатай хүнэй зүйлнүүдые тэрэ дары худалдан абаа бшуу. Мэнэл нааян

үйлэдбэрилэгдэһэн, хушараагүй шэнэ эдээ ехэ олон зон худалдан абаад, эдэгээ наймаалагшад олзо оложо, ехэ сэдхэлээ хананги гэртээ бусаа.

ХОТЫН ДЭЛГҮҮР ДЭЭРЭ БЭШҮҮРЭЙ ТОНОН ГЭЖЭ МЭХЭЛНЭ

Бэшүүрэй тоһоной заводой микробиолог **Екатерина Куренкова** онсо иигэжэ соносхобо:

- Улаан-Үдын дэлгүүрэй ехэ олон га-

зарта Бэшүүрэй тоһон гээд хэмжүүрэй тоһо худалдана. Энэнь шал худал. Манай завод тоһоёо багахан саарһан амһартануудта орёогоод худалдадагбди. Харин томо хэршэдһээр үйлэдбэрилдэггүй. Республикын зон Бэшүүрэй тоһон амтатай, хайн шанартай гэжэ мэдэдэг тула мэхэлэгдэнэ бшуу.

ЗАЛУУШЬЕ НАА, ШАДАЛТАЙ АЖАХЫ

Зэдын аймагай Петропавловка тосхоной "Пищевик" гэхэн хүдөө ажахын кооператив хүнэй үйлэдбэрийн дэлгүүртэ оройдоол нэгэ жэлэй туршада хүдэлнэ. Энэхэн сагай болзорт республикын аяар гурбан аймагуудые шэнэ үйлэдбэрлэһэн хүнэй элдэб зүйлнүүдээр хангадаг. Үдэртөө нэгэ тонно хү үйлэдбэрилдэг. Ажахын түрүүлэгшэ **Ешидоржо Сосоровой** хэлэхээр, Зэдынгээ, Захааминай, Хягтын аймагуудта хү тарагаа саг соогоо шэрэхын тула зориута рефрижератор автомашина худалдан абаһан байна.

ЭРХИРЭГҮЭ ЯМААД АЙЛШААР БУУГАА

Хэрбээ нёдондо хүнэй нааданай гол айлшад Буряадай хүдөө ажахын академиин "Байгал" гэхэн учхозой симментал үүлтэрэй үнээд байгаа наа, мүнөө жэл буряад талын сагаан ямаад уригдаа. Эрхирэгтэ ажалладаг таряашанай фермерскэ ажахыда наамал 30, хамта дээрээ 70 ямаад тоологдоно. Ажахын хүтэлбэрлэгшэ **Александр Халановай** хэлэхээр, эдэ ямаад буряад угсаатанай хэр угһаа сахижа ябаһан үүлтэрэй юм:

- Экологиин талаар ариг сэбэр байгаалитай газарта эдэниие тэжээдэгбди. хүниинь ямаршые үнэргүй, хайхан юм. Гансал үдхэн бүридэлөөрөө 2 дахин үнээнэй хүнһөө тоһолиг байдаг. Мүнөө үеын зон үнээнэй хүндэ дадашоод, ямаанай хү уухаа болинхой. Энэ халбари хүгжөөхэ гэхэдэ, мүнгэн зөөри дуталдадаг. Эрхирэг болон Улаан-Үдын машзаводой микрорайондо ажаһуугшад худалдан абадаг. Үдэртөө 30 литр хүн наагдабашые, бүрин худалдагданагүй бшуу.

Гэрэй эзэн эхэнэр **Лариса Дымбрыловнагай** хэлэхээр, ямаадай хүн юугээршые дутуугүй:

- Элдэб эдээнэй зүйл үйлэдбэрлэхөөр. Ехэ амтатай ааруул-творог шанадагби, зөөхэйшые буйлуулхаар.

ТОНО, ЗӨӨХЭЙ ЭЛБЭГ

Мухар-Шэбэрэй аймагай "Буренка" гэхэн эмхиин технолог **Светлана Кундакова** нурамал гараараа, түргэ түргэн хүнэй зүйлнүүдые амһарталжа, наймаагаа гүйлгэхэ зуураа, сүлөөгүй намтай хөөрэлдэнэ:

- Манай үйлэдбэрийн зүйл ехэ сэгнэгдэдэг. Эдээмнай нэгэшые үлэжэ муудаж байдаггүй. Мүнөөшые харана гүт? Ямар түргэн бүхы асарһан наймаагаа бултыень худалдаад, гэртээ бусахамнай. Нэгэ долоон хоногтой туршада 3-5 тонно тоһо, зөөхэй үйлэдбэрлэжэ худалдадагбди. Манай аймагай томо ажахынүүдһаа болон үмсын зонһоо хү худалдан абадагбди. Тиигэжэ иимэ шэнэ, шанар хайтай хүнэй зүйлһөө хэн арсахаб даа!

Боро хараан гэнтэ буужа, наймаашадшые, худалдаг абагшадшые харанхы боложо байһыень ойлгонгүй, хүнэй найрта эдэбхитэй хабаадабад. Октябрьска аймагай түб талмай дээрэ онтохон соохидол хүн далай урдажа, тоһо, зөөхэй билтаржа байгаа нэн...

Цырегма САМПИЛОВА.
Зураг дээрэ: хүнэй хайндэрэй үедэ.

Р.Н.БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

ТИМУР ХҮБҮҮНЭЙ ТҮҮХЭТЭ ИЛАЛТА

(Түгэсхэл. Эхининь 1-дэхи нюурта).

Паралимпийн наадануудта Тимур Тучинов хоёрдохиёо хабаадаба гэшэ. 2008 ондо тэрэ шангай хуури эзэлжэ шадаагүй байна, оройдоол нэгэ очгоогоор хитад тамиршанда булигдаа хэн. Харин мүнөө Россиин суглуулагдамал командын түрүү тамиршан боложо, хоёр алтан медаль абаба гэшэ.

Лондондо Тимур бүхи хаба шадалаа, арга боломжоёо харуулжа, нэн түрүүн, Урда Солонгосой, Украинын, Америкын харбагшадые илажа, финалда оролон байна. Тэндэ тэрэ Новороссийск хотоноо уг гарбалтай, суг хамта Россиин командын бүридэлдэ оролон Олег Шестаковтой уулзаа. Эгээл эндэ Тимур 7:3 гэхэн тоотойгоор нүхэрөө булижа гараба.

Командна тоосоондо Россиин тамиршад мүн лэ алтан медаль абажа шадаа. Агын Тимур Тучинов, Новороссийскын Олег Шестаков, Тыва Республикын Михаил Оюн гэшэд Турциин, Хитадай болон Урда Солонгосой командануудтай уулзахадаа, тэдэндэ нэгэ гышье арга боломжо үгэбэгүй. Тиигэжэ финалда оролгын уулзалгада Паралимпийн наадануудай рекорд харуулба.

- Ямаршье тамиршан наһан соогоо Олимпиин наадануудта хабаадажа, медаль абаха гэжэ оролдодог гэшэ. Бишье баһа энээндэ бүхыгөөрөө шамдааб, - гээд баяртай Тимур Тучинов хэлэнэ. - Пекинэй Паралимпиадын удаа ехэ хүндэ саг ерээ. Хэды тиигэбэшье, тэрэеэни галта шадаад, амжалтануудые туйлааб. Саг харангуй, бээ хайрлангүй хорилго

хэжэ, 2009 онноо хойшо бүхи хабаадаһан мурьсөөнүүдтэ шангай хуури эзэлэб. Ерэхэ намар нур харбалгаар бээ хорижо эхилһээр, 10 жэл болохонми. Энэ амжалтамни түс баяр ушарта ямар гоё бэлэг боложо үгэбэ гэшэб.

Тимур Тучинов Лондонхоо ходо гэртээ хонходожо байгаа. "Түрэлхидни намай булта амаршалаа. Тэдэмни гэртээ сүлөөгүй хүдэлжэ байна. Манай нютагта үбһэ тэжэл бэлдэлгэ түлэг дундаа. Мүн түрэлхидни гэр барижа үрдинэ", - гээд Паралимпийн хоёр дахин чемпион "Советский спорт" сониний сурбалжалагшад хөөрэнэ байна.

Тимур Тучинов хадаа Агын тойрогой Амитааша хууринда Гонгор Шагдарович Марина Батожагаловна Тучиновтанай гэр бүлэдэ түрэнэн намтартай. "Совет-

Паралимпиада-2012

ский спорт" газетын мэдээгээр, гараха түрэхэһөө Тимурай нэгэ хүлынь богони байжа, тэрэ дохолоод ябадаг. Харин Забайкалийн хизаарай түб Шэтэ хотодохи "Экстра" сониний мэдээгээр, Тимурай бага байхадань, докторнууд тарилга хэхэдэ, нервыень дайраһан байна. Тэрэ гэхээр Тимур хүбүүн дохолдог болошонхой гэжэ бэшээтэй. Тимур хүбүүн баһаһаа хойшо эжы абатаа гэртэхи газархияа шэнжэдгүй хэжэ, түрэлхидэйнгөө түрүүшын тухалагша бэлэй. Үхэр малаа, гахайгаа эдээлүүлхэ, түлээ залһаа оруулха, уһая асарха гэхэ мэтэ ажал хэхэдэ Тимур бэрхэ хэн.

14 наһатайдаа тэрэ нур харбалгаар бээ хорихо гэжэ шийдэнэ байна. Агын тойрогой урдаа хараха эгээл эрхим хоригшо Дашанима Норбоевой ударидалга доро нур харбалгада түрүүшын алхамуудые хэхэ аза талаантай байшоо. 2004 ондо багшынгаа 70 наһанай ой тэмдэглэхэ үедэнь, Тимур тойрогой найр нааданда автомобиль шүүжэрхиһэн байна. Иигэжэ шанга гэгшын мурьсөөнүүдтэ Тимур хабаадажа эхилээд, хойно хойноһоонь һайн дүнгүүдые харуулжа захалаа. Нэн түрүүн, тэрэ спортын мастерта кандидат, удангүй "Россиин спортын мастер" гэхэн нэрэ зэргэдэ хүртөө.

2005 ондо Тимур Тучинов бүхэроссиин мурьсөөндэ түрүүшын амжалта туйлаба. Онсолбол, Россиин чемпионатта мүнгэн медаль абаһан юм. 2006 оной эхиндэ тэрэ Европын үбэлэй чемпионатта шүүгээ, Тимурай хэлэнээр, яагаад илаһанаа мүнөөшье ойлгодоггүй. 2008 оной Бээжэн хотын Паралимпийн наадануудта гансаараа Россиин командые түлөөлжэ, 11-дэхи хуурида гараа. Эгээл тэрэ үедэ Россиин нур харбалгын федераци бэрхэ хүбүүдые суглуулжа, удаадахи Паралимпийн наадануудта һайн бэлэдхэл хэхэ гэжэ шийдхэбэри абаа. Тэрэ тоодо Тимур Тучинов оролсоо хэн.

2010 ондо Тимур медицинскэ училищи дүүргэжэ, түрэл нютагайнгаа эмшэлгын байшанда хүдэлжэ эхилээ. Тимурай эжы - Марина Батожагаловна түрэл хууриндаа медсестрагаар хүдэлдэг байгаа, харин абань - Гонгор Шагдарович эндэл харуулшанаар ажаллажа ябаа. Тиэхэдэ Тимур оройдоол 6 мянган түхэриг салин абагша хэн.

Нютагай хүнүүдэй хэлэнээр, Тимур хүнгэн гартай юм. Юуб гэхэдэ, тарилга хэхэдэ, нэгэшье үбшэнгүйгөөр тарижархиха, шадамар бэрхээр электрокардиограмма гаргажархиха. Россиин суглуулагдамал командын бүридэлдэ оролон хадаа, тэрэ ходо хорилго гарахаяа ябашадаг хэн. Тиимэнэ нютагай зон, больницын ноёд "доктор хүн ото ажалдаа байха ёһотой, хаана-яана ябашадаһан, хэн аргалха юм" гэхэ мэтэ хөөрэлдөөн боложо эхилээ.

Эгээл энэ үедэ бэлигтэй тамиршанда туһа хэрэгтэй байшоо. Юуб гэхэдэ, ажаллаа орхибол, мүнгэгүй үлэшэхэ хэн. Забайкалийн хизаарай нур харбалгын федераци болон тэрээнэй хоригшо Баяр Цырендоржиев энэ ушарта "спортсмен-инструктор" гэхэн ажал түрүү тамиршандаа оложо үгэбэ. Иигэжэ Тимур нэгэ бага сүлөөтэй боложо, бүри эршэтэйгээр хорилго хэжэ эхилбэ. Хүн зоной хэлэнээр, гэртээ амархаяа ерэбэшье, тэрэ хорилгоёо орхингүй, үдэрэйнгөө түсэбье дууһаса дүүргэжэ байгаа.

Хэдэн жэл соо адхаһан хүлһэниинь, үдэр бүрийн хорилго одоошье энэ Паралимпийн наадануудта аргагүй ехэ амжалта болоо гэшэ. Буряад хүбүүнэйнгээ иимэ ехэ илалта туйлаад байхада, бидэ, Буряад Республикын ажаһуугшад, суг хамта баярлажа, омогорхожо байнабди.

Борис БАЛДАНОВ хэблэлдэ бэлдэбэ. **Нур харбалгын уласхоорондын федерациин сайтын фото-зураг.**

ИРИНА БАТОРОВАГАЙ АША ГАБЬЯА

Лондон хотодо үнгэргэгдэн эрэмдэг бэетэйшүүлэй дунда Паралимпийн наадануудта хабаадаһанаа манай нютагай басаган Ирина Баторова гэртээ уржадэр бусаба. Ерэнээр лэ тэрэ Цыденбал Цыренжапов хоригшотоёо сурбалжалагшадтай уулзаба.

Буряад спортын түүхэдэ Ирина орожо шадаба гээд хэлэхэ шухала. Юуб гэхэдэ, Ирина Баторова Буряад Республикын тамиршад сооһоо Паралимпийн наадануудта хабаадаһан анха түрүүшын хүн болоно гэшэ.

Ирина хадаа 2011 ондо үнгэргэгдэн бүхэдэлхэйн чемпионатта мүнгэн медальда хүртэжэ, Лондон ошохо арга боломжотой болоо гээд хануулаа. Тэрээнһээ хойшо Ирина уласхоорондын томо мурьсөөнүүдтэ ондоо хабаадаагүй. Энэ ушар мүн лэ нүлөөлөө гээд ханагдана.

Лондондо манай нютагай нур харбагша түрүүшын шатада 10-дахы хуурида гараа. Энэн тухай Цыденбал Цыренжапов иигэжэ хөөрэнэ: "Иимэ томо мурьсөөнүүдтэ амжалттайгаар хабаадаһын тула түрүү хууринуудые эзэлхэ хэрэгтэй. Түрүүшын шатада Ирина хэды һайн харбаашье һаа, 3-4-дэхи хууринуудта гараад ябаа. Энэ ушарта тэрэ шанга тамиршадтай уулзаха баатай болоодхио хэн. Харин бидэ зорюута доогуур хуури эзэлхэ гэжэ шамдаабди. Энэ хадаа 7, 10, 11-дэхи хууринууд болоно. Тиигэе һаа, түрүү хуури эзэлһэн тамиршантай түрүүн уулзахагүй нэмди", - гээд хоригшо ойлгуулжа үгэнэ.

Хэды тиигэбэшье, 1/4 финалай шатада Ирина Польшо гүрэнэй харбагшада шүүгдэнэ байна.

- Минии түлөө иимэ олон хүн ханаагаа зобохо гэжэ оройдоо ханаагүйб. Бусадта баярые хүргөөд,

иимэ дүн харуулһанайнгаа түлөө олонһоо хүлисэл гуйнаб. Яһала һайн харбажа байгараа, техникскэ талаар алдуу хэжэрхөөб. Хажуудамни минии хоригшо байбал, тон ондоо дүн харуулха нэм, - гээд, Ирина Баторова абаһаар лэ хэлэнэ байна.

Цыденбал Цыренжаповай хэлэнээр, тэрэ трибунаһаа мурьсөө хараа. Бүхэроссин нур харбалгын федераци юундэб даа Цыденбал Тогошиевиче аккредитаци гаргаагүй байшоо. "Тэрэ холоһоо хашхархадамни, Ирина юушье дуулаагүй", - гээд хоригшо хөөрэнэ.

- Паралимпийн наадануудта зургаадахи хуури эзэлхэ гэшэ ехэ хэрэг, аргагүй амжалта гэшэ, - гэжэ физическэ культура болон спортын талаар республиканска хорооной хүтэлбэрилгшэ Владислав Бумбошкин хэлэхэдэ, Ирина Баторовагай ханааень заһана.

Паралимпийн наадануудта хабаадаһан тамиршанда, тэрэнэй хоригшодо "Буряадай спортын урда габьяатай байһанай түлөө" гэхэн медаль зүүлгэгдэбэ.

Тус хэмжээ ябуулгада хабаадаһан Буряад Республикын социальна хамгаалгын талаар министр Татьяна Быкова мүн баһа мүнгэн шан тамиршанда баржулаад, энээнһээ хойшо ходо тухалжа байха тухайгаа мэдүүлбэ.

Борис БАЛДАНОВ. Авторай фото-зураг.

“Буряад үнэндэ” хэблэгдэнэний хүүлээр

АРХИДАЛГАТАЙ БУЛТААРАА ТЭМСЭЛ

Байгша оной сентябриин 6-да “Буряад үнэндэ” Ц.Сампиловагай «Архиһаа хэншье арсажа шадаха» гэнэн статья уншаад, өөрынгөө һанамжа хэлэхэ гэжэ шийдэбэ. “Үтэлһэн хойноо, залуугаа найрхахагүй” гэжэ элинсэгнай хэлэдэг байгаа. Хэды тиибэшье, Хурамхаанай аймагай Уланхаанай совхозые хүтэлбэрлэхэ үедөө энэ талаар ямар ажал хэдэг байгаабибди гэжэ хөөрэхэ хүсэл түрээбэ.

1985 оной майн 7-до КПСС-эй ЦК-гай Политбюро, СССР-эй Министрүүдэй Совет М.С.Горбачевой үүсхэлээр архидалгатай тэмсэл тухай шанга тогтоол абаа һэн. Ц.Сампилова “Манай Росси гүрэн дэлхэйн эгээл ехээр архи уудаг гүрэнүүдэй нэгэн болонхой” гэжэ бэшэнэ. Тэрэ үедэшье Совет гүрэн соо байдал шахардуу һэн. Мэдээжэ академик Федор Углов Түбэй телевиденээр хэлэһэн юм: “Манай гүрэн архи худалдажа, 50 млрд. түхэригэй олзо олоно. Харин архидалгаһаа боложо, ажалдаа гарадаггүй, элдэб гэнэ усал, бээ гэмэлтэлгэ, гэр бүлын хандарал, үбшэлхэ шалтагаануудай хамтын гарза 175 млрд. хүрэнэ. 1984 ондо архиһаа гэмтэжэ, 900000 хүн наһанһаа нүгшэбэ”.

Засаг түрын тогтоолые бэлүүлхын тула бидэнэр нютагайнгаа архиншадтай эршэмтэй ойлгууламжын, идхалгын ажал ябуулжа эхилээ бэлэйбди. Архида дашуурһан коммунистуудтай хөөрөлдөөһөө дүн гарахагүйдэ, тэдэниие партийна бюродо, суглаанда бултанай урда гаргадаг һэн. Архиин гэмээр ажалдаа гарадаггүй комсомолшуудые, залуушуулые комсомолой эмхиин нээмэл суглаанда дууджа, зэмэлдэг байгаабибди.

Хүдөөгэй сходто совхозой бүхы ажалшадтай суглархада, архиншадые шүүмжэлдэг, ухаа орохогүйдэнь, механизаторай гү, али малшанай классностие доошолуулха аргатай һэн. Жэшэнь, 1-дэхинээ 2 класс болгохо. Али гэбэл, курортдо амарха түлөөһөгүй путёвко үгэхэгүйдэ, ВДНХ-да ошохо аргыень хаһаха, шэнээр баригданан гэртэ орохо ээлжэеень хойшолуулха гэхэ мэтэ.

Нютагай радио хүдэлдэг байгаа. Үдэшэ бүри нютагай шэнэ һонин тухай мэдээсэхэдэ, архидаад, ажалдаа гараагүй гү, али ама халамгай ябаһан зониие шог ёгто үгэнүүдээр хадхадаг һэн. Ханын “Сахилгаан” газетэ архидаашадые наадалһан зурагуудтай гарадаг байгаа.

Квартал бүхэндэ аймагай, нютагай эмшэд архиин хүнэй бээдэ үзүүлдэг хорото нүлөөн тухай, хүндэ хойшолон тухай санбюллетень гаргаад, совхозой бригада, фермэ, отара бүхэндэ, библиотекэдэ, клубта үлгэдэг бэлэй.

Үбһэ тэжээл бэлдэлгын, тарьяа хуряалгын халуун хаһада Уланхаанай совхозой партком, профком, комсомолой комитет түрэ наада, диплом угаалган, ойн баяр гэхэ мэтые үнгэргэхэгүйдэ гэнэн тогтоол абагша һэн. Харин ургаса хуряананай хүүлээр үдэр бүри хэдэн түрэ наран бологшо бэлэй. Тиихэдэ нютагай зон аха дүү, түрэл гаралдаа, сугтаа нурадаг, хүдэлдэг зондоо ошоол гэшэ аабза, түрэдэ 200-300 хүн ерэдэг байгаа.

Нютагай залуу үетэн Баир Бодиев, Дарима Чойнжурова ВСГИК дүүргээд, арадай театрай гэшүүд болоһон юм. Баир, Маргарита Дашиевтан 50-60 хүнһөө бүридэһэн хооройнгоо дуушадтай, аймаг соогоо, республикадашые мэдээжэ уран найханай коллектив байгаа.

Спортсменүүд, урагшаа ханаатай Бата Вандаев, Баир Будеев, Михаил Доржиев, Дамба Догданов, Виталий Бадмаев залуушуулые эмхидхэжэ, үбэлдөө спортзал соо бригадануудай хоорондо волейболоор, барилдаагаар мүрысөө үнгэрдэг һэн. Бүхы ехэ

Х.БИДСТРУГАЙ зураг

һайдэрнүүднай спортивна мүрысөөн үгыгөөр үнгэрдэггүй бэлэй.

Иимэ эдэбхи үүсхэлтэй залуушуулые урмашуулгада совхозой дирекци, партком, профком мүнэг хайрладаггүй һэн. Жэшэнь, малшан-спортсмен Баир Будеев 1980 ондо Москвагай Олимпиада хараха түлбэригүйдэ путевкоор шагнагдаа. Хонишон-поэт Владимир Лоргоктоев Хойто зүгэй арадуудай фестивалда Сочи хотодо ошоһон юм. Багша-лектор С.Б.Будеева ВДНХ-да путевкоор шагнагдаа бэлэй.

Улаан-Үдэһөө лекторнууд И.М.Тумановые, Г.Д.Басеяевые урижа, архи, тамхинай хорото аюул, муу хойшолон тухай лекци ажалшадтай һонорто дурадхадаг һэмди. Нютагаймнай багша Г.Э.Бубеев, врачнууд Д.С.Аюшыев, Д.Ц.Сыжыпова зоной дунда ойлгууламжын ажал эршэмтэй ябуулаа.

Иимэ ажал саг үргэлжэ һуладхангүй ябуулхада, хүнэй сэдхэл хэргэлэн болодог, алдуу хэжэ ябаһан залуушуул зог татажа, зүб харгыда ородог, айл бүлэнүүд амгалан номгон, эбтэй ээтэй ажаһуухаяа оролдодог бэлэй.

Минии 20 гаран жэл соо нютагтаа ажаллахадам, архиһаа боложо, нэгэшье гэмтэ ушар болоогүй. Энэндэ мүнөөшье сэдхэлдээ баяртай ябадагби. Мүнөө хүдөөдэ олон зон ажалгүй. Тиигэбэшье, залуушуул нэгэдээд,

ямар нэгэ хамтын ажал эрхилхэ аргатай. Жэшэнь, Хүшэгээрэй аршаанда зундаа 1000 гаран зон бээ аргалхаяа ерэдэг. Харин Хүшэгээрэй айлууд эдэ зониие хү, хүрэнгөөр, мяхаар дүүрэн хангангүй. Энэ хэрэг найнаар эмхидхээ һаа, яахаб?

Манай республикын засаг түрэ хүдөө нютагуудай зоной архидалгада анхарал хандуулнагүй. Нютагай дарганар, соёлой ажалшад, багшанар, эмшэд нэгэдээд, архи, тамхинай хоронтой, энэһээ болодог гэмтэ ябадалтай тэмсэл хэнэгүй.

Минии дурадхал: республикын телевидени, радио, “Буряад үнэн” газетэ энэ асуудалаар дамжуулануудые, статьянуудые ходо хэблэжэ, зондоо хандажал байха ёһотой. “Сатирын булан” мэтэ хуудаһа, “Будамшуу” хуудаһа хэргээхээр болоо.

Манай хүндэтэ Бандида Хамба лама Дамба Аюшеев буряад угсаата зоной Эрын гурбан наада хэргээнэ, буряад үүлтэрэй Бүүбэй хонидые олоор үсхэбэрлэхэ талаар ехэ аша тунһатай хэрэг эмхидхэжэ байһаниинь бүхы арад зоной магтаалда хүртэнэ гээд һананаб.

Хүндэтэ Бандида Хамба лама түрүүтэй бүхы ламанар архи тамхинай нүгэл шэбэл, хорон тухай нүзэгшэдтэ ходо ойлгуулжа, нургаал заабари хэлэжэ байбалнь, айхабар ехэ тунһатай, аша буантай байха һэн. Хэрбээ дасан дуган бүхэнэй ламанар архи тамхинтай тэмсэл ябуулбал, олон мянган манай буряад яһатан зүб харгыда орохо, магад, ами наһаяшые абарха һэн. Бидэ, буряадууд, лама багшанартаа этигэн шүтэдэг, найдадаг гэшэбди.

Владимир БАТОНОВ,
ажалай ветеран,
65 жэл соо “Буряад үнэндэ”
бэшэдэг хүдөө бэшэгшэ.

Номой шэнжэлэл

«ДАШЫН АЮША ТУХАЙ ДОМОГ»

Иимэ нэрэтэй ном “Буряад үнэн” Хэблэлэй байшанай ашаар үргэн уншагшадта нюураа харуулба. Мүнөө үеын залуушуулай өөрынгөө уг гарбалаар, урданай ёһо заншалаар һонирхохоёо, мүн түрэл буряад хэлээ шудалхаяа болинтожо байһые хараада абажа, тус ном соо бэшэгдэһэн тодорхой тоо, баримтанууд, угай һарбаалжанаа угаа зохидоор һубаруулан бэшэһые онсолон тэмдэглэхэ ёһотойбди.

“Аргатын Сасандай нютагай, Басай шонно отогой Даша-Нима Хобраков ехэ һонин мэдээсэл эльгээбэ. Тэрэ мэдээсэлтэйгээ Дашын Аюшын ажабайдалай зураг тодорхой болошобо. Хэды олон ушарнуудынь мартагдаа, хэды олон юмэ мэдэхэ зониинь наһандаа хүрөө гэшэб?” - гэжэ номой автор Д.С.Аюшыев оролто үгэ соогоо бэшэнэ.

Баргажанай дайдада мэдээжэ табан сээшүүл, тэдэнэй тоодо Харамодон нютагай Салтанай Даша (Басай шонно отогой) оролсоно.

Салтанай Даша минии элинсэг эсэгэ, тэрэнэй ганса хүбүүн болохо Аюша үбгэ эсэгэмни гэшэ. Аюша үбгэ эсэгэ сэсэн ухаатай, багшагар бээтэй, барилдааша, үгэдэ боогдохогүй, өөхэндэ нэлэхэгүй хүн ябаһан гэлсэдэг. Иимэрхүү шадбаритай зон Баргажанай дайдада, мүн Буряад орон дотор яһалал

олон байгаа гэнэн бодол энэ ном уншахада түрэнэ.

Аюша үбгэ эсэгэ хадаа Онгор галзууд отогой болохо Ламбардаанай Бадмын (Түшэгэнүүр) басаган Жигжэдые һамган болгожо абаад, гурбан хүбүүтэй, дүрбэн басагатай болоо. Олон үритэй хадаа тэдэнэйнгээ ехэ болоходо, газарта хэрэгтэй боложо, Дэрээнэй Намаа нютаг 1915 оноор зөөжэ ошоһон бэлэй. Тэндэхи буряадууд, эвенкнүүд олон үритэй айлые харахадаа, хамтаржа, газартай болгоо һэн.

Дашын Аюша бүри залуу наһанһаа ехэрхүү, хобдог, хомхой зондо дурагүй, тэдэнэй ходоодо тэмсэл хэдэг байһан.

Нэгэтэ, 1895 он багаар, Баргажанай хэдэн баяшуул Баргажанай дасанай шэрээтэ Цыден Соодоев (Номо һэнгэлдэр отогой) түрүүтэй Монголой Богдо гэгээнһээ адиста хүртэхээ ошохо гэжэ

бэлэдхэлээ дүүргэжэ байбаха. Дашын Аюша гүүгээрээ гүйлгэжэ ерээд, хэлээ гэдэг: «Би таанадтай хамта Богдын хүрэн ошолсохоёо ерээбэ, болохо гү?» Сошордоһон баяшуул тус бүридөө хошоод ашаанай моритойнууд, харин ашаагүй, нэгэ моритой Аюшаһаа нэгэн дуугаар арсаба. Шэрээтэ лама Цыден Соодоев нүгөө зондоо иигэжэ хандаа гэдэг: “Энэ хүниие үнинэй мэдэхэб, буддын шажанда тунһатай, олон нютагаархидта хэрээһэ зүүлгэхэ гэжэ байхадань, болуулһан гэшэ. Залуу наһандаа дасанай нэрэ аршалжа, ехэ ехэ барилдаануудта хабаадаһан, холын хүшэр харгыда аргагүй сэнтэй, ушараа мэдэхэ, эдихэнээ харюулхал хүн байха”. Баяшуул шэрээтэ ламын үгэдэ орохо баатай болобо.

Дашын Аюша хүшэр харгы байгааһые һаань, тэдэнээ Богдын хүрээндэ амар мэндэ хүргөө гэдэг.

Дашын Аюшын һүүлшын зам тухай Барханай колхозой хонийшон Надмитов Филипп хөөрөө һэн. Дашын Аюша танил Цыренэй Надмидай газар хүрээжэ ерээд, иигэжэ хэлэбэха: “Гэртээ үбшэлөөд, Эгэтын

дасан хүрээжэ, яһаяа хадагалха зорилготой хүн нэгэ бага ядаралдааб, өөрөө шаргаһаа бодожэ шадахаа болишооб”. Надмид Аюшые үргэлжэ, гэртээ оруулхадань: “Ямар хүсэтэй хүбүүн гэшэбши?! Намайе үргэжэ абаха барилдаашадые хомор байһан юм” гэ гэдэг. Тэрэ Надмид гэшэнь үглөөдэринь Аюшаяа дасанай ламанарта хүргэһэн юм.

“Дашын Аюша тухай домог” гэнэн ном үнэхөөрөө һонин ном болоо. Бүхы түрэлхидөө нэгэ-нэгээрнь тоолохын тула хэды олон хүнүүдээр хөөрөлдэхэ, хэды олон юмэ бэшэхэ, тэмдэглэлнүүдые хэхэ болоо гэшэб?! Үшөө нэгэ шухала асуудал. Урданайшые, мүнөөнэйшые сагта “хажуу тээшэ харгытай” эршүүл байһан. Буряад угсаатанай дунда эрэ хүн Кавказай яһатайшуулда адли хоёр һамга абажа боломоор ха. Юундэб гэхэдэ, мүнөө залуушуул олон болоо. Буряад угсаатаниие олон болгохо табисууртай залуу наһанай эхэнэрнүүд хүдөө нютагта олоороо архида ороно. Хотын залуу эхэнэрнүүд ухибүү түрэхэ үүргээ хүдөөгэйхидтэ даалгаад лэ, сүлөө сагтаа “наада” дахаад лэ ябадаг болонхой.

“Дээдэ-Баргажанай Басай шонно болон бэшэшье отогудай түүхын худалнууд” гэнэн тусхай бүлэг оруулһаниинь найшаалтай. “Би Баргажан голлой бүхы түүхэ тон найнаар мэдэхэ эрдэмтэн, түүхэшэн З.С.Сажиновһаа амиды мэндэ ябахадань өөрөө бэшэжэ абаһамни, эндэ тон тунһатай байба хашдаа. Баргажанай буряадууд 1740 онһоо өөрынгөө түүхэ эхилһэн гээд мэдэнэбди. “Басай шонно тухай бултыень тодорхойлжо шадаагүйшые һаа, олониинь олдогдоод, бэшэгдээ гэжэ найданаб. Тиигэбэшье дурдуулангүй үлэһэн түрэлхидһөө хүлисэл гуйгаад, мэдээсэл эльгээбэлтнай, үшөө саашан үргэлжэлүүлхэ бодолтойб” гэжэ автор зүбөөр лэ бэшэнэ гэхэ байна.

Үшөө бэшэхэ юмэн гэхэдэ, “Буряад үнэн” хэблэлэй байшангай редактор Ч.Ц.Гуруев яһала ехэ ажал хэжэ, алдуу эндүүгүйгөөр энэ найхан ном хэблэн гаргаһаниинь урматайл байна.

Степан ОЧИРОВ,
РФ-гэй Журналистуудай
холбооний гэшүүн.

Ниислэл хотын хайндэр

УЛААН-ҮДЭ – УЛЬГЭР ТҮҮХЭТЭ ОРОН

Улаан-Үдын 2012 оной түрэнэн үдэр! Хотынхид болон айлшад мүнөө жэл дахин хотын захиргаанай эмхидхэнэн гоё хайхан шоу-нааданай гэршэ болобод. Нюдэ сабшаха зуура Соведүүдэй талмай үльгэрэй оршон байдалда орошобо. Хотын гурбан район нубарин, талмай дээгүүр жагсаалда гарабад. Энэнь совет засагай үеын жагсаал бэшэ, булта гоё хайхан хубсаһа, багуудые үмдэжэ, ёһотойл артистнар мэтээр зүжэглэмэл нааданда хабаадаа. Хараһаар байтар, ахалагша Советскэ районой бүдүүн томоотойгоор алхалан ябаһаарнь, Железнодорожно район шэнэ хүсэ оруулаа, харин эгээл олон ажаһуугшадтай Октябрьскэ район гэнтэ хүн зондо жаргалтай, хүхюүтэй байдал бии гэжэ харуулаа.

Һубарилдан, бэе бээе лэлгэлдэн ябаһан зон Улаан-Үдэ хотынгоо түүхэтэ хуудаһанһаа мүнөө үеын саг болон 2050 он хүрэтэр хүгжэн һалбарха онтохон мэтэ байдал харуулаа. Президиумдэ байһан республикын засаг түрын, Арадай Хуралай болон хотын захиргаанай түлөөлэгшэд холо ойрын айлшадые, хүндэтэй ветерануудые болон хотын ажаһуугшадые амаршалан, ёһолон, огторгой өөдэ элдэб үнгэтэ шаарнуудые дэгдүүлэн табибад.

Хүн бүхэнэй сэдхэлэй тэнсүүри энээхэн найр нааданһаа дулдыдаһан мэтээр үзэгдөө. Үсэгэлдэринь хүн зоние хүйтэн амисхалаар, адхарһан бороогоор сошоожо байһан сагай уларил энэ ехэ хайндэртэ захилаар мэтэ, сэлмэг хүхэ тэнгэрээр, шаргал нараар, дулаахан элшээрээ игаан баясуулба. Энэ хадаа бүгдэ зоной хайндэртэ сагай уларилшые баясан, хабаадажа байһандал ханагдаа. Соведүүдэй талмай тойрон самолёт ниидэжэ, үхибүүдэй баярта һонин нааданхайнуудые дээрһэнэ бэлэглээ. Гоё хайхан хубсаһа, сэдхэл хүдэлгэмэ хатар, аялга дуун, юрын зоной талмай дээгүүрхи хатар булта харагшадта ёһотойл бэлэг боложо үгөө. Олониитын хабаадалгатай түс хайндэр хотын захиргаанай соёлой мэргэжэлтэдэй хайн шанартай ажал гэршэлбэ. Түрэл хотынгоо ерээдүй жаргалтай, үльгэр мэтэ байдалда үнэншэжэ байһыемнай харуулаа. 2050 ондо ямар байдалтай болохыень харуулһан хотын аймагуудай эмхи зургаанууд, бага ехэгүй, булта баяртайгаар, омогорхоомор хабаадаа. Уламжалан хэлэбэл, энэ үдэр Улаан-Үдын бүхы гудамжануудаар баяр жаргалай, элүүр энхэ, зол жаргалай элшэ хүсэн толоржо байһандал ханагдаа.

Түб талмай болон оршон тойронхи ёһотойл үльгэр онтохоной орон мэтээр харагдаа. Баярай жагсаалай удаа Улаан-Үдэ хотын захиргаанай толгойлогшо **Геннадий Айдаев** бүгэдэниие дэмбэрэлтэ хайндэрөөр амаршалаад, иигэжэ тэмдэглээ:

- Мүнөөдэр манай ехэ хайндэр, бидэ 346-тай болободди. Бидэниие амаршалхаяа республикыннай ажаһуугшад, хүршэ хото гороудһаа, холо ойрын хари гүрэнүүдһээ айлшад ерэнхэй. Бидэ хайндэртэ ёһотойл бэлдээбди, ехэ ажал хэгдээ. Харин урдамнай үшөө

нэгэ хайндэр - хотын 350 жэлэй ойн баяр - хүлээгдэжэ байна. Энэ хайндэртэ бэлдэжэ, ехэ олон шэнэ барилганууд хэгдэхэ. Тиигээдшые ганса хайндэртэ бэлдэнэ бэшэ, ерээдүйн үри хүүгэдтээ, аша зээнэртээ ямар байдал түхээрэн үлээхээ мүнөөнһөө ханаата болонобди. Энэмнай манай шухала зорилго гэшэ.

Буряад Республикын толгойлогшо **Вячеслав Наволицын** амаршалгын үгэ хэлэхэдээ, Улаан-Үдэ хадаа уласхоорондын экономика болон политическэ хэмжээ ябуулгануудай түб болонхой гэжэ тэмдэглээ:

- Жэл бүри манай эндэ арба гаран форум, фестивальнууд, элдэб мурьсөөнүүд эмхидхэгдэнэ. Ехэ олон зон Буряад орон руу айлшалан ерэхэ дуратай болоо. Энэнь хадаа бидэнэй хамтын ажалай дүн гэшэ.

Арадай Хуралай түрүүлэгшэ **Матвей Гершевич** бүгэдэниие хайндэрөөр амаршалаад, иигэжэ хэлээ:

- Би мүнөө болотороо гайхамшаг һонин нааданай хайхан оршон байдалда байһан зандааб. Ямар гоё хайндэр гэшэб! Манай айлшад хаанашые иимэ хайхан найр наада, иимэ хайхан эрмэлзэл, хүсэл, элшэ хүсэтэй, дулаахан сэдхэлэй байдал үзөөгүй ёһотой. Манай арад зон ажалшые хэжэ, амаржашые шадахаая гэршэлбэ!

Баярай зүжэглэмэл жагсаал ёһотойл арадай наадан болоо. Хүн зон ехэ баяртай, нэгэл хайхан бодолой нэгдэл доро орошоод ябажа, бэе бээе амаршалан, эбтэй эетэй нааданда хабаадаа.

Николай Малханов, ажалай ветеран:

- Би Улаан-Үдэдэ 1949 онһоо ажаһуунаб. Хотын бүхы шэнэ хубилланууд минии нюдэн доро үнгэрөө. Ехэ олон зон гоё хайндэртэ хабаадаа, хабшуушаг байгаа, гэбэшые эбтэй эетэй, зохид наадан үнгэрбэ.

Валентина Жалсареева, Бурядай телевидениин түрүүшын диктор:

- Ямар гоё, дулаан, сэлмэг үдэр тудаб гэшэб! Ямар олон үхибүүд хабаадаа гэшэб! Үнгэтэ хайхан хайндэр болоо. Бидэ баһа Соведүүдэй талмай дээрһэнэ иимэ хайндэрнуудые сэхэ утаһаар дамжуулдаг хэмди. Би харасагаан сэнхир дэлисын үедэ ажаллажа эхилһэн гэшэб. Нюдэнэй шэмэг болоһон хайндэр үнгэрбэ!

Нинель Могзоева, анхан балерина байһан, мүнөөшые болотор аяар 60 жэлэй тур-

шада хатарһаар. Мүнөө Москва хото болон Турци гүрэндэ оригинальна жанрай артисткаар ажалладаг:

- Улаан-Үдэ минии түрэнэн хото гэшэб! Оройдоол 20 наһатайдаа Буряад оронһоо нүүжэ ошоһонби. Мүнөө Турцида ажаһуунаб. Ямар гоё найр гэшэб. Би тон ехээр омогорхоноб. Бурядаймнай соёл ехэ өөдөө бодоо, соёлой талаар ехэ үндэр хэмжээнэй арга боломжо хэрэглэгдэнэ. Хайндэр ехэ һонирхожо харабаб. Илангаяа гоё, мүнөө үеын түхэлэй мотоциклнуудые харахадаа, дурсалга доосоомни мэдэрэгдээ. Би Улаан-Үдэ хотын 300 жэлэй ойн баярта хабаадаа хэмби. Бидэ тиихэдэ залуу ябаад, КА-125 гэнэн түхэлэй спортивна мотоциклнуудаар шууяса наяруулан, Соведүүдэй талмай дээгүүр гүйлгэлдэн түрэн гараа хэмди. Тиихэдэмнай президиумдэ Андрей Урупхеевич Модогоев бидэниие амаршалажа байгаа хэн. Мүнөө ямар ехэ сэдхэл хүдэлгэмөөр гэшэб, хүхихэшые, уярхашые саг ерэнэ.

Найр наадан бүхэли үдэртөө үнгэрөө. Үдэрэй 2 саһаа залуушуулда хабаатай гурбан хэмжээн эхилээ: Арбат дээрэ хүгжэмэй наадан зэдэлээ, Хубисхалай талмай дээрэ үхибүүдэй уран хайханай бүлгэмүүдэй концерт харалган дэлгэдээ, Александровска саад соо уран зохёолой үдэшэ үнгэрөө. Энэ үедэ хотынхид болон айлшадта «Улаан-Үдэ – Россиин хүнүүдэй эртэ урдын ниислэл» гэнэн экскурси ямаршые түлбэригүйгөөр дурадхагдаһан байха юм. Энэ үдэрэй туршадта нютагтамнай бүтээгдэнэн кинофильмнуудые хүн зон хараха аргатай байгаа.

Соведүүдэй талмай дээрэ үнгэрһэн үдэшин наадан хотын хайндэрэй гол шэмэг боложо үгөө. Концерт харагшадта Россиин эгээл эрхим DJ бүлэг, Европын Electra, 3D-DVJ-SHOW гэнэн өөрын онсо программа дэлгэжэ, харагшадые хужарлуулаа. Шоу программада шэнэ түхэлэй 3D түхээрэлгэ хэрэглэжэ, олоной анхарал татаа. Үдэшин 10 сагта лазерна элшэ хэрэглэн, һуниин огторгой руу гоё хайхан фейерверк табигдаа.

Цырегма САМПИЛОВА.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

ХҮГШЭРЭЛГЫН ГАНСААРДАЛГЫЕ ЯДАМАГГҮЙ ДАБАЖА ГАРАМААР

Зэдын аймагтай Петропавловка нууринда оршодог "Наһатай болон эрэмдэг бээтэй хүнүүдэй Зэдын интернат-гэр" гэнэн бээ даанги социальна эмхи зургаан хадаа гэр байрада, үргэмжэдэ хэрэгтэй пенсионерүүд болон инвалидуудай ажабайдал хүнгэдэхын тула 2007 ондо эмхидхэгдэн байгуулагдахан юм.

Хэнэйшье мэдэхээр, эдэ хүнүүдтэ түрэлхидэнь болон дүтын зоной дура бэлэглэхэн бэрхэтэй. Гэбэшье тус эмхиин хүдэлмэрилэгшэд таатай зохид байра байдал зохёохын тула хэрэгтэй хангалгануудые гүйсэд үзүүлдэг, энэрхы дулаахан хандаса үзүүлхээс бүхгөөрөө оролдодог гэж онсолмоор. Интернат-гэртэ ажаһуудаг пенсионерүүд болон эрэмдэг бээтэй зоной дунда ная гаран наһатай зон бии. Тэдэ үндэр наһатай бэрхэшээлнүүдтэй дайралдажа, гансаараа ажаһуужа шадахаяа болиходоо, энэ эмхидэ ердэг. Зариманиин түрэлхид гаралхидтаа наалта хэхээс хананагүй; нүгөөдүүлэнь хүндэ үбшэнһөө хэбтэрийн боложо, бээ хангажа шадахаяа болинхой; харин зариманиин хүгшэрхэдөө, гэр байрагүй үлэшэнхэй. Тээд хүн бүхэниинь ондо ондоо хуби заяатай байбашье, бултдаа дулаахан хандасада, найхан үргэмжэдэ хэрэгтэй ха юм.

Энэ эмхи зургаанда медицинскэ сестранууд болон санитарнууд хэбтэрийн үбшэнтэй хойноһоо түхэрэн сүүдхын туршада харадаг: тэдэнэй хубсаһа хунар, дэбдихэр, таһалгыень ариг сэбэр байлдаг, найн шартай эдээ хоолоор хүндэлдэг, бээнь элүүрэй болон сэдхэ-

лэйн байдалай түлөө харюусадаг. Эндэ ажаһуугшад үдэрэй гурба дахин хоол баридаг, мүн тиихэдэ үшөө үдын хоол таһалга бүхэндэ абаашагдадаг байна. Тиихэлээрээ заабол танюуһатай эдээн дурадагдадаг гэжэ тэмдэглэмээр. Эдээнэй шанарые диетмедсестра хинадаг, гадна тогоошод ажаһуугшадайнгаа ханамжа дурадхалнуудые харада абадаг юм. Найндэрнүүдэй үедэ тусхай меню табигдадаг.

Интернат-гэртэ бүхэли сүүдхын туршада заабол врач-терапевт болон медсестранууд хүдэлдэг. Хэрэгтэй наань, үбгэд хүгшэдые машинаар түб больница, заримдаа ондоо аймагуудай аргалалгын эмхи зургаануудта абаашага аргалдаг.

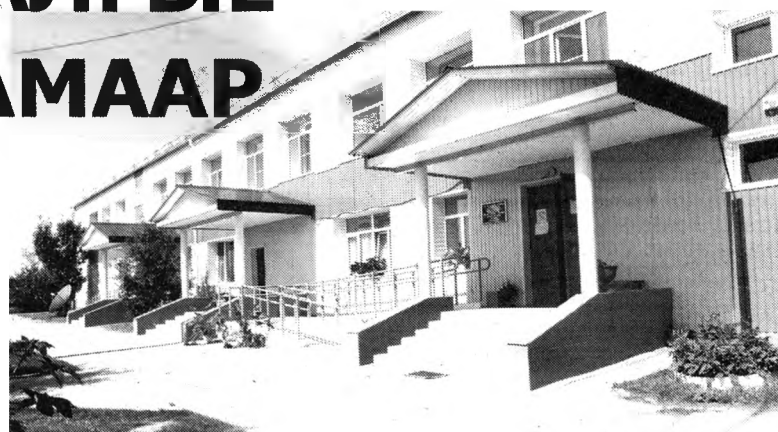
Интернат-гэртэй захирган ажаһуугшадайнгаа дүтын түрэлхидые бэдэрлэсэдэг, наһатайшуулай ута унжагай ээлжэндэ бээ зобоохогүйн тула банкнуудай мэргэжлэдые уридаг. Мүн тиихэдэ хүмын болон дасанай түлөөлэгшэд ержэ, үншэрһэн зондо туһалхаяа оролдодог юм. Ажаһуугшадай сүлөө сагаа үнгэрлэгдэ баһал онсо анхарал хандуулагдадаг: хүгжэмэй үдэшэнүүд эмхидхэгдэдэг, совет усын болон индийн кино харуулагдадаг, номой сан хүдэлдэг. Үбгэд, хүгшэд номууд

болон сонинуудаар хангагдадаг, харин ном уншаха аргагүй хүнүүдтэ санитарканууд уншажа үгэдэг.

Үндэр наһатай гү, али үбшэн хүнүүдтэй харилсахань тиимэ бэлэн хэрэг бээ. Тиимэһээ хүдэлмэрийн туршалгын болзорой үнгэрхэдэ, хүн бүхэн эндэ хүдэлхээс үлэжэ шададаггүй. Интернат-гэртэй коллектив олон жэлэй шалгалта гаража, ажаһуугшадайнгаа зан мэдэхэ болонхой, тэсэмгэйгээр хандажа нуранхай. Имагтал, хүдэлмэрилэгшэдэй хэлэшэгүй тэсбэри тус эмхиин үндэһе нуури болоно гэшэ.

Хэнэйшье мэдэхээр, наһатай болон үбшэн зон үхибүүн шэнги болошодог: бирагүй юумэнһээ дураа гутаха, олон зан гаргах. Зарим хүгшэд нэгэ таһалгада багтахгүй, үгээс ойлголсожо ядаха. Иимэ ушарта энэ асуудал суглаан дээрэ табигдажа, ажаһуугшад болон хүдэлмэрилэгшэд тэрэниие бүгэдөөрөө шиидхэхээс оролдодог. Тиихэдэ сааса хүнүүдэй бээ бээ оложо, саашанхи хуби заяагаа холбохо ушарнууд дайралдадаг. Энэнь ехэ найн. Илангаа наһатай болоод байхада, нэгэ наһалтай, өөрыешини ойлгохо хүнтэй харилсахань шухала болодог гэшэ ааб даа.

Хангалга тухай хэлэбэл, эмхи зургаан ажаһуугшадтаа бэеын ариг сэбэрые сахилгын хэрэгсэлнүүдые, хубсаһа хунар, гутал үгэдэг, дэбдихэрыень ходо хэлгэжэ байдаг, долоон хоногой нэгэ удаа гү, али хоёр

дахин бани бэлдэдэг, прачечна, ваннанууд бии.

Үбгэд хүгшэдэй сүлөө саг тухай хэлэбэл, интернат-гэртэй хорой соо багахан оgorод ургуулагдадаг. Тэндэнь грядканууд, сэсэгүүдэй клумбанууд, теплицэнүүд бии, хартаабха таригдадаг. Ажаһуугшадай ургуулан оgorодой эдээгээр өөһэдтэнь хоол бэлдэгдэдэг. Найндэрнүүдтэ нютагай соёлой байшангай түлөөлэгшэдэй, нургуулинууд болон хүгшэдэй сэсэрлигүүдэй хүмүүжэмэлнүүдэй хабаадалгатай концерт нааданууд эмхидхэгдэдэг, тиихэдэ бусад нютагуудай болон аймагуудай хүмүүжэмэлнүүдэй хабаадалгатай концерт нааданууд эмхидхэгдэдэг, тиихэдэ бусад нютагуудай болон аймагуудай уран найханай бүлгэмүүд болон театрай кружогуудай гэшүүд баһал ержэ, үбгэд хүгшэдые баярлуулдаг.

Тус интернат-гэртэ нэгэ хүниие байлгахын тула нарадаа 23600 түхэриг гаргашалагдадаг байна. Энэнь дунда зэргын хэмжээнэй пенситэй зэргэсүүлшгүй юм ааб даа. Тиимэһээ үбгэд хүгшэдэй пенсийн 75-80 процентнь интернат-гэртэ ажаһууһанайн түлөө түлбэридэ дарагдадаг, харин үлээшэ мүнгээ тэдэ гар дээрээ

абадаг. Зарим гэр бүлэнүүдтэ коммунальна хангалгануудай түлбэридэ, эм домдо, эдээ холдошье мүнгэн хүрэдэггүй ха юм. Мүн гансаараа ажаһуудаг наһатайшуулые харатай зон мэхэлхээс ханадаг, үнгэрхэдөө, бүри түрэлхидын тэдэниие зорюута архида оруулаад, гэр байрыень, мүнгэн зөөриень үмэгшэлжэрхидэг. Энэ талаар хараад үзэхэдэ, интернат-гэртэ үргүүлбэл, үнэхөөрөө, дээрэ шэнгээр ханагдана. Эндэ байдаг зон түрэлхидтээ, дүтынгөө зонтой уулзахашье, иишэ-тиишээ ошохошье аргатай юм. Жэлдэ нэгэ дахин хоёр долоон хоногой болзороор табилга абажа, түрэлхид гаралхидтаа, нүхэдтөө айлшалха эрхэтэй. Тиигэхын тула айлшалуула зорилготой хүнүүд мэдүүлгэ бэшэдэг, харин эмхиин дарга тусхай хиналта дороо энэ асуудалые абадаг юм.

Интернат-гэрнүүдтэ ажа-мидарха гэшэ гэр бүлэдэ байһанһаа балай дутанагүй, тиимэһээ хүгшэрэлгын гансаардалгые ядамаггүй дабажа гарамтаар.

Д.ЦЫБИКДОРЖИЕВА.

МҮНГЭШЭ ДАРХАНАЙ ҮНДЭР БЭЛИГ

Үзэсхэлэн

(Буряадай габьяата, арадай уран зурааша Булат Жамбаловай хубин выставкэһээ тэмдэглэлнүүд)

60 наһанайн жаргалта хуби заяанда, зохёохы уран бэлигтэнь зорюулагдаһан "Искусство серебра" гэнэн хубин выставкэ сентябриин 11-дэ Ц.Сампиловай нэрэмжэтэ Уран зурагай музей соо олон хүн зоной хабаадалгатайгаар нээгдэһэн байна.

Россиин Уран зураашадай холбооной гэшүүн, Россиин болон Буряадай Гүрэнэй шангай лауреат, республикын арадай уран зурааша Булат Гэндэнович Жамбалов Сэлэнгын аймагай Тохой нютага олон хүүгэдтэй гэр бүлэдэ түрөө. Алтан гарнуудтай эсэгынгээ бэлигһээ халан абаһан хубүүн Захаминай Бүргын бэрхэ мастер, уран дархан Бато-Мунко Тубшиновай хүмүүжүүлгэ доро онсо шадабария хурсадхаба, арадай уран бүтээлнүүдэй предприятияда хүдэлжэ, удаан Абрамцевай уран зурагай-промышленна училищиин "Художественная обработка металла" гэнэн таһаг дүүргэжэ, суута мүнгэшэ дархан болоһон юм.

Түрэл Буряадаа Германида, Францида, Сиридэ, Энэдхэгтэ, Монголдо, Шри-Ланкада, Япондо уласхоорондын, мүн бүхэроссиин выставкэнүүдтэ түлөөлһэн угай бэлигтэй мастерые республикын соёлой министр Тимур Цыбиков, Сэлэнгын аймагай нютагаархидын – ажалай ветеранууд Г.Б.Санжиев, М.Ж.Шагдаров, Загастайн поселениин дарга С.Н.Кудряшов, искусство шэнжэлэгшэд И.И.Соктоева, Ю.Г.Цыреннимаева, О.И.Пазников, бусад халуунаар юби-

лярые амаршалба. «Россида түрүүн мэдээжэ болоод, Россиин Гүрэнэй шанда (1991 он), һүүлдэнь Буряадайнгаа Гүрэнэй шанда (2002 он) "Гэсэр" гэнэн эрэшүүлэй мүнгэн комплектын түлөө хүртэһэнтнай Танай ухаангүй ехэ бэлиг шадабаритай байһыетнай гэршэлнэ гэшэ" гэжэ Тимур Цыбиков онсолжо, автортай хамта выставкыень нээбэ.

Мэдээжэ артистнууд Сергей, Цыпилма Аюшеевтэн буряад амаршалгын, бусад найхан дуунуудаараа харагшадые зургаа. Бэлигтэй мастерай гоё бүтээлнүүд тухай олон фото-зурагууд, мүн үзэсхэлэн дээрэ дэлгээгдэһэн олон найхан мүнгэн зүүдхэлнүүд, гааһан,

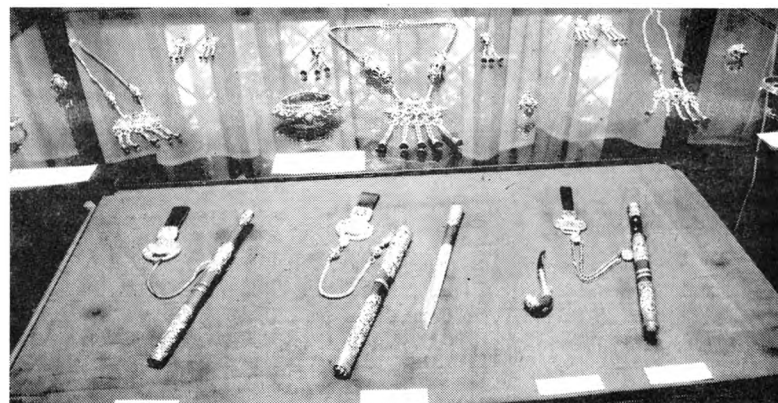
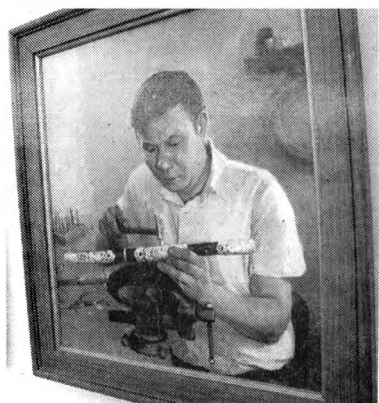
хутаганууд мүнгэшэ дарханай үндэр бэлигые гэршэлбэ. "Сэлэнгын дайда", "Сагаалган", "Байгал", "Эржена", бусад дабтагдашагүй һиилүүртэй, угалзануудтай, номин, малахит, шүрээ, бусад шулуугаар шэмэглэгдэнхэй байна. Урданай буряад эхэнэрнүүдэй үбсүү шэмэглэдэг шэмхүүргэнүүдтэй зүүдхэл, гарай бугааг, һиихэ бүхэн онсо ондоонууд, нэгэ бүхэли комплект болгон хэгдэнхэй. Томо ягаан шулуунуудтай гүрэмэл бүдүүн ооһортой хүзүүнэй зүүдхэл хараһаар анхархаар. Хубсаһанайнгаа энгэртэ зүүхэ гоё гэгшын багахан зүүдхэлнүүд (брошь) олон байна. "Үдэшин туяа", "Жэмэстэ", "Сарана", "Луу", "Байгалай долгинууд", "Уһан далайн ракушканууд" гэнэн зүүдхэлнүүд онсо ороогоор һиилэһэн шэмэглэлнүүдтэй. Будда бурханда зорюулагдаһан һиихэнүүд, бэһэлиг, зүүдхэл

олоной анхарал татана. Эрэшүүлэй хэтэ сахюурта, гааһанда, олон угалзануудаар геоогдон мүнгэн хутагануудта баһал үнэтэ шулуунууд (лазурит, малахит, янтарь) хоноогдонхой. Бүхы дэлхэйгэр мэдээжэ болоһон алдар суута мастера, 60 наһанайнгаа жабхаланта ойн хүндэлдэ гайхалтай найхан хубингаа выставкээр зоноо жаргуулжа, бахархуулжа байһан уран гартай мастера, "Буряадай түрүү хүнүүд" гэнэн конкурсын ("Буряад үнэн" газетэ) лауреат болоһон, түрэй найрнуудта уран зүүдхэл, бүтээлнүүдээ бэлэглэдэг Булат Гэндэновичтэ үшөө ехэ зохоохы амжалта, зол жаргал, элүүр энхэ ажаһуушыень, бэлигһэнь хубаалдажа, бүри бэрхэ мастер, мүнгэшэ дархан боложо байһан Зоригто хубүүндэнь, урма зоригын үргэжэ байдаг гэр бүлэдэнь найн найхание хүсэн, шэн-

хинээтэ аялгатай шэнэ найхан мүнгэн бүтээлнүүдые уран гоёр хэжэ, хүн зоноо хужарлуулхыень, ходоодо баясуулжа байхыень үрээ!

Бэлигма ОРБОДОЕВА. ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 60 наһанайн хубин выставкын үедэ; арадай мастер Б.Г. Жамбалов. Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Хүн ба үе саг

ШУДАРГЫ АЖАЛААРАА ШАЛГАРЖА ЯБАА

Хориин аймагай Булам нютагай түүхэ баян юм. Үнгэрхэн зуун жэлэй гушаад онуудай эхиндэ оршон тойронхи газарнуудаар үмсэдөө таража һууһан буряад айлнууд хамтаруулагдаад, ТОЗ, коммуна, артель, колхоз гэхэ мэтын хамтын ажахынууд бии болгогдоо хэн.

Хэдэн жэлэй үнгэрхэлөөр, эдэ бүхы багахан ажахынууд нэгэн болгогдоод, Карл Марксын нэрэмжэтэ ехэ колхоз эмхидхэгдэн байха юм. Тиигэжэ Үдэ голой үндэр эрье дээрэ Булам һуурин бии болоһон байна. Тиигээд энээнһээ хойшо үнгэрхэн жараад жэлнүүдэй туршада булам-архин хамтын ажалда яһала ехэ, үндэр үрэ дүнгүүдые харуулжа ябаа. Табяад онуудаар Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой жэл бүриин олзо доход миллион түхэригтэ хүрэдэг байгаа. Тиин 1960 ондо колхозуудай орондо совхозууд бии болгогдоод, Булам нютаг Анаагай совхозой нэгэдэхи отделени болоһон юм. Хээн ажалынгаа түлөө хүлэ салин абадаг болоһон хүдэлмэришэд бүри эршэтэйгээр хүдэлдэг болоо һааб даа. Жэлһээ жэлдэ хүдэлмэриин онол арганууд найжаруулагдажа, шэнэ оньһото техникэ бии болоо хэн. Ажалай үрэ дүнгүүд аргагүй дээшэлжэ эхилһэн байна. Тиин ажалай түрүүшүүлэй тоо олошороо хэн. Хээн габшагай ажалынгаа тухайгар хүдөөгэй ажалшад гүрэн түрын хайра шагналнуудта хүртэдэг болоһон юм. Тэрэ сагай ажалай түрүүшүүлэй зарим нэгыень дурдаха хэрэгтэй ха. Суута хонишон, Ажалай Улаан Тугай орденээр 1971 ондо шагнагдаһан Бадмаев Норбо-Самба Жигжитович, луговод, мүн Ажалай Улаан Тугай орденот Ринчиндоржиев Ёндон Абидуевич, "Хүндэлэлэй Тэмдэг" орденуудаар шагнагдаһан механизатор, комбайнер Аюров Цырен Баянович, Аюшеева Галина Цыреновна, СССР-эй Верховно Соедэй депутат, Ажалай Алдар солын 3-дахи шатын орденээр шагнагдаһан хонишон Дондокова Дулма Жимбуевна, ажалай олон медальнуудта хүртэнхэй хаалишан Содномова Аграфена Сахаевна, хонишон Балсамбуева Маланья Балдандоржиевна, дайнай болон ажалай олон тоото медальнуудаар шагнагдаһан хонишон Мархоев Шойжалсан Гылыкович гэгшэдые нэрлэмээр.

Эхэ, эсэгэнэрэйнгээ, аха хүдэлмэриингөө габшагай ажал хүдэлмэриингөө үргэлжлүүлжэ, 1970-80-яад онуудаар залуу хүдэр шамбай, хүбэлгын бэрхэ

олон хүбүүд, басагад хэһэн ажал дээрээ баһа габшагай жэшээ харуулжа ябаһан юм. Тэдэнэй нэгэн гэхэдэ, Цыби-ков Дагба-Доржо Дылыкович болоно. Мүнөө жэлэй хабар, май һарада 60 наһанайнгаа дабаа дабаһан энэ нүхэрэй наһанай намтар баян, жэшээ боломоор юм. Хориин аймагай Булам нютагта түрөөд, балшар бага наһаяа үнгэргөө. Дунда һургуули дүүргэһээр, Зүүн Сибириин технологиче-ска институтдай студент болоо хэн. Зүгөөр удаан һураагүй байтараа, һуралсалаа орхижо, нютагаа бусаһан юм. Иигэжэ наһанайнгаа ори ганса зүб харгы алдангүй шэлэжэ, оложо шадаһан байгаа гэжэ мүнөө хэлэхэдэ болохо ха. Тиигээд залуу хүбүүн сэрэгэй албанда хоёр жэлэй хугасаа соо ябажа ерээд, түрэл Анаагайнгаа совхоздо ажаллажа эхилһэн байна. Залуу механизатор Дагба-Доржо Цыбииков 1973 оной намар түрүүшынхией комбайн жолоодожо, таряа хадаа хэн. Энээнһээ саашадаа олон жэлнүүдэй туршада алтан намарай хаһада таряа хуряалганда таһалгаряагүй амжалта түгэс хүдэлһэн юм. Удахагүй дүй хүдэлһэн болоод, амжалтануудшые ерээ. Аймаг соогоо залуу комбайнернуудай дунда үнгэргэгдэдэг байһан мурьсөөнүүдтэ олон удаа түрүү һурунуудые эзэлжэ ябаа. Тэрэшэлэн шагналнуудта хүртэхэ ёһоороо хүртэжэ эхилһэн юм. "Табан жэлэй залуу гвардеец" гэхэн хүндэтэ тэмдэгтэ гурба дахин хүртэһэн байна. Гадна "Алтан хоолос" гэхэн тэмдэгээр мүн хэдэн удаа шагнагдаа хэн. Харин янза бүриин Хүндэлэлэй грамотануудай тоо алдагданхай. Эгээл үндэр грамота гэбэл, ВЛКСМ-эй ЦК-гай Хүндэлэлэй грамота мүн болоно. Иимэ шагналнуудһаа гадна ажалай түрүүшүүл түлөөһэгүй пүтёвконуудаар урмашуулагдаад, уужам орон соогуураа, мүн хариин гүрэнүүдээр аяншалха дэмбэрэлтэ эрхэдэ хүртэдэг байһан юм. Дагба-Доржо Цыбииков 1979 ондо Энэдхэг ороноор аяншалжа ерээ хэн. Харин хойто жэлын – 1980 ондо Москвагай Олимпиада хараха ехэ аза талаантай байһан юм. Энэдхэг ороноор арбаад хоногой туршада аяншалхадаа, дэлхэй дээрэ эгээл үндэр. Гима-

лайн хадануудые хаража гайхаа. Таджмахалай үзэсхэлэн, хатанда бодхоогдоһон мавзолей, нангин шүтөөнэй Ганга мурэн, буддизм, индуизм, брахманизм гэхэ мэтын шажан мүргэлнүүдтэ хабаатай хүмэ, дасангуудые хараһан байна. Москва хотодо үнгэргэгдэһэн Олимпиадын үедэ Дагба-Доржо Цыбииков олон оронуудай спортсменүүдтэй, айлшадтай уулзаа хэн. Элдэб мурьсөөнүүдые хараа.

Дагба-Доржо Дылыкович механизатор байһынгаа хажуугаар түрэл ажахыдаа жоолошоноор элдэб жэлнүүдтэ хүдэлһэн юм. Ашаанай машинын, үһа зөөдэг машинын, һү зөөдэг машинын жолоошон ябаа. Хэдэн жэлдэ нютагайнгаа тракторно-таряан ажалай бригадые хүтэлбэрлэһэн байна. Мүн луго-мелиоративна бригадые хэдэн жэлдэ толгойлоо. Хожомын Буламда амяараа колхозой тогтоходо, тэрэ МТФ-эйн бригадираар хүдэлһэн юм.

Дагба-Доржо Цыбииков 1970-аад онуудай тэн багаар Ярууна тоонтотой сэбэр сагаахан Валя гэжэ басагантай хуби заяагаа ниилүүлээд, эбтэй зетэй бүлэ боложо, аза жаргалтай һууһан юм. Валентина Гармаевна киномеханик мэргэжэлтэй хэн. Үдэш бүхэндэ уужам һаруул клуб ошоод, элдэб һонин кинофильмнүүдые ехэтэ һонирхон харадаг байгаади. Өөрынгөө сэхэ ажалһаа гадна Валентина Гармаевна түрэл совхозойнгоо ажал хүдэлмэридэ эдэбхи ехэтэйгээр хабаададаг байһан юм. Хабарай тарилгын, намарай таряа хуряалганай үедэ тэрэ хүдэлмэришэдтэ эдэе хоол шанадаг хэн. Гад-

на тоог дээрэ ехэ орооһоной буухада, орооһо сэбэрлэхэ, хатааха талаар хүнгэн бэшэ ажалда хүдэлжэ ябаа. Энэ гэр бүлэ басаган хүбүүн хоёрые хүмүүжүүлээ. Сэсэг басаганинь Буряадай гүрэнэй университеттэ эрхим бэрхээр һуража гараад, тэндэ багшалдаг юм. Наһанайн хани нүхэр Жаргал МВД-эйн хүдэлмэрилэгшэ. Сэсэг, Жаргал Будаевтан хадаа Дашима, Эрдэм, Аюр гэжэ нэрэтэй үхибүүдтэй юм. Нима хүбүүн Зүүн Сибириин технологичека университеттэ һурадаг. Тэрэнээ дүүргэхэдэ, инженер-программист мэргэжэлтэй болохо. Валентина Гармаевна хэдэн жэлэй саана хайратайгаар наһанһаа нүгшэһэн юм.

Дагба-Доржо Цыбииковэй эжы – Гүргэма Дылыковна үндэр наһатай болонхой. Бүхы наһаараа кассираар, магазинда наймаашанаар, ОВД-эйн ахамад бухгалтерээр амжалта түгэс хүндэ ажал хүдэлмэри болон медальнуудаар шагнагданхай. Ашанар, гушанараа үргэлсэжэ, харалсажа һуудаг юм.

Хорин жэлэй саана ажабайдалнай эрид хубилаа хэн. Дүй дүршэлөөр баян болоһон дүшөөд наһатай хүдэр шамбай хүдөөгэй эршүүл ажал хүдэлмэригүй боложо, нилээн ядалдаһан байха юм. Нилээхэн хүшэр хүндэ ажал хүдэлмэри эрхим һайнаар хэжэ ябаһан эдэ нүхэдөө мүнөөдэр үгын дээжээр магтангүй үнгэрхын аргагүйл.

Хүлһэ гаратар хүлэржэ, Хүдэлмэри хэжэ ябаһан,

Альганай холотор нэтэржэ, Ажал хэжэ гараһан, Үхибүүн бүхэнэйнгөө гарые

Үндэр ганзагада хүргэһэн, Хүн бүхэнэйнь хүлые Хүдэр дүрөөдэ оруулһан.

Үеынгөө нүхэдые иигэжэ

Үгын дээжээр магтамаар.

Ушар шалтагуудай үндэһэн

Удха түгэлдэр ха юм. Үеынгөө нүхэдэй

солые Үргэн холуур дууланаб.

Хүн бүхэнэйнь нэрые Хүндэмүүшээр

үгүүлнэб.

Дагба-Доржо Дылыкович мүнөө үмсынгөө мал үдхэдэг. Энэндэнь түрэлэйнь хүн болохо Бато-Жаргал Абидуевич Жанаев тухалалсадаг юм. Малайнгаа үбһэ тэжээл дутамаггүй элбэгээр бэлдэхэ трактор, бусад оньһон техникэ бии. Үбһэнэй хаһада ахайн хүбүүд – Баир, Бато Батуевууд, мүн Юрий Бадмаев гэгшэд тухалалсадаг байна. Эгээл мүнөө үбһэ бэлдэхэлгэ түгэсэжэ байнхай юм.

- Мүнөө иигээд лэ хамтын ажалай үгы болгогдоод байхада, үмсэдөө үхэр мал шадаал һаа олоор барихаһаа ондоо һайн, тухатай юун байхаб даа. Мал хараһан хүн хэзээдэшые ядалдахагүй гэхэ байнаб, - гэжэ Дагба-Доржо Цыбииков хэлэнэ хэн.

Доржо ДАМБАЕВ.

Пагма САНЖАЕВА

**ҮТЭЛХЭ
НАҺАН**

Хүүгэд балшар хашалгүйхэн наһан, Хүхюун залита залуу наһан, Хүйтэн халууниие үзэһэн дунда наһан, Хүгшэржэ гурбан зөөлэниие эдлэхэ наһан.

Үтэлхын далай ехэ гэжэ, Үнэн хэлэһэн урданай үгэ Үндэр наһандаа үзэхэдөөл мэдэрдэг, Үхибүүн мэтэ харууһанай болодог.

Сахюусан бурхандаа хүгэдэн мүргэжэ, Сагаан харгы арадтаа хүсэжэ, Сагаан һайхан сэдхэл сэдхэжэ, Үтэлхэ наһандаа үрээжэ һууя.

Уншагшадаймнай туршалгануудһаа

Ниислэл хотын үдэр тэмдэглэгдэбэ

**"УХААН ЗҮРХЫМ ХҮЛГӨӨГШЭ
УЛААН-ҮДЭМНИ ХАЙХАН ДАА..."**

Түрэл Улаан-Үдэ хотынгоо заншалта болоһон хайндэрье угтуулан, олон тоото хэмжээ ябуулганууд, үдэшэнүүд, конкурснууд ехэ һонёор эмхидхэгдээ. Энэ ушараар, мүн тиихэдэ Элүүр энхын жэлдэ зорюулагдан, хотын спортивна наадан үнгэргэгдэбэ.

Октябрьска райондо номой яармаг, РОСТО-гой авиамодельнэ клубай харалга, шата-рай турнир, концерт нааданууд олоной һонирхол татаһан байна. Харин Железнодорожно райондо "В гостях у Нептуна" гэхэн хайндэр "Радуга" сквер соо үнгэргэгдөө.

Уридшалан августын 25-һаа "Моя столица" гэхэн хотын объектнүүдэй дунда эрхимээр шэмэглэлгын конкурс, "Здравствуй, школа" гэхэн хэмжээн эмхидхэгдэһэн

байна. Аэропорт, Загорск хуурунуудта стоматологическа поликлиникэнүүдэй филиалнууд, искусствын 4-дэхи хургуулиин байшан нээгдэбэ. Тиихэдэ капитална заһабарилгын һүүлдэ "Неделька" гэхэн хүүгэдэй сэсэрлиг, Линховоиной нэрэмжэтэ хүүгэдэй искусствын хургуули, Р.С. Мэрдыеевэй нэрэмжэтэ хүүгэдэй уран зурагай хургуули дахинаа үүдэ сэлибэ.

Ниислэл хотынгоо хайндэрэй хүндэлэлдэ "День древнего города" гэхэн Гүннүүдэй соёлой фестиваль хоёрдохиёо эмхидхэгдэжэ, "Улаан-Удэ - Венгрия: гунны - путь предков" гэхэн авто-мүрысөөгөөр (июлиин 23-һаа) энэ фестиваль эхилээ. Нонин программа соо олон тоото конкурс-

нууд, концерт, мүрысөөнүүд, арадуудай күхни, гарай бэлэгүүдэй худалдаанай яармагууд эмхидхэгдэбэ.

Эдиршүүлэй номой сангай хажууда амаралгын сквер (Ключевскойн үйлсын 15-дахи, 23-дахи гэрнүүдэй хажууда, мүн Железнодорожно ЗАГС-ын байшангай дэргэдэ) нээгдээ. Эндэ хотын мэр Г.А.Айдаев амаршалгын үгэнүүдые хэлэхэдэ: "Би 45 жэл соо Улаан-Үдэдэ ажаһуунаб, юүндэ Улаан-Үдэдэ дуратайбиб гэжэ хэлэжэ шадахагүй байнаб. Хотын гол юүмэн гэхэдэ, тэрэнэй ажаһуугшад мүн! Манай хото Сибириин өөрын шанга абари зантай, сэдхэлээ дүүрэнээр дэлгээнхэй, наратай дулаан, залуу, сэбэр шарайтай, хайхан зүрхэ сэдхэлтэй.

Иимэ хотодо дурлангүй байхаар бэшэ бшуу. Хүн бүхэн өөрынгөө бэлэг түрэл хотодоо зорюулха ёһотой..." гэжэ омогорхон мэдүүлбэ.

Олон хото, аймагуудһаа, республикануудһаа айлшад буугаа, сентябриин 8-най үглөөгүүр мэридэ амаршалгын дуунуудаараа "Тоонто", "Забава", шэмээшэг ансамблнууд халуунаар угтаа.

"Город-сказка, город-мечта" гэхэн Хубисхалай талмай дээрэ болоһон хүүгэдэй баярай концерт, мүн "Музыкальный Арбат", залуушуулай дискотекэ, найр наадан, шоу-концерт дэлгээгдээ. Эдир артистнууд-аккордеонистнууд - Новосибирскын "Сибирские огни" фестивалда шалгарһан Илья Шевченко, Артем Мусин, арадай

инструментнүүдэй "Теремок" ансамбль, эгэшэ дүү Бубеванууд, "Звезды надежды" конкурсын лауреадууд, Г.А.Айдаевай шанда хүртэһэн бэлигтэй үхибүүд - Карина Цыбикова, Григорий Телешев, Елена Бохоева, Анатолий Титов, Александр Игумнов, Константин Захарченко, Евгений Морозов, Марина Бутуева, бусад үхибүүд уран бэлигээ гэршэлбэ, халуун альга ташалгаар угтагдаба. Лазерна туяа саһан үдэшин, һүниин дискотекэ дээрэ Бурядаймнай мэдээжэ, мүн залуу "одод" хабаадаба, дискотекын үедэ фейерверк-салют олониие баярлуулба.

Стеклозавод хууринай хайндэр

"ҮОЛОНГОДОЛ ТУЯАРАА МИКРОРАЙОМНАЙ"

Хотын үдэрье угтуулан эмхидхэгдэһэн, мүн Болбосон түхэлтэй болголгын жэлдэ зорюулагданан "Поселок, живущий под солнцем" гэхэн хайндэр сентябриин 6-да үнгэрбэ. Стеклозавод хууринай "Кристалл" гэхэн социально-соёлой түбэй (СКЦ) дэргэдэ хүүгэдэй спортивна шэнэ талмай, шэнэ сквер нээгдэжэ, мүрысөөнүүд, концертнаадан баярай оршон байдалда эмхидхэгдэбэ. "Дивертисмент" гэжэ нэ-

рэтэй духовой оркестрэй артистнууд һүр жабхаланта хүгжэм дуугаа наяруулаа. Заншалта болоһон энэ хайндэрэй үедэ "Кристалльный" гэжэ нэрлэгдэһэн шэнэ сквер нээгдэбэ. "Ирис" хатарай бүлэг "Розо сэсэгэй хатар" гоёор гүйсэдхөө.

Улаан-Үдын Советскэ районий гулваа, шэнэ хүтэлбэрилэгшэ С.В. Трифонова, Улаан-Үдын горсоведэй депутат М.Ю.Степанов, республикын Арадай Хуралай депутат С.В.Калмыковой туһалагша А.С.Корытова,

Стеклозавод хууринай ТОС-ой дарга А.М.Дашиева, "Бинбанк" ОАО-гой филиалай ноён А.Н.Семёнов, Советскэ районий гулваагай орлогшо Л.В.Серебрянская болон бусад халуун амаршалга хүргөө, эрхимүүдтэ баярай бэшэг мүнгэн шантайгаар барюулаа. "Эрхим дворник" гэхэн нэрэ зэргэдэ Цырен-Долгор Дамбажамсаевна Бадмаева хүртөө. «Эрхим үйлсэнүүд», "Болбосон түхэлтэй байдалтай хүүгэдэй талмайнууд", бусад номинацинуудта илагшадые шагнаһан, бэлэгүүдые барюулһан байна.

Маанадаар аяар холын Франци ошоһон "Кристалл" СКЦ-гэй директор, бэрхэ соёлшон, Хэжэнгын Могсохон тоонтотой, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ В.Н.Михайлов бэрхэ хормейстер, «Лаккитон» бүлэгэй дуушан Лариса басагантаяа энэ соёлой түбтэ олон жэлдэ амжалтатай хүдэлдэг юм. Виктор Николаевичай уда-ридадаг "Стекольские сударушки" гэхэн наһажал зоний арадай ансамбль ехэ гоёор дуулаба. Лариса Михайловагай хүтэлбэрилдэг "Октава" бүлэг Улаан-Үдэ тухай олон дуу ханхинуулба. В.Н.Михайловай зохёһон

олон дуун энэ хайндэртэ зэдэлһэн байна. Дуунуудайн үгэнүүдые соёлой эдэбхитэн Владимир Ретюнский бэрхээр бэшэдэг юм. Энэ зүжэглэмэл концертын үедэ өөрынгөө зохёһон "Улаан-Удэ - наш дом родной" гэхэн шүлэгөө зүрхэ сэдхэлээ хүдэлгэн уншаһан байна.

хайндэрэйн концертые "Тоонто" гэхэн фольклорно арадай ансамбль, мантай холын Францида бэлигээ гэршэлһэн Ивалгын аймагай "Алтаң сэсэг" гэхэн хүүгэдэй дуунай болон хатарай ан-

самбль дуу, хатарнуудаараа шэмэглэһэн байна. Жэл бүри шэнэ объектнүүдтэй, хайхан сквернүүдтэй, хүүгэдэй, спортивна талмайнуудтай боложо байһан Стеклозавод хууринай байшанууд, талмайнууд һолонгын долоон үнгэдэл хайханаар долоо "туяаран" байгаа нэн...

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

Зурагууд дээрэ: "Кристалл" СКЦ-гэй хайндэрэй үедэ.
Эльвира МИХАЙЛОВАГАЙ фото.

"Мисс Түб Ази - 2012" гэхэн V уласхоорондын фестиваль тухай

Баярма МИТУПОВА:

"ОНСО ТАЛААН БЭЛИГТЭЙ ОЮНААРАА ОМОГОРХОНОБДИ..."

Августын хүүлшын үдэрнүүдтэ үнгэргэгдээн "Мисс Түб Ази-2012" гэхэн V уласхоорондын этнофестивальһаа (Кызыл, Тыва Республика) уран бэрхэ, «алтан гарнуудаа», абьяас бэлигээ гэршэлхэн, Хитадта, Монголд, Москвада, бусад уласхоорондын фестивалнуудта илаһан, мэдээжэ болоһон модельер-дизайнер Баярма Митупова һаяхан амжалтатай бусаба. Суг ябаһан "Алтаргана-2012" гэхэн конкурсын Гран-при шанда хүртэһэн хайн бэлдхэлтэй, зохидхон шарайтай, ульгам ухаатай, уһан бүрээд хэлэ, соёлтой, үндэр хайхан бээтэй, БГУ-гай Зүүн зүгэй хэлэнүүдые үзэдэг факультэдэй II курсын оюутан Оюна Нимацыреновадаа гоё буряад урлалтай костюмуудые бэрхэ уран гартан оёжо, уласхоорондын журиин анхаралда дурадхаһан байха юм. Улад зоной сэдхэл уяруулха, гайхуулха ехэ талаан бэлигтэй залуу басагминнай «Мисс «Талант-2012» гэхэн номинацида илажа, түрэл арадаа хайн хэмжээндэ түлөөлбэ гэшэ.

Хитадта болоһон фестивалиин лауреат Баярма Митупова

- Харин "Мисс Түб Ази-2012" гэхэн нэрэ зэргэдэ Тывагай Чечена Кыргыз хүртэһэн байна. Тэрэ басаган 10 мянган доллар мүнгэн шанда, үнэтэй гоё шулуунуудар хэгдэһэн табан дэльбэтэй лёнхобо сээгүүдтэй дамжуулгын мүнгэн титим малгайда хүртэжэ, тоонтынхидойнгоо халуун альга ташалгаар угтагдаа. Тиихэдэ Хакасиин Ольга Аткинада "Вице-мисс Түб Ази-2012" гэхэн нэрэ зэргэ олгогдожо, Моодын байшангай түлөөлэгшэ Марина Фёдоровагай урилгаар Азербайджанай Майя Джафарова ("Мисс Найрамдал-2012" гэхэн номинацида илагша), мүн Чечена Кыргыз гэгшэдтэй Москва хүдэлхөө ошохо болоо, - гэжэ олон топ-модельнүүдтэ тунгалһан, хайхан хубсаһаараа, зүбшэл заабаряараа ехэ дэмжэһэн Баярма Митупова һонирхолтойгоор хөөрэнэ. Казахстанай Ботагоз Мугайленова - "Мисс Национальный костюм-2012", харин Татарстанай Ольга Гайдабура - «Лучшая модель-2012», тиихэдэ Монголой Тогсоо Идерсайхан «Мисс Зрительских симпатий-2012» гэхэн номинацинуудта хүртөө. Хамта дээрээ 5 гүрэнэй, 8 регионой 14 сэбэр хайхан топ-модель басагад энэ гүн удхатай этнофестивальда хабаадаһан байна.

- "Алтаргана-2012" гэхэн

бэлдэдэг хадаа хүн бүхэн дабтагдашагүй өөрын хандасатай, талаан бэлигтэй, һонор ухаатай, сэбэр, зохид байдаг гэжэ мэдэрдэгби, тиимэһээ тэдээн бүхэндэ өөрын, онсо маягтай үндэһэн арадайнгаа хубсаһа оёхые оролдодогби, басаган бүхэнэй түлөө ханаата болодогби. Энэ конкурс-этнофестивальда хабаадахыемни урихадань, тэндэ Валентин Юдашкинай Моодын байшангай түлөөлэгшэд хабаадаха гэжэ мэдээд, бүри һонирхооб. Юуб гэхэдэ, анхан минии бүтээһэн этническэ авторска костюмуудыем Валентин Юдашкин үндэрөөр сэгнэһэн юм. Би өөрөө Москвада тэрээндэ һуралсал гараһан байнаб. Тиигээдшые олон үндэһэ яһатанай конкурснуудта хабаадаха бүрээ түрүүшынхиеэ хабаадаһан шэнги байхаш, - гэжэ Монголд "Алтаргана-2010" гэхэн уласхоорондын фестивалиин алтан медальда хүртэһэн Баярма Митупова сэдхэлээ хүдэлгэн хөөрэнэ, өөртөн хадуугдаһан үзэгдэлнүүдые тодорхойлно.

"Иимэ олон зоной хабаадалгатай - хубсаһа оёдог мастернуудай, тэдэниие үмдэжэ хужарлуулһан хайхан дангинануудай, журиин гэшүүдэй - мэргэжэлтэ зоной, харагшадай сэгнэдэг хайхан хайндэр хүнүүдэй зүрхэ сэдхэл хайлуулдаг шуу. Һанаад үзйт, арад бүхэнэй дабтагдашагүй хайхан костюмуудые харахадатнай, баян түүхэтэй соёлой урданай ёһо заншалнууд нэргээгдэдэг. Тиигээдшые топ-модель басаган бүхэн түрэл хэлэн дээрээ өөр тухайгаа, түрэл республика, нютагаа танилсуулна, хатар, дуугаа зориулжа, мартагдашагүй концерт бэлэглэнэ, тиин

Дизайнер-модельер Баярма Митупова, «Мисс Талант-2012» Оюна Нимацыренова этнофестивалиин конкурсын һүүлдэ

харагшадай халуун альга ташалгаар угтагдана. Хоёр шатада эмхидхэгдэһэн энэ конкурсын үедэ залаар дүүрэн хүн зон суглараа. Оюна дуран тухай дуу ("Зүрхэндэм минии гансал ши") гоёор дуулажа, дабтагдашагүй хайхан хоолойгоороо хүн зониие уяруулаа, гайхуулаа. Репетицииншые үедэ олон зон дуратайгаар нютагаймнай басагые шагнаба. Тиимэһээ "Мисс Талант" гэхэн номинацияр илаһаниинь гайхалгүй. Конкурс бүхэндэ үндэһэн арадайнгаа шэнэ костюм үмдөө, визажистнууд макияж ню-

уртань хээ, харин парикмахернууд гоё причёсонуудые дурадхаа..." - гэжэ бэлигтэй модельер тэмдэглээд, Тыва Республикын эмхидхэгшэд ехэ хайнаар бидэниие угтаа гэжэ онсолһон байна.

- Тывада ямар үзэсхэлэн газарнуудтай танилсаабта?

- Бидэниие республикынага Правительствата Шолбан Кара-оол халуунаар угтажа абаа, һонин һонин музейнүүдые, "Алдын булак" гэхэн аяншалагшадай бааза, "Азиин Түб" гэхэн Тывагай гол үзэсхэлэн газар хараабди, булта нүхэд болообди. Гурбан жэл соо нэгэ дахин энэ конкурс-этнофестиваль эмхидхэнэ гэжэ тэмдэглэхээр.

- Журиин бүридэлдэ хэд ороһон байнаб?

- Валентин Юдашкинай Моодын байшанһаа Марина Фёдорова, дизайнер, Тывагай залуушуулай конкурсдо илагша Шолбан Очур-оол, арадай мастер Аяна Саая, "Тюркской" гэхэн уласхоорондын эмхин генеральна директорэй орлогшо, балетмейстер Арман Нурмахаматули, харин түрүүлэгшэнь - Тывагай Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Аяна Шойгу гэгшэд оро.

- Тусхай номинацияр илаһан Оюна Нимацыреновада, Тандаа үшөө ехэ зохёохы амжалта, урагшатай харгы замуудые, олон илалта туйлахыетнай хүсэе!

- хайн даа.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

Гэр булын альбомһоо.

Конкурсдо хабаадаһан хайхан топ-модельнүүд, дангинанууд

БЭЕЫН ТАМИР БОЛОН СПОРТ ТУХАЙ

(Түгэсхэл.

Эхинийн урдахи дугаарта).

М.
Манера игры - нааданай түхэл, маяг шэнжэ;
Марафонский бег - марафонной урилдаан (42 км 195м);
Мастерская игра - шадабаритай, шадамар гоё наадан;
Кандидат в мастера спорта Российской Федерации и СССР - СССР-эй, Россиин Федерациин спортын мастерта кандидат;
Мастер спорта СССР и Российской Федерации - СССР-эй, Россиин Федерациин спортын мастер;
Заслуженный мастер спорта СССР, Российской Федерации - СССР-эй, Россиин Федерациин спортын габьяата мастер;
Матч-реванш - харюуга абалгын мурьсөөн;
Международный гроссмейстер - уласхоорондын гроссмейстер;
Международный турнир - зоно хоорондын мурьсөөн;
Меркантильность - хара ами-яара хараһан, олзо олохые хүсэһэн ябадал;
Мировое признание - дэлхэй дээрэ мэдээжэ, хүндэтэй бололго;
Многоборье - олон зүйл;
Многократно - оло дахин, олон удаа;
Молиносная реакция - сахилгаан түргөөр харюусалга;
Моментально - агшан зуура, саг дары;
Мощный удар - хүсэтэ шанга сохилто.

Н.
Нападающий - добтологшо;
Напористый - даамай, үсэд, нэтэрүү;
Напряженная тренировка - эршэмтэй хорилго;
Наркотическое вещество - хара тамхинай зүйлнүүд, бодосүүд;
Наставник - хурган хүмүүжүүлэгшэ;
Негативно - хангалтагүй, муу;
Недьюжинная физическая сила - онсо гадуур бар хүсэн, бар хүсэтэй;
Незаурядный талант - гаһар ехэ, юрэ бусын, гайхамшаг оюун бэйлэг;
Некоронованный чемпион - титимлэгдээгүй, титимгүй чемпион;
Необычайная выносливость - юрэ бусын, гайхалтай сүлхэ байлга;
Неподдельное восхищение - үнэн зүрхэнэй, ёһотойл баяр, гайхал баяр;
Нокаут - оборготоод, мурьсэхэ аргагүй болохо;
Нокаунт - оборготохо.

О.
Обладатель кубка - кубогта хүртэгшэ;
Общезначительная подготовка - бэеын тамирай юрэнхы бэлэдхэл, хорилго;
Олимпийский статус - олимпийин статус, эрхэ, уялга;
Олимпийский огонь - олимпийин гал;
Олимпийская деревня - олимпийскэ тосхон;
Организационная способность - эмхидхэхы бэйлэг шадабари;
Оригинальная программа - онсо өөрсэ программа;
Основной состав - гол бүридэл;
Основные тактические приемы - тэмсэл, тулалдаа хүтэлхэ гол онол аргууд;
Оттачивать мастерство - мэргэжэл шадабарья мүлихэ;
Офсайд (в футболе вне игры) - нүгөө талынгаа ялын талмай дээрэ түрүүлэн урагшаа гаралга.

П.
Пальма первенства - түрүү һуури;
Партнер - хамта наадалсадаг хүн;
Парусный спорт - далбагата онгосоор тамаралга;
Пауэрлифтинг - силовое троеборье - гурбан зүйлөөр хүндэ юумэ үргэлгэ;
Переутомление - ехээр эсэлгэ;
Пластика движения - уян нугархай хүдэлсэ;
Подорванное здоровье - муудхаагдаһан бэе махабад;
Подийм - табсан, талмай, тайзан, ендэр;
Поиск выхода - гараха аргая бэдэрхэ;
Позитивно - хайн, зохид, тааруу;
Полузащитник - хамгаалалтада туһалагша;
Поклонники таланта - бэйлг шадабаридань һүгэдэгшэд;
Популярный - мэдээжэ, алдар суутай;
Попытка - һэдэлгэ, туршалга;
Поражение - урагшагүйдэлгэ, шүүгдэлгэ, илагдалга, булигдалга;
Почетное право - хүндэтэ эрхэ;
Преданность - бэеэ үгэнги, үнэн сэхэ ябадал;
Престиж - нэрэ түрэ, нэрэ хүндэ, алдар нэрэ;
Престижный турнир - нэрэ хүндэтэй мурьсөөн;
Претендент - илажа гарахые, чемпион болохые хүсэгшэ, эрмэлзэгшэ;
Премудрость - сэсэн бодол, гүн ухаан;
Привязанность - эрьелгэ, дурлал, бэеэ үгэлгэ;
Прием коронный - онсо өөрын арга дүрэ;
Приз - шан;
Призер - шанда хүртэгшэ;
Природная сила - түрэлхин бар хүсэтэй;
Пристрастие - шунал, абьяас, дурлал;
Пропаганда спорта - спорт тухай номнол, идхалга;
Прощальный матч - хахасалгын мурьсөөн, уулзалга;
Прыжки в воду - уһа руу хүрэлгэ;
Прыжки на батуте - батут дээрэ хүрэлгэ;
Прямой скачковый удар - хүрөөд лэ сэхэ шаажархиха, сэхэ сохилто хэхэ.

Р.
Разминка - шалаагаа гаргалга, хорилго хэлгэ;
Раса - үндэһэ яһанай, зүһэ шарайн илгаа;
Рационализм - ухаагаар ябалга, ухаандаа найдал;
Реабилитация - сагааруулга;
Регионы - корона - титим, шалгарһанай тэмдэгүүд, һүлдэ тэмдэгүүд, нэрэ хүндэ, үндэр хайра шагналнууд;
Регата - нэлюурдэлгын гү, али далбагата онгосоор мурьсөөн;
Результат - үрэ дүн;
Рейтинг - нэрэ хүндэ, нэрэ түрэ;
Репутация - нэрэ түрэ, алдар соло;
Ринг - аранга, тайзан, боксоор тулалдадаг талмай;

С.
Сальто - бэеэрэ агаарта эрьелдэлгэ;
Самообладание - бэеэ барилга, тэсэмгэй байлга;
Самоотдача - бэеэ үгэлгэ, бэеэ сүм зорюулга;
Сеанс одновременной игры - олон хүнтэй нэгэ шатаршанай наадалга;
Секция - секци, хуби, таһаг, бүлэг;
Сенсация - дүрьел, гайхал, хүлээгдээгүй һонин ушар; серия матчэй - хэдэн, бүлэг мурьсөөнүүд;

Буряадай элитэ ехэ спортсменүүд, хоригшод

Серьезная травма - ехээр, хүндөөр эбэрэлгэ, бэртэлгэ, гэмтэлгэ;
Сложный финт - орёо мэхэтэй хүдэлсэ;
Символическая сборная мира - дэлхэйн һүлдэтэ суглуулагдамал команда;
Скептик - этигэлээ бараһан, һэжэглэдэг хүн;
Силич - хүсэтэй, бүхэ хүн;
Смекалка - ухамай, һүбэлгэн ябадал;
Скамейка запасных - халажа, һэлгэжэ наадагшадай һандали;
Современное пятиборье - мүнөөнэй табан зүйлөөр мурьсөөн;
Состязание - тулалдаан, мурьсөөн;
Спарринг-партнер - хорилго хэхэдэ тулалдадаг хүн;
Специальная медаль - тусхай медаль;
Спринт - дүтын зайда урилдаан;
Спринтер - дүтын зайда урилдадаг хүн;
Спонсор - мүнгэ зөөрээр туһалагша, дэмжэгшэ;
Спортивный зал - спортын танхим;
Спортивный небосклон - спортын орьёл, манлай;
Старт - урилдаанай, мурьсөөнэй эхин;
Стартовый круг - мурьсөөнэй эхинэй дүхэриг;
Стайер - холын зайда урилдаан, холын зайда урилдадаг хүн;
Стрельба - мэргэн буудалга, элдэб бугаар элдэб янзаар буудалга;
Стрельба из лука - һур харбалга;
Судья международной категории - уласхоорондын категориин (зиндаагай) судья.

Т.
Теннис большой - ехэ теннис;
Теннис настольный - столон теннис;
Тир - сагаалса;
Титул - нэрэ зэргэ, зиндаа;
Тренер - хоригшо;
Тренировка - хорилго;
Триумф - гайхамшагта, толотомо (илалта);
Турнир по переписке - шатараар бэшгээр наадалга;
Тяжелая атлетика - хүндэ атлетикэ.

У.
Убедительная победа - бата найдалтай, толотомо илалта;
Увенчаться - дүүрэхэ, түгэсэхэ;
Универсальный - түгэс бэлдхэлтэй, мэргэжэлтэй, дүрбэн тэгшэ;
Уникальная система - өөрсэ шуухаг гурум, ёһо дурим;
Уровень - хэмжээн.

Ф.
Фаворит - эбигээлтэ, дуратай хүн, харгалзалгада абтаһан хүн;
Фанат - шунажа шүтэһэн, абьяас ехэтэй хүн;
Федерация - федераци;
Феноменальный рекорд - ой ухаанда орошогуй, үзэгдөө дуулдаагүй рекорд (туйлалта);
Фигурное катание - фигурна халтиралга;

Физическая культура и спорт - физическэ культура ба спорт (бэеын тамир ба спорт);
Филдер (полевой игрок) - талмай дээрэ наадагша;
Финал - түгэсхэлэй наадан, мурьсөөн;
Финиш - мурьсөөнэй түгэсхэл, дүүрэлгэ, урилдаанай түгэсхэхы шата;
Фора - булюу байдалыень эртээнһээ тэнсүүрилгэ;
Форвард - добтологшо;
Функция - үүргэ; уялга;
Фурор - шаг шууяата амжалта, туйлай ехэ магтаал хайшаал.

Х.
Хет-трик (забить за одну игру три гола) - нэгэ нааданда гурбан бүмбэгэ үдхэлжэ оруулалга;
Хоккей с мячом - бүмбэгэтэй хоккей;

Хоккей с шайбой - шайбатай хоккей;
Хоккей на траве - ногоон дээрэ наадагдадаг хоккей.

Ш.
Штрафной бросок, удар - ялын сохилто;
Шахматный король - шатарай абарга, чемпион.

Э.
Элита - эрхим хайн, шэлэгдэмэл;
Эмоция - сэдхэлээ хүдэлэлгэ, доһололго;
Эндшпиль - эсэс, һүүл, түгэсхэл;
Эстафета - эстафетын модо дамжуулгатай урилдаан;
Эталон - нарин нягта хэб;
Эффективные приемы игры - нааданай үрэ түгэс, аша үрэ ехэтэй онол аргууд.

СЛОВАРЬ ШАХМАТНЫХ ТЕРМИНОВ - ШАТАРАЙ НЭРЭ ТОМЬЕОНУУДАЙ ТОЛИ

Шатар - шахматы;
Нааданай эхин - дебют;
Нааданай тэн - миттельшпиль;
Нааданай түгэсхэл - эндшпиль;
Шатарай хюлгэ - шахматная доска;
Шатарай бодонууд - шахматные фигуры:
Ноён - король;
Бэрсэ - ферзь;
Тэргэ - ладья;
Морин - конь;
Тэмээн - слон (верблюд);
Хүбүүн - пешка;
Хүбүүд - пешки;
Хюлгэ дээрэхэ байдал - позиция на доске;
Хюлгын нюдэн - клетка, поле;
Андалдажа абаха - обмен пешками или фигурами;
Добтолго - нападение;
Һайнаар харатгы - посмотрите хорошо;
Хюлгэ дээрэхэ байдалы ойлгохо - понять позицию на доске;
Хюлгэ дээрэхэ байдалы сэгнэгты - оцените позицию на доске;
Хүбүүн хюлгын нүгөө захида гарахадаа, бодо болохо - пешка превратится в фигуру;
Дээшээ ябаха - вертикаль;
Хажуу тээшээ - горизонталь;
Һөөлжүү, һөөлжүүгээр - диагональ;
Эдихэ, сохихо, абаха - бьет, берет;
Асалха, һэрээдэхэ, һэлмэдэхэ - связка, ставить вилку;
Һорилго - тренировка;
Ноён тэргэ хоёрые һольбуулан табиha, һэлгүүлхэ, һэлгээ хэхэ - рокировка, менять местами;
Шаа, шаалаха - шах;
Мад - мат, выигрыш;
Сод - сот, шах пешкой;
Дүг - шах слоном;
Жэд - пат, ничья;
Мүнхэ ябадал - повторение трех ходов, ничья;

Адли сэнтэй, хүсэтэй бодонууд - равные, равносильные фигуры;
Зэргэсүүлгэ, адлирхуу сэн - сравнение фигур;
Бай - цель;
Тэнсэлгэ - ничья;
Хонжохо, шүүхэ, диилэхэ, илаха - выигрыш;
Хонжоодохо, булигдаха, шүүгдэхэ - проигрыш;
Сохимол нюдэн, һүбэ харгы - битое поле;
Наадагша хүн - партнер;
Тодорхой - досконально;
Тулалдаа хүтэлхэ шадабари - стратегия;
Тэмсэлэй онол аргууд - тактика;
Һүбэлгэн ухаан бодол - изворотливость;
Ээлжээгээр, ээлжлүүлэн - чередующих;
Нааданай зорилго - цель игры;
Шүүбэри, илалта - выигрыш;
Зүйлнүүд, түхэл шэнжэнүүд, янзанууд - виды;
Тайлбарилалга - толкование;
Хэлтэс - сектор;
Шатарай бодолго - шахматная композиция;
Юрэнхы тодорхойлолто - общее определение;
Шатарай таабари - шахматный этюд;
Онсо зүйл - исключение;
Сэгнэлтын тэмдэгүүдээр, хэмжээнүүдээр - критерии оценки;
Ажаглалта - примечание;
Шийдхэгдээгүй, шийдхэгдэхэ - проблемная композиция;
Номерлолго, дугаарлалга - нумерация;
Элүүр энхэ байдал - здоровый образ жизни;
Шэлэжэ абаха - выбирать;
Мүнгөөр туһалалга - спонсор;
Нэмэлтэ үрэ дүнгүүд - дополнительный показатели.

Спортивна журналист
 Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ
 хэблэлдэ бэлдэбэ.

Table with TV schedule for the first column, including times and program titles like 'ПИНГВИНЫ ИЗ МАДАГАСКАРА' and 'ЖЕНСКАЯ ЛИГА'.

Table with TV schedule for the second column, including times and program titles like 'НОВОСТИ ДНЯ(16+)' and 'В ТЕМЕ'.

Table with TV schedule for the third column, including times and program titles like 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ' and 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

Table with TV schedule for the fourth column, including times and program titles like 'КВН НА БИС' and 'ПАПИНЫ ДОЧКИ'.

Table with TV schedule for the fifth column, including times and program titles like 'ГЛУХАРЬ. ВОЗВРАЩЕНИЕ' and 'ПОСЛЕДНИЙ БОЙ МАЙОРА'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the SCS 'BAIKAL' channel, including times and program titles like 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ'.

НТВ

Table with TV schedule for the NTV channel, including times and program titles like 'НТВ УТРОМ' and 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

5 КАНАЛ

Table with TV schedule for the 5th channel, including times and program titles like 'СЕЙЧАС' and 'ТАННИБАЛ'.

Четверг, 20

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Thursday, including times and program titles like 'ДОБРОЕ УТРО' and 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА'.

Table with TV schedule for the second channel on Thursday, including times and program titles like 'КРОВИНУШКА' and 'ВОЗВРАЩЕНИЕ ДОМОЙ'.

Table with TV schedule for the third channel on Thursday, including times and program titles like 'ЧЕРТЕНОК №13' and 'НЕЗНАЙКА В СОЛНЕЧНОМ ГОРОДЕ'.

Table with TV schedule for the fourth channel on Thursday, including times and program titles like 'ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ' and 'ГРАБЬ НАГРАБЛЕННОЕ'.

Table with TV schedule for the fifth channel on Thursday, including times and program titles like 'ПАПИНЫ ДОЧКИ' and 'МУЖЧИНА ПО ВЫЗОВУ'.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for the Culture section, including times and program titles like 'ЕВРОНЬЮС' and 'НАБЛЮДАТЕЛЬ'.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for the Tivikom channel, including times and program titles like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ' and 'ЗУРХАЙ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the SCS 'BAIKAL' channel on Thursday, including times and program titles like 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ'.

НТВ

Table with TV schedule for the NTV channel on Thursday, including times and program titles like 'НТВ УТРОМ' and 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

5 КАНАЛ

Table with TV schedule for the 5th channel on Thursday, including times and program titles like 'СЕЙЧАС' and 'ТАННИБАЛ'.

Пятница, 21

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Friday, including times and program titles like 'ДОБРОЕ УТРО' and 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА'.

Table with TV schedule for the second channel on Friday, including times and program titles like 'ЛЮБЛЮ, НЕ МОГУ!' and 'ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ'.

Table with TV schedule for the third channel on Friday, including times and program titles like 'НЕЗНАЙКА В СОЛНЕЧНОМ ГОРОДЕ' and 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС'.

Table with TV schedule for the fourth channel on Friday, including times and program titles like 'ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ' and 'ГРАБЬ НАГРАБЛЕННОЕ'.

Table with TV schedule for the fifth channel on Friday, including times and program titles like 'КРАСОТА СПАСЁТ МЫРМ' and 'ШОУ УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ'.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for the Culture section on Friday, including times and program titles like 'ЕВРОНЬЮС' and 'НАБЛЮДАТЕЛЬ'.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for the Tivikom channel on Friday, including times and program titles like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ' and 'ЗУРХАЙ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the SCS 'BAIKAL' channel on Friday, including times and program titles like 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ'.

НТВ

Table with TV schedule for the NTV channel on Friday, including times and program titles like 'НТВ УТРОМ' and 'ЖЕНСКИЙ ВЗГЛЯД'.

5 КАНАЛ

Table with TV schedule for the 5th channel on Friday, including times and program titles like 'СЕЙЧАС' and 'ТАННИБАЛ'.

Суббота, 22

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 22. Includes programs like 'Новости', 'Детеныши джунглей', 'Сегодня вечером'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for the first channel, focusing on cultural programs.

«РОССИЯ»

Table with TV schedule for the first channel, focusing on Russian programs.

АРИГ УС

Table with TV schedule for the first channel, focusing on 'АРИГ УС' programs.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for the first channel, focusing on 'ТИВИКОМ' programs.

Table with TV schedule for the first channel, focusing on 'НТВ' programs.

НТВ

Table with TV schedule for the first channel, focusing on 'НТВ' programs.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the first channel, focusing on 'СТС «БАЙКАЛ»' programs.

Воскресенье, 23

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 23. Includes programs like 'Новости', 'Армейский магазин', 'Сумасшедшее сердце'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for the first channel, focusing on cultural programs.

АРИГ УС

Table with TV schedule for the first channel, focusing on 'АРИГ УС' programs.

«РОССИЯ»

Table with TV schedule for the first channel, focusing on Russian programs.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for the first channel, focusing on 'ТИВИКОМ' programs.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the first channel, focusing on 'СТС «БАЙКАЛ»' programs.

Table with TV schedule for the first channel, focusing on 'НТВ' programs.

НТВ

Table with TV schedule for the first channel, focusing on 'НТВ' programs.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block.

Table with TV schedule for the first channel, focusing on '5 КАНАЛ' programs.

Table with TV schedule for the first channel, focusing on '5 КАНАЛ' programs.

Table with TV schedule for the first channel, focusing on '5 КАНАЛ' programs.

Амаршалга

Advertisement for 'Амаршалга' featuring a woman and text about a 55th anniversary celebration.

Advertisement for 'СПОРТИВНАЯ ОДЕЖДА' (Sports Clothing) for professional and amateur teams.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию»...

Table with age restrictions: 0+ - от 0 до 6 лет, 6+ - от 6 до 12 лет, 12+ - от 12 до 16 лет, 16+ - от 16 до 18 лет, 18+ - старше 18 лет.

Продаю 2-комнатную благоустроенную квартиру по ул. Боевой, 1 этаж, есть подполье, с/у совмещенный, большой, ухоженная, домофон, кабельное, Интернет. Тел.: 8-924-45-18-947.

Буряадай арадай поэт Цырендулма ДОНДОГОЙН 80 жэлэй ойдо

"...САМСААЛ ХУРСА ЫЭЛМЭМНИ САНСАРТА БУУЖА ЕРЭХЭ"

XX зуун жэлэй хоёрдо-хи хахадта, буряад литературын эршэтэйгээр халбаран хүгжэхэ үедэ, поэдүүд үндэһэн арадайнгаа гайхамшагта түүхэдэ, үльгэр домогуудта саг үргэлжэ хандадаг нэн. Н.Дамдинов, Д.Жалсараев, Ц.-Д. Дондокова, Л.Топхаев, Ш.Байминов, Ц.Дондогой, Г.Раднаева болон бусад поэдүүд арадай аман зохёолой дундаршагүй булагһаа хүртэжэ, эпическэ ехэ бүтээл-поэмнүүдые бэшэдэг байгаа.

Якутск хотодо

Буряад үльгэр домогуудые уран зохёолой аргаар буйлуулжа, шэнэ удха, шэнэ ами оруулжа бэшэхэдэ, үльгэрэй, түүхэтэ домогуудай баатарнуудые литературна герой болгон хүгжөөһөн гэшэ. Жэшэнь, Николай Дамдинов "Шилдэй Занги тухай дуун" (1965) гэнэн эпическэ поэмэ бэшэхэдэ, түүхэтэ нюур Шилдэй Зангийн эрэлхэг зоригые магтан түүрээхэнь гадна геройн Эхэ орондоо, Эхэ нотагтаа үнэн сэхэ, ямаршы аймшагтай ушарта түрэл арад зондоо урбахгүй байһыень уран үгын, уран зохёолой онол аргаар ялас гэмэ тодоор харуулжа шадаһан юм.

"Бабжа баатар" гэнэн үльгэрэй удхаар Ц. Дондогой "Бабжын хэлмэ" гэжэ баллада-поэмэ 1978 ондо бэшэе нэн. Поэмынгээ эхиндэ поэт уншагшадтаа уридшалан мэдүүлнэ:

**Домог гээ наа – домог,
Үнэншы гээ наа – үнэн.**
(Дондогой, 2002, н.64).

Тэрэ холын үе саг тухай нагасынгаа хөөрөөгөөр поэмээ эхилнэ:

**Манжа хаан гэшэшни
Манай газар уһые
Буляха гэжэ ядаһан юм.
Бута сохюулдаг**

байһан юм.

**Манжа хаанай
Малгайень абаад,
Толгойень үрэмдэжэ
нүхэлөөд,
Тоһошы юулээ наа,
садахгүй,
Үйлэ муутай хомхой,
Үегүй ороолон**

байһан юм...

Бабжа баатарай хэлмэ хадаа поэмын гол дүр-символ болоно. Дундада зуун жэлнүүдэй зэбсэг Ц.Дондогойн поэмэ соо шэдитэ зэбсэг болон харуулагдана. хэлмын яагаад бүтэһэн тухай хөөрэхэдөө, хүнэй мүндэлһэнтэй жэшэн зураглана:

**Хара тортог болоһон
Хадын агы нүхэн соо
Дархан хүнэй шэдеэр
Дабтагдаһан хэлмэ.
Бурмата халуун хяһа,
Булагай хүйтэн уһан –
Булад нэлмын эхэ, эсэгэ.**
(н.64).

Бабжа баатарай хэлмэ харатан дайсадта үхэл асардаг наа, түрэл арадтаа эрхэ сүлөө үршөөдэг шэдитэ зэбсэг гэжэ харуулагдана. "Бута сооһоо /Бүсалһан исалан гараһан/ булай олон шоргоолзондол./ Бултадаа жада, нэлмэ далайгаад, /Мана татуулан ерэнэн/ Ман-

жын хаанай сэрэгэй" урдаһаа түрэл арад зоноо хамгаалхыа Бабжа баатар дүүнэртэйгээ хамта бодоһон байна. Дайсадтай хайра гамгүйгөөр тулалдаһыень харуулхыа, үльгэр соохи баатарнуудай хаба шадалые зурагладаг арга дүрэнүүдые хэрэглэнэ:

Ой хүбшэ руу

**шургаад,
Отолжо ябаһан мэтэ,
Сабша сабшаһаар
сабшажа,
Самсаал гаргаһан мэтэ.
Нэгэл далаймсаарнь**

**нэлмээ,
Нэбшысэ дайсад унана.
Бүгзүү дайсад**

**мэгдүүтэй,
Буряадай баатарые
сабшана, -
Сабшаһан нэлмэнь**

**хар-яр! –
Сарбуу – эшээрээ
хухаршана.**

(н.65-66).

Бабжын хэлмэ хадаа урда сагы мүнөөнэй сагтай холбоһон дүрэ нүлдэ (символ) болоно. Үбгэрһэн хойноо баатар нэгтэ агнуурида хүбшэдэ гарахадаа, бултание гайхуулан, адар томо дайшалхы нэлмээ абаһан байна. Хатаниинь даажа ядан, булад нэлмыень асаржа үгэхэдөө, "Тамнай хандагайн тархине/ Таһалха гэжүү аабзат нэлмээрээ?" гэжэ хадхан нагад хэлээд, баатарай хёлогонон харахада, хэлээ хазаба ха. Иимэ үзэгдэл нүдэнэйш урда харагдаһан мэтэ болоод, үльгэрэй тэрэ холын үе саг бүри мүнөө үнгэржэ байһан үйлэ мэтэ үнэншэмэ тодоор мэдэрэгдэхэ юм. Энэл даа, элитэ поэдэй уран бэлиг!

Агнууриһаа бусахадаа, баатар нэгэшые ан гүрөөл асарбагүй. "Түрэл урилхаар болоһон аад, /Тэдэниие хороогоод яахамниб?/ Үгтэһэн наһаа эдлэжэ, /Үдэжэ дэлхэйдээ ябаг лэ" гэжэ Бабжа хэлээд, баяртайгаар сайлана.

Үбгэрхэ наһые намарай сагтай сасуулан, хүндэ үүлэнһээ жэжэхэн бороогой шэдэрхэдэ, хүнэй сэдхэлдэ жэгтэй уйтай болодог гэжэ поэт адаглан шэртэнэ. Үбгэрһэн Бабжа баатар аяга сайгаа барангүй хурхиршана. нэлмыень үгылһэн хүнүүд хоорондоо шэбэнэлдэн, мартаа, гээжэ гэлсэнэ.

нэлмэ тухай асуухадань, иигэжэ харюусаба:

**Таанадай олохоор
бэшээр
Тахижа нюугаад ерээб.**

**Ороной тэнгэрийн
ээдтэ
Ошожо хадагалуулаад
ерээб.**

(н.68).

Тиэхэдээ Бабжын хэлмэ тэнгэрийн эээдтэ хадагаламжада байхадаа, шэдитэ, нангин зэбсэг болоно. Юртэмсын байра байдалые, зан заршамые зүблэн тогтоохо, сахин хамгаалха эди шэдитэй, гайхамшаг нэлмэ:

**Сагаан хара хоёрой
Саглашагүй тэмсэл
шангадаха –**

**Самсаал хурса нэлмэни
Сансарта буужа ерэхэ.**

Тэнгэриһээ бууһан энэ нэлмэ Юртэмсын гол хүсэн боложо, замби түбинүүдэй хоорондохихо захигүй зай, хизааргүй үе сагыё нэтэ отолон, үнэн зүб эрхэ засаг тогтоохо юм гэжэ поэт онсолно:

**Сагай баатар тэрэниие
Саб шүүрэнэн бээрээ,
Хара ехэ хүсые
Хамха сохин дараха.**
(н.69).

Иимэ гэрээд үгээе, заяа-тангаригаа арад зондоо дамжуулһан баатар тагаал болон. Тэнгэриһээ энэ нэлмын заяагдаһан ушарые поэт "мүшэнэй хэлтэрхэй шэнги мүнгэн хүйтэй" гэжэ поэмын эхин 2-дохи бадагта онсолно.

"Газар-хүлэгэй жэгшэтэр, /Галаар «наададаг» үедэ/ Бабжын хэлмэ тухай/ Байд гээд лэ бодоһон" гэнэн үгэнүүдээр баллада-поэмээ дүүргэнэ. "Хара сагаанай тэмсэл" гэхэдэ, мүнөө үеын олон дайн дажар, арадуудай, гүрэн түрэнүүдэй хоорондохихо хёморолдоон үргэдөө, залуу үеын халаан сэдхэлэй талаар уйтаншаг, хүшэр байдалда орохонь гэжэ поэт ханаата болодог байгаа.

Энэ зохёолоо Ц.Дондогой юндэ "баллада-поэмэ" гээд нэрлэһэн тухай тогтоо. Баллада хадаа анхан Баруун Европын поэзидэ бии болоһон. Дундада зуун жэлнүүдэй үльгэр домогуудта, түүхэтэ үйлэ хэрэгүүдтэ хабаатай ямар нэгэ гайхамшагтэй ушар тухай хөөрэнэн шүлэглэмэл зохёолые баллада гэдэг. Жэшээлэн нэрлэхэдэ, француз поэт Франсуа Вийон ехэ олон баллада зохёһон, мүн англи поэдүүд Робин Гуд тухай балладануудые бэшэһэн юм. И.В.Гёте суута балладануудтай. В.А.Жуковский, А.С.Пушкиншы балладын жанрта мэдээжэ бүтээлнүүдтэй ааб даа. Поэт Ц.Дондогой энэ зохёолойноо Бабжа баатарай нэлмэтэй

холбоотой шэдитэ ушар тухай хөөрэнэн хадань баллада гээд нэрлэһэниинь зүйтэй.

Юрын шүлэгтэ орходоо хэмжээгээрээ ехэ, 7 бадагһаа бүридэһэн, үльгэр домогой маягаар гол герой Бабжа баатарые зураглаһан ушарһаа, мүн тэрэнэй баатарлиг үйлэ хэрэгүүд тухай домоглон хөөрэнэн сюжеттэй хадань энэ зохёолые эпическэ поэмэ гээд нэрлэнэбди.

Буряад поэзидэ "Шэнхинээтэ наһад" (1955) гэнэн поэмэ-баллада түрүүшынхие Николай Дамдинов бэшэһэн юм. Далайн хажуудахи байсын эрмэгтэ ургаһан наһад, хэтэ мүнхэдөө унтаршагүй ажами-даралай нүлдэ болонхой:

**Огторгойн эндэһээ –
оройдоол нэгэ далайса,
Далайе шэлээ наа,
нэгэл алхам оройдоо.
...Наһад гэнтэ
шэнхинэлдэн дуулаха,**

**Нахиганан хүдэлхэнь
хүбшэргэйдэл абятай.
Зөөлэн зүрхэтэд
уяралдажа уйлаха,**

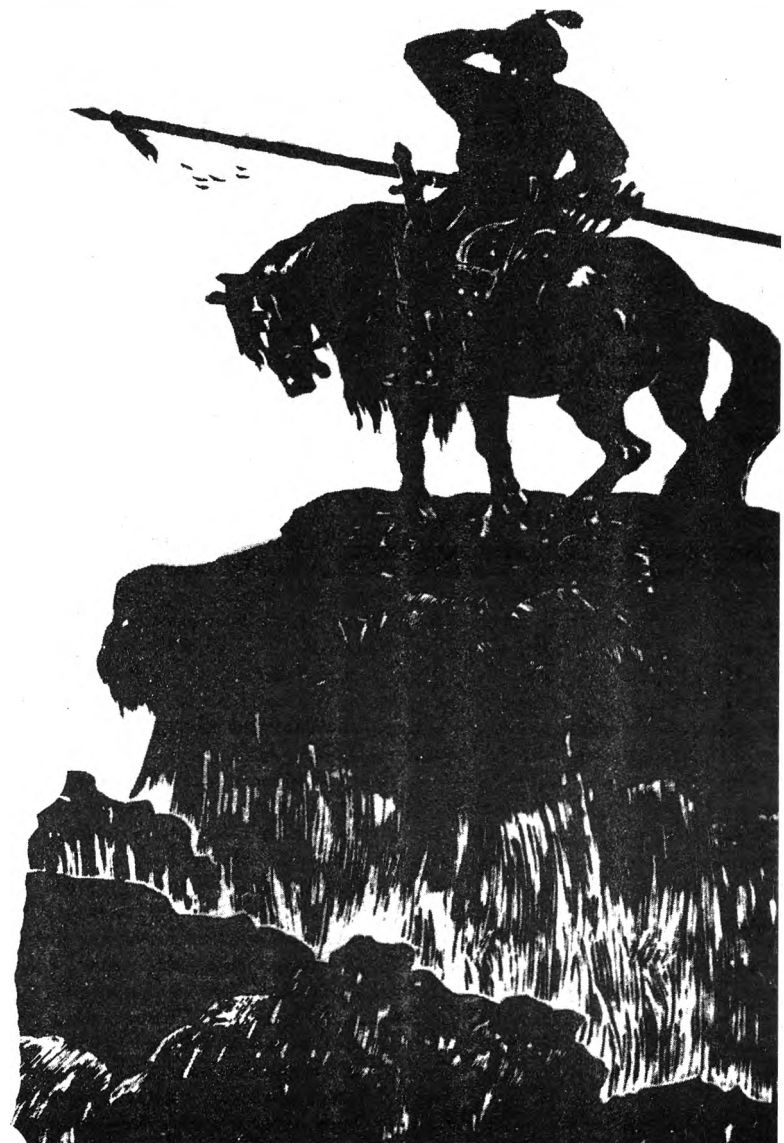
**Эрэлхэг эрэде
эршэтэ дууниинь таатай.**

(Н.Дамдинов. 1982, н.61).

Цырендулма Дондогой арадай аман зохёолдо нэгэтэ бэшэ хандаһан юм. "Наян-Наваа" гэжэ поэмэнь арадай домог, дуунһаа үндэһэтэй, "Уянгын дэбтэр", "Ленхобын дэльбэнүүд" гэнэн шүлэгүүдэй согсолборинуудынь "Арадай дуунай аялгаар", "Аялганууд" гэжэ нэрлэгдэһэн хуби-нуудтай. Мүн ехэ олон ондоо шүлэгүүдынь арадай дуунай маягтайгаар зохёогдонхой.

Эдэ болон бусадшы зохёолнууд тухайнь удаадахи дугаарта хөөрөлдэхэбди.

**Туяна САМБЯЛОВА,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй
кандидат.**

Совет үеын «Сатирын булан»

НЭГЭ КЛУБ ТУХАЙ

Хүндэтэ редакци!

Хэжэнгын аймагай «Манай ажал» колхозой клубые харахада, ехэл зүдэнэ, нюдэндэ хажар болошоо.

Урда ханань газашаа хүлхэнтэжэ холжишонхой, уни унашаха аад, тулгануудай ашаар лэ тогтожо байна. Бухинданхай томо гахайнуудай ерээд, нюрганайнгаа зохолоо гаргахаяа тэдэ тулгануудые шүргөөгөө хаань, сүйд болохол: клубшы дэлбэ хүрэн унаха, гахайнуудшы шаруулан боложо шаруулха байна. Клубай хашаа хоройгүй дээрэхээ тэрээнэй гэшхүүр дээгүүр, ханын захаар ямаад байра түхээрэнхэй, үнэр танар болотор хоргооолонхой. Тэдэнэй

үдэшэ үглөө мааралдахые дуулахада:

Мяа-мяа: Хабарһаа нааша байралжа, Хабатай зохидоор таараабди. **Мяа-мяа:** Хоргооһо шэбхээ дэбһэжэ, Хохир шэрдэг түхээрээбди.

Мяа-мяа: Клубай һарабша бидэниие Хүйтэнһөө, халуунһаа халхална, — гэлдэһэн шэнгээр дуулдадаг. Жалжагы гуталтай ябахая хэншы эшэдэг хаям даа. Хэлтышэһэн энэ клуб жалжагы гутал шэнгээр һанаанда орожо, хүнүүдые эшээдэг болошоо. Гансал «Манай ажал» колхозой хүтэлбэрилэгшэд лэ эшэнэгүй. Тэдэнэр клубаа клуб шэнги болгохо гэжэ зүүдэлнэшьегүй хэбэртэй агша.

Эгээ иимэһээ энэ клуб тухай Танай газетын «Сатирын буланда» бэшэжэрхихэ

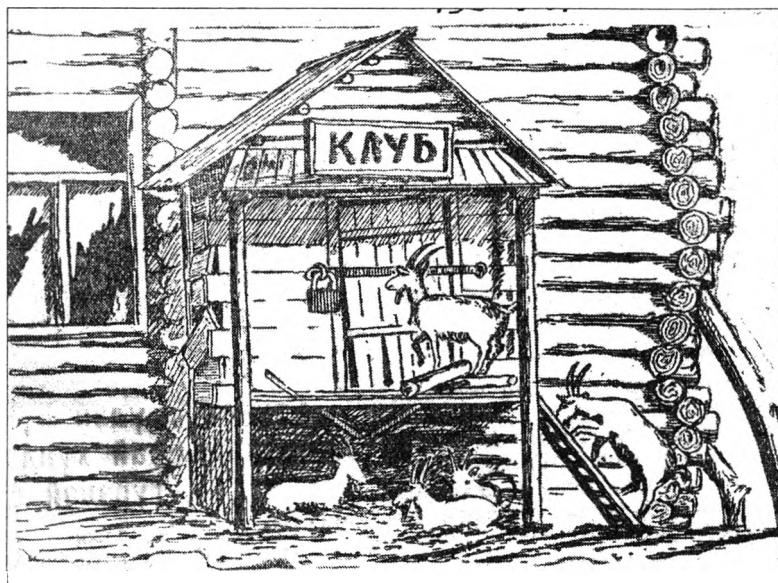
гэжэ шиидээд, клубые газар талаһаань хаража, аб адляар, эгээ байһан соонь зуража эльгээбэбди. Фотоаппараттай һаа, фото-зурагыень эльгээхэ байгаабди. Тээд манай зураг һанаһанһаа дээрэ боложо, байһан юумые байһан соонь харуулба. Манай эльгээһэн энэ зурагые заата заагүй гаргыт. Тиигээ һаатнай, колхозой хүтэлбэрилэгшэд одоошые эшэжэ, клубаа хүл дээрэнь гаргах аабза.

Клубай ёһотойгоор заһагдажа, досоо газаргүй гоёогдоод, газаргуураа элдэб модо таригдажа хашаалагдаад, зосооһоонь залуушуулай хүхюун шууяанай, хуур лимбын ирагуу абяанай таһархаяа болёод байхада, үшөө нэгэ зураг эльгээхэбди.

Зай баяртай, хүндэтэ редакци!

М. БАТОИН. Б. ЦЫДЫПОВ.

1953 он.

Мяа-мяа: хабарһаа нааша байралжа, хабатай зохидоор таараабди...

Селькорнуудай зурагые П. БАЛДАЕВ буулган зураба.

ҮНЭГЭН АБГАЙ (БАСНИ)

Үдэшэлэн хамтын суглаан дээр Үнэгэн абгай үгэ абажа, Зүрхэ хүдэлгэмэ гоё үгэнүүдээр Захалбал даа уряалаа иигэжэ: "Энээнһээл хойшо, нүхэд, барандаа, Эртэ бодожо, гарая ажалдаа.

Үхэр малаймнай байра һандархай, Үбэлэй хүйтэн улам ганиранхай».

Үглөөгүүр бултанай ажалдаа ерэхэдэ, Үнэгэн абгай байбагүй тэндэ. Хаана хаб абгайтан гээд шэртэхэдэ, Хүнжэл дороо хурхирһаар гэлдэнэ. * * *

Үгэдөө хүрэхэгүй Үнэгэндэл адляар Үнэн, худалые холижо дуугардаг, Амархан тэнигэр хүнүүд баһал Али олон лэ даа манайшые дунда.

В. ЖАЛСАНОВ.

Январь һарын янгинама хүйтэн үдэр Бэшүүрэй аймагай центр дээрэхээ боод борогшо гүүндэ хүллөөтэй хара будагтай хашабаа шаргада һуугаад, шара шарайтай хүн, ама һайн халанги, аягүй шангаар «һылоо!» гэжэ хашхараад, Хэрээтэ нютаг тээшэ зүглэн ябашаба. Шаргын шарьяан доро шашхан дуулажа ябатараа, гэнтэ морёо зогсоожо, бодолгото болон байшаба.

Энэ хүн юүндэ байшабаб? Хэжэ байһан ажаллаа хайшан гээд һайжаруулхаб гэжэ бодобо гү, али ехэ хэрэгтэй саарһа аймагай центртэ мартажархёо гү? Бү мэдэе. Бодолгото боложо байһаар, гэнтэ ехэ зоригтойгоор боожоёо үрһөөн тээшэнь татажа, морёо эрьюулээд, Бичура тээшээ һөөргөө, моринойнгоо хабһа руу бургааһаар буулган талишаба. Хашабаа шарга соогоо гэдыжэ һуугаад, зөөжэ ябаһан сүүмхээ онгойлгожо, тэрэн соо тэбхылдэжэ байһан ебхэгэр мунгээ харахадаа, архи һанан шүлһэ һайрана. «Байза, энэ мунгэнһөө нэгэ хэдыень үужархёо һаа ухаатай юм байна. һамгад, гэргэд гээшэ хамаагүй, бараг зон ааб даа, мэхэлжэрхихэб» - гэжэ һанажа ябатараа, хахир муухай һөөлдэнгир хоолойгоор:

Архиинь уухаяа болихошьегүйб — Арбанай гү, хориной гү, гарзал аабза,

Алялаад ябахаяа болихошьегүйб — Ахайнар хэлсэд гээд, үнгэрнэл аабза, — гэжэ дуулана.

Тиһээр ябатырын, моринийн ябадаг, байдаг мүрөөрөө чайнын үүдэндэ тулаад зогсоһобо. «Һайн морин эзэнэй һанаа тааха» гэжэ аман соогоо дуугараад, эзнийн чайна руу оробо. Хоёр час тухай болоод, тэрэ хүн шал һогтуу, шабар мяхан юм гараад, Хэрээтэ тээшээ одоошые сэхэ мордобо.

Орой боложо, огторгойн одо мүшэдэй ониб-аниб гэлдэжэ эхилхэ багта мүнөөхи хүмнай Хэрээтэ нютаг хүрэжэ, бардам омогоор гэртээ оробо хэбэртэй. Уданшьегүй үдэшын агаарые хурсаар эсхэн, «алал, абарыт, абыт!» гэжэ эхэнэр хүнэй хашхарһан абяан холо хүрэтэр элээр дуулдана.

Һүүлээрнь хашамал хоолойгоор «шинишье, өөрынгөөшые мунгэ угаагүйб, дуугай бай» гэжэ мүнөөхи

ХАТУУ ХАРЫН ХАНИ

хүнэй һамгандаа хашхарха абяан соностоно.

Үглөөдэрын үдэ болотор Ара-Хэрээтын сомсовет соо шаласаа, элиссээ хүлээһэн олон эхэнэрнүүдэй зариманиинь «гэртэнь ошоё» гэлдэн гараба.

Эдэ олон үхибүүдтэйшүүл һангһаа мунгөө абахаяа ерэхэн байгаа. Үдэшэ ерэхэн хүнэйдэ ороод, «Мунгэ асараа гүт?» — гэжэ асуухадань, — "Ео, ёо-ё! Мунгэ асараагүйлби, харин харгыдаа ехэ даараһан аад, халууржа хэбтэнэлби, бээмни халуун, 40 градус боложо байһал" - гэжэ аргааханаар хүнжэл сооһоо хэлэнэ.

Энэ хүн хэн гээшэб гэхэдэ, Бэшүүрэй аймагай Ара-Хэрээтын сельскэ Соведай гүйсэдкомой түрүүлэгшэ нүхэр Сизых Виктор Якимович гээшэ.

Энэ хүн олон үхибүүдтэй эхэнэрнүүдэй мунгэ аймагһаа асархын асарһан аад, үгэнгүй, зарим мунгыень архи болгожо уугаад, хойто үдэрын мангарлажа ажалдаа ошонгүй хэбтэһэниинь энэ.

Энэ хүн архиин амта үсгэлдэр үзөөд, ехэ гэмшэжэ,

нюураа халажа, хэбтэбэ гү? Үгы! Энэмнай нэгэндээ нэтрһэн, нюуртаа нохойн хур түрхихэн хүн.

Сизых гүрэнэй зөөриие абаха бүрээ аргатай, эдихэ бүрээ эдитэй боложо һураһан хүн байгаа. Элирһыень хэлэбэл, һанда орохо ёһотой гэрые задалаад, хахадаарнь өөртөө сээниг баряад, хахадыень химда сэнгээр худалдажархихан байна. Үшөө һургуулида мэдэлтэй гэрые колхоздо ганса тэргын рессоркоор худалдажархёо.

Гадна Ара-Хэрээтын һургуули заһабарилха гэхэн гүрэнэй хоёр зуун түхэригэй далан табыень үгөөд, бэшыень шэнгэн хара болгоо. Сельсоветэй морие Савельев гэжэ ханидаа миинтээр хододоо унуулдаг юм.

Сельсоветэй үүдэндэ жэбэршэһэн хара суурга, «эээмни үгы, орожо болохогүй» гэхэндэл, хододоо үлгөөтэй байдаг болонхой.

О. ЛЕНХОЖИЕВ. Д. МАДАСОН.

1954 он.

Х.БИДСТРУПАЙ зурагууд

"Аласай холбоон - 2012" гэхэн конкурсно

ТҮРЭЛ РЕСПУБЛИКЫНГАА ТУҢЫН ТУЛАДА

Мүнөө сагта номой сангуудай ажал ороёо гээ хаа, алдуу болохгүй. Жэл бүри үүргэнь ехэ болон, үргэдхэгдэнэ. Ургаж байһан залуу уншагшадтай һонирхолтой ажал ябуулха, шэнэ аргануудые хэрэглэжэ, зоной сэдхэл баясуулха, Буряад Республикын түүхэ, соёл, уран зохиолтой танилсуулха болон олонитэтэй харилсаа тогтоохо ажал хэрэгтэ гол анхараалаа хандуулдаг. Тон ехэ ажал ябуулхаһаа гадна, дэлгүүрэй экономикын эрилтээр номой сангай хүгжэлтэдэ зориулха нэмэлтэ мүнгэ олохо гээш шухала.

Хүн гээш хэһэн ажаллаараа мэдээж болодог гээш ааб даа. Аргагүй хүсэ шадал, оролдолго гаргажа, олон зоной туһын тулада манай республикын соёлой, номой сангуудай хүгжэлтэдэ ехэ хубитаяа оруулжа, дэмбэрэлтэ хэрэг үйлэдэжэ ябадаг хүнэй нэгэн Буряад Республикын Үндэһэтэнэй номой сангай дарга Жанна Борисовна Ильина болоно. Өөрынгөө мэргэжэлдэ тон наринаар, харюусалгатайгаар хандадаг, хэһэн ажалаа үүргэ ехэ-тэйгээр дүүргэдэг хүн. Суг хүдэлдэг нүхэдөө, ажалша коллективээ дэмжэжэ, хүсэл зориг далижуулжа, олоной хэрэг сагай эрилтээр залан шууд ябуулха - манай уялга гэжэ тоолодог.

Жанна Түманова 1960 ондо Эрхүүгэй можын Алайрай аймагай Бурково тос-

хондо түрэнэн намтартай. «Хүн болохо багаһаа, хүлэг болохо унаганһаа» гэхэн арадай сэсэн үгэнүүд ехэ мэргэн гэжэ һананаб. Энээнэй гэршэ боломоор жэшээ абаа һаа, Үндэһэтэнэй номой санда даргаар хүдэлжэ ябаһан Жанна Борисовна багаһаа хүбэлгэн бэрхэ, эмхидхэгшэ, үетэн соогоо илгардаг басаган ябаа. Улаан-Үдэ хотын 20-дохи дунда һургуули бэрхэшүүлэй тоодо дүүргэе. 1986 ондо Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой дээдэ һургуули амжалтатай дүүргэһэнэйнгээ удаа, Исай Калашниковай нэрэмжэтэ хотын түбэй номой санда хүдэлжэ эхилэе. 1997 ондо Зүүн Сибириин гүрэнэй соёл ба урлалай академиин Эрдэмэй номой сангай даргаар томилогдоо. Эндэ хүдэлхэдөө, эрдэмэй, ректорадай, хэблэлэй, шагналай комиссин гэшүүн байжа, Академиин хүгжэлтэдэ өөрынгөө хубита оруулһан. Арбан жэл аша үрэтэйгөөр хүдэлөөд байхадань, Даши-Рабдан Батажабайн нэрэмжэтэ республикын эдиршүүлэй номой сангай даргаар томилһон байна. Дүрбэдэхи жэлээ Буряад Республикын Үндэһэтэнэй номой сан ударидажа ябана. Энэ саг соо тон ехэ ажал ябуулагдаа гэжэ тэмдэглэмээр. Үндэһэтэнэй номой сан 1 млн. үлүүтэй номой жасатай, энэмнай жэлһээ жэлдэ 200-300 мянгаар нэмэнэ ха юм даа. Гурбан дабхар залгалаа байһан баригдажа, хүү шэнэ оньһон түхээрлэгтэй, таарамжатай мебельтэй һаруул таһагууд ашаглалгада орожо, нээлтэ болохо байһаниинь

тон дэмбэрэлтэй, олон жэлдэ хүлээгдэһэн үйлэ хэрэг болон. Иигэжэ номой сангай ажал хэрэг үшөө үндэр хэмжээндэ ябуулагдадаг болохонь дамжаггүй.

Мүнөө сагай эрилтээр харилсаа холбоо баталжа, республикын номой сангуудые Росси гүрэн соогоо эрхим дээрэ түлөөлжэ ехэ ажал ябуулһан габыятай. Монгол ороной улсын номой сангай үргэн харилсаа байгуулжа шадаа. Номой сангай дарга, мэдээжэ поэт Чилаажавтай суг хамта "Чингисхан" гэхэн CD-диск гаргаха тухай проект бэлдэнэ. Тиихэдэ хүршэ орондо хоморой болон үнэтэ номууд, тэдэнэй тоодо буряадай дасануудай хандархада абаашагдаһан номууд олон гэжэ мэдээжэ. Тиимэһээ эдэ номуудые оцифровка хэжэ, удаань манай Үндэһэтэнэй номой санда дамжуулха тухай хэлсээн баталагдаа. Украинын гүрэнэй номой сангай хэлсээн баталагдан-

хай, энэ проектын түсэбөөр суг хамта номой яармаг, выставкэнүүдые үнгэргэхэ, «Буряты на Украине» гэхэн библиографическа тайлбари бэлдэхэ юм. Дэмбэрэлтэй хэрэгтэ ябуулхадаа, олон ондоо гүрэнэй болон ниитын эмхи зургаануудтай хүсэ шадалаа ниилүүлжэ, үргэн дэлсэтэйгээр, холын хараа бодолтойгоор ажалаа эрхилдэг еһотойл шэнэ юумэ үүсхэгшэ удамарша болоно. Хүн зонтой, дарганартай үгээ ойлголсожо, тэдэниие номой сангуудай хэрэгтэ татажа, нэгэ шэглэлтэй, нэгэ хараа бодолтойгоор хүдэлһэнэй үрэ дүн тодорно. Үндэһэтэнэй номой сан шэнэ оньһон хэрэгсэлнүүдые нэбтэрүүлэн, еһотойл мэдээсэлэй, эрдэм һуралсалай болон соёлой түб болонхой. Энээндэ оруулһан аша габыань ехэ. Онсолбол, уласхоорондын хэмжээнэй конференци, тэрэнэй тоодо «Байгалай мэдээсэлэй форум», жэл бүри үнгэргэгдэжэ байдаг «Номой дугуйлан» ороно. Мүн энэ жэл түрүүшынхией үнгэргэгдэһэн «Библионочь-2012» гэхэн бүхэроссийн хэмжээ ябуулга, олон тоото семинар, дүхэригшэрээ үнгэргэгдэдэг һайн заншал байна. Түрүүшын президент Б.Н. Ельцинэй нэрэмжэтэ номой сангай ажал хэрэг үшөө дээдэ шатада гараа, шэнэ хэлсээн баталагдажа, мэдээсэлэй талаар ехэ ажал ябуулагдана гэжэ тэмдэглэмээр. Номой сангай сайтда үдэрэй 700-800 хүн ородог, мүнөө модернизаци хэгдэжэ, хүнэй һонирхоомор болгохоор хараалагданхай. «Культура России» гэхэн

программаар грант шүүжэ, «Региональный центр книжных памятников» гэжэ түб ажалаа эршэдүүлэе. Харин тиихэдэ «Хамба лама Даши-Доржо Итигелов» гэхэн диск гараһаниинь һайшаалтай. Буряад Республикын Соёлой министрствын дэмжэлгээр «Байгал» сэтгүүлые оцифровка хэжэ, электронно формат болгоо. Энэ хадаа 1947-1985 он болотор - 192 номер, үгы гэбэл, 32 мянган хуудаһан болоно. Гүрэн түрэ ажал ябуулгыень үндэрөөр сэгнэжэ, олон тоото гүрэнэй болон олониитын Хүндэлэлэй тэмдэгтэ Ж.Б. Ильина хүртэнхэй.

Жанна Борисовна энхэргэн эжы, хүгшэн эжы. Наһанайнгаа нүхэрэй залуугаар мордоошые һаань, Булад хубүүгээ, Юлия басагаая хүнэй зэргэ хүн болгоно табяа, хоёр хөөрхэн зээнэрээ харалсажа байдаг юм. Үхибүүдын дээдэ һургуулитай, аил бүлэ болонхойнууд.

Хүндэтэ Жанна Борисовнада Буряад нютагайнгаа, арад зонойнгоо дэмжэлгээр, эхэ эсэгийнгээ буянай ашаар, бэеынгээ бэрхээр үшөө үндэр амжалта туйлажа, урма зоригтой, элүүр энхэ ябахыень хүсэе.

**Олон зоной оройдэ
Одон шэнги яларжа,
Түмэн зоной түрүүдэ
Түшэг тулгань боложо
ябахатнай болтогой!**

**Соёлма ТАРНУЕВА,
Москва хотын түүхын-
уг гарбалай обществын
бодото гэшүүн.**

"Аласай холбоон - 2012" гэхэн конкурсно

ХҮНДЭТЭЙ ҮҮРГЭ

"Бэлигтэй залуушуул - 2009" гэхэн Буряад Республикын шангай лауреат Оюна Банзарон тухай уншагшадтаа хөөрэхэм. Республикын арадай уран урлалай түбэй дэргэдэхи "Бадма сэсэг" гэхэн зүүн зүгэй хатарнуудай ансамблиин уран һайханай талаар хүтэлбэрлэгшэ Оюна Баиновна хадаа залуу үетэндэ хатар бүжэгэй нюусануудые тайлбарилан, бүхы дэлхэйн арадуудай соёл искусствуда дурлал, хүндэтэй хандаса хүмүүжүүлдэг.

О.Банзарон – мэргэжэл ехэтэй түрүү залуушуулай нэгэн. Тэрэ өөрөө Эгэтын-Адагай дунда һургуулийн "Ая-ганга" гэхэн хүүгэдэй жэшээтэ ансамблиин (хүтэлбэрлэгшэнь Ц.Ц. Юмжитов, Буряад Республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ) хүмүүжэмэл юм. 9-дахи класс түгэсэжэ, Буряадай соёл болон искусствын училищида һураад, удаань Зүүн Сибириин соёлой академи эрхимээр дүүргэжэ, арадай уран һайханай хүгжэлтэдэ өөрынгөө хубитаяа оруулжа эхилэе. Эн-

дэхэнэ Оюнын хүгшэн аба тухайнь онсо хэлэлтэй: Рабдан Цыцыктуевич Банзарон "Полебеда" колхозой түрүүлэгшэ ябаһан, Ажалай Улаан Тугай болон "Хүндэлэлэй Тэмдэг" орденуудаар шагнагдаһан, нютаг соогоо үльгэр жэшээ боломоор хуби заяатай хүн юм.

Оюна Баиновна республика дотор эмхидхэгдэһэн олон хэмжээ ябуулгануудта, баярай һайндэрнүүдтэ эдэбхитэй хабаададаг. Тэрэнэй хүтэлбэрлэгшэ байһан ансамбль республикадаашье, холо ойгууршые суурханхай.

Оюна хадаа хатар нааданда ехэ хүгтэй, тэрэнэй гүйсэдхэһэн "Баяд", "Лимбын абыан", "Хун шубуун" гэхэн хатарнууд бүгэдэндэ һайшаагдадаг. Жэл бүри гастрольнуудта гаража, хари гүрэнүүдэй ажаһуугшадые хатар наадантата танилсуулдаг юм. Тэрэ ансамблиин хидтатаяа суг Испани, Франци, Хитад, Итали, Франци, Швейцари гүрэнүүдээр гастрольдо гараһан. Тиигэжэ энэ ансамбль бусад арадуудые буряад соёлтой танилсуулха ехэ хүндэтэй үүргэ бэелүүлдэг гээш.

Оюна Баиновна 2006 ондо

"Вместе лучше" гэхэн Россиин залуушуулай Дельфин нааданай алтан шанда хүртэһэн байха юм. Аша габыань энээгээр дүүршэнэ бэшэ, тэрэ 2011 ондо "Пекинское лето" гэхэн соёл болон искусствын уласхоорондын фестивалиин, тиихэдэ Урда Солонгосой Чун-Чен гэхэн хотодо үнгэргэгдэһэн фестивалиин лауреат болоһон, "Венок дружбы" гэхэн Азийн Номгон далайн регионуудай гүрэнүүдэй уласхоорондын 5-дахи конкурсын тусхай шан-

да хүртэһэн. Гадна Россиин олон хотонуудта эмхидхэгдэһэн конкурсноудта, фестивальнуудта эдэбхитэй хабаадажа, амжалтануудые туйлаһан юм. Тэдэнэй тоодо азербайджан яһатанай Улаан-Үдэ хотын түбэй дэргэдэхи "Хазар" гэхэн үхибүүдэй хореографическа ансамблиин хүтэлбэрлэгшөөр ажаллажа, "Эпосы, легенды, сказания народов мира" гэхэн уласхоорондын фестиваль-харалганда илаһан байна.

Оюна хайрата багшадаа - Татьяна Базаровна Вампилова - ходел баяртай байдаг. 2008 ондо зохиёхы замайнгаа тоосоото концерт табихадаа, Буряад һайхан орон талаан бэлигтэйшүүлээр элбэг баян байна гэжэ харуулаад, Буряад Республикын болон Россин Федерациин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ, Россиин искусствын габыята ажал ябуулагша, мүнөө "Байгал" ансамблиин директор Дандар Бадлуевай "Бадма Сэсэг" ансамблиин эхиндэ байһандань омогорходог.

- Гоё һайханаар гүйсэдхэгдэһэн хатар хадаа уран һайханай, амиды искусствын

амисхал мэтэ намда, хатар нааданда хабаатай хүндэ, тон сэнтэйгээр һанагдадаг. Хатар гээшэ намда ходел баяр, жаргал асардаг юм, - гээд Оюна Баиновна хэлээ бэлэй.

Мүнөө Оюна Банзарон зохиёхы замдаа олон зорилгонуудые танинхай. Итали гүрэн гастрольдо ошохоёо бэлдэжэ байна. 2014 ондо Монгол һайхан орондо үнгэргэгдэхэ "Алтарганын" нааданда эдэбхитэй хабаадахаяа түсэблэнхэй. Тиимэһээ саашанхи ажалдань амжалта хүсэжэ, дууһашагүй элшэ хүсэтэй, дундаршагүй талаан бэлигтэй ябахыень хүсөөд, энээхэн үгэнүүдээр хөөрөөгөө дүүргэхэм:

**Одо мүшэтэ заяан
хуби наһандашни
ушараг!
Бээе бариха байнгүй,
дэгдыш даа,
өөдөө ниидэжэ,
Амжалта хүсэнэб
шамда!**

**Полина ЭРДЫНЕЕВА,
хүдөө бэшэгшэ,
багшын ажалай ветеран,
РСФСР-эй гэгээрэлэй
отличник.**

Ниислэл хотын найндэр

УКРАИНЫН ШАГНАЛ - ГЕННАДИЙ АЙДАЕВТА

Манай ниислэл хотын найр нааданда хабаадалсахаяа Молон айлшад бууһан байна. Украинаһаа ерэнэн айлшад Улаан-Үдын мэр Геннадий Айдаевта шагнал барюулба.

Симферополь хотын толгойлогшын туһамаршан Игорь Слуцкий Украинын президент Виктор Януковичой нэрэнэн энэ шагнал барюулба. "Улаан-Үдэ хото манай Украинын табан хото городуудтай нягта харилсаа холбоотойгоор хүдэлжэ байна. Симферополь хотынхид энэ нүхэсэлөөрөө омогорхдог", - гээд Игорь Слуцкий хэлээ.

Үшөө тиихэдэ улаан-үдынхидые Бердянск хотын мэр Алексей Бакай, Омск хотын мэрэй орлогшо Ирина Касьянова амаршалһан байна.

- Манай Омск хотодо танай нютагаархидай хуулгаһан модод Найрамдалаймнай аллея соо ургажа байна. Юуб гэхэдэ, манай найр нааданда хабаадаһан айлшад модо хуулгаха заншалтай. Тиимэнэнэ манай нүхэсэл тэдэ мододтол адли үдэрһөө үдэртэ бэхижэжэ, бүхэ боложо байг, - гээд Ирина Касьянова хэлээ.

Борис БАЛДАНОВ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

"УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН ХҮНДЭТЭ ЭРХЭТЭН"

гэнэн нэрэ зэргэтэй хүнүүдэй тоо олошорбо. Энэ нэрэ зэргэ Любовь Волосовада олгогдобо.

Любовь Волосова хадаа үнгэрһэн Олимпин наадануудта барилдаагаар мүрьсөөндэ хүрэл медальда хүртэжэ, бүхы Буряад Республикын ажаһуугшадые баясуулһан байна гээд хануулая.

- 2012 ондо энэ нэрэ зэргэ нэгэһы хүндэ олгуулхагүй гэжэ урид хэлсэһэн байнабди. Харин иимэ ехэ амжалта туйлаһанай түлөө олгуулха хэрэгтэй гэжэ манай депутатууд шийдхэбэри абаа, - гээд, Улаан-Үдэ хотын депутатуудай Советэй түрүүлгшэ Александр Голков хэлэнэ.

Борис БАЛДАНОВ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

Хотымнай үйлсэ гудамжануудые арьяатадай хэдэн дүрэ хүшөөнүүд шэмэглэнэ. Тэдэ Улаан-Үдын 346 жэлэй ой тэмдэглэхэ үедэ нээгдэбэ.

Сэлэнгын хүүргые мүнөө дүрбэн томо бар харууһална. Энээнине скульптор Александр Миронов бүтээһэн байна. "Энэ томо бэтэй дүрбэн бар манай хотодо ерэнэн айлшадые угтан абана, мүн холын харгыда гарагшадые үдэшэнэ. Иигэжэ хото городнай бүри найхан болоно", - гээд Советскэ районой толгойлогшо Светлана Трифонова хэлэнэ.

Хүлдөө бүмбэгэ дараһан хоёр томо арсалан мүнөө Карл Марксын гудамжа гоёоно. Тэрэ автотранспортын буудалнуудһаа холо бэшэ аад, олоной анхарал ехээр татана.

Даширабдан Батожабайн нэрэмжэтэ республиканска эдиршүүлэй номой сангай хажууда амарха газар бии болобо. Энээнине номой аза талаанай композици шэмэглэнэ. Хуушан номой хууданууд дээрэ мэлхэй болон шара шубуун хуунад. Энээнине залуу скульптор Александр Махасаев зохёогоо гээд хэлэхэ шухала.

Борис БАЛДАНОВ, Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

НИИСЛЭЛЭЙ ШЭНЭ ШЭМЭГЛЭЛ

МЭРГЭН БААТАР - ГҮРЭНЭЙ ДҮҮМЫН ДЕПУТАТ

"Бурядай ажал хэрэгэй түб" ("Бурятский деловой центр") гэнэн байшангай дэргэдэ табигданан мори унаһан Чингис хаанай сэрэгшэдэй хүшөө ехэ олон зоной анхарал татадаг. Автомашинаар ябаһан зон, эрьелхэжэ байгаад хараашалдаг. Харин ябагаар ябаһан зон үхибүүдэ болон өөһэдөөшье мори унахаяа ханадаг. Эдэ хоёр сэрэгшэд амиды мэтээр харагдадаг. Дүтэлһөөр тэдэниие харахадатнай, тон танихаар нюурнууд болошохо.

Хитадай түрүүшын императорай терракотово сэрэг тухай бүхы дэлхэйдэ мэдээжэ. Харин Монголой "Түмэн хишигтэн" гэнэн комплекс тухай үсөөхэн лэ мэдээсэл бии. "Хишигтэн" гэжэ үгэ монголһоо ород хэлэн дээрэ гвардеец гэжэ оршуулагдана. Түмэн хадаа монголой арба мянган сэрэгшэд гэнэн удхатай. Хитадай терракотово арми шэнги хэшэгтэнүүдэй армида сэрэгшэдэйн нюур нэгэһы адли бэшэ. Өөрынгөө нюур ниилүүлхээ ханабал, захижа болохо. Харин Монголд хүндэтэ айлшадай дүрэ бэлэг болгон бүтээдэг юм. Жэшээн, мэдээжэ одото артист Джеки Чан нёдондо Монгол орон ошоходоо, тэрэнэй айлшалалга мүнхэрүүлжэ, «Хэшэгтын» багахан дүрсэ тэрэнэй нюурһаа буулгажа ниилээд, бэлэг барюулһан байна. Россиин түлөөлэгшэд - Гүрэнэй Дүүмын депутат Михаил Слипенчук болон

"Метрополь" эмхиин түлөөлэгшэ Баир Цыденов хоёр мүнөө жэл «хэшэгтэнүүдэй» тоодо оруулагдаа.

Мүнөө тэдэнэй хүрэл дүрсэ-хүшөөнүүд Монголһоо асарагдаад, дээрэ хэлэгдэһэн газарта табигданхай.

- Улаан-Үдэ хотын түб газарта энэ хүшөөнүүдэй бии болохо гээшэ баһал өөрын түүхэтэй. Буддын номлолоор бүхы юмэн өөрын удхатай байдаг. Хоёр жэлэй саана Монгол ороной президент Элбэгдорж Дэлхэйн мон-

голшуудай конвентын үедэ Байгал далайда шунгажа, хари гүрэнэй президентүүд сооһоо эгээл түрүүшын шунгаһан хүн болоо һэн. Тиигэжэ намайе Монгол руу урижа, "Алтан гадаһан" орденээр, харин Баир Цыденовье Эб найрамдалай орденээр шагнаа, - гэжэ Михаил Слипенчук infpol.ru хөөрэнэн байна. - Энэ ябаан соогоо бидэ Чингисхаанай түмэн «хэшэгтэнүүдэй» сэрэгүүдые хаража, тэдэниие бүтээдэг мастерской руу ошожо, ехэтэ хонирхообди.

Гүрэнэй Дүүмын депутат Михаил Слипенчук 13 скульптуруудые захяа, хоёрынь тэрэнэй болон Баир Цыденовэй нюурһаа буулгажа бүтээһэн байна. Тиигээд тэдэ скульптуруудай нэгэниинь гараараа харабалжа байһаар бүтээгдээ. Бэшэ 11 дүрсэнүүд М.Слипенчук танил нүхэдэйн фото-зурагуудаар бүтээгдээ.

"Бурядай ажал хэрэгэй түбэй" дэргэдэхи айлшадай буудал Мэргэн-Баатар гээд нэрлэгдэнхэй. Тиимэнэнэ эдэ дүрэ-хүшөөнүүдые Мэргэнүүд болон Баатарнууд гэжэ нэрлэбэл, зүб хаш. Монголд хэшэгтэнүүдэй дүрэ синтетическэ бодосоор бүтээгдэдэг, харин эдэ хоёр хүшөө Хитадта зорюута хүрэлөөр бүтээгдэһэн байха юм.

Цырегма САМПИЛОВА infpol.ru. мэдээсэлээр хэблэлдэ бэлдэбэ. Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг.

ХҮННҮЧҮҮДИЙН ҮР САД ХЭН БЭ?

...Монголын түүхийг 2220 жилээр урагшлуулж харъя. Тэр үед монголчуудын амьдарч буй Төв Азийн энэ өндөрлөгт Модун хаан эв салсан овог аймгуудыг нэгтгэж, Хүннү гүрнийг байгуулж байжээ. Талын нүүдэлчин Хүннүчүүд тухайн үедээ дэлхий гэж ойлгогдож байсан Евро Азийг чичрүүлж, нэгэн гартаа атгаж байлаа. Төв Азийн анхны хүчирхэг төрт улсыг байгуулж, тархай бутархай олон овгийг нэгтгэсэн тэр баатаруудын үр сад яг хэн юм бол. Энэ асуултын хариуг Хүннү судлаачид өнөөдрийг хүртэл олоогүй. Учиг сэжиг, нотолгоо байгаа ч маргашгүйгээр яг тэр гээд хэлчих баримт гаргаж ирж чадаагүй л байна. Харин түүхийг мэдэрч, харж судлаж, дүгнэдэг хэсгийн хувьд бол Хүннүчүүдийн үр сад өнөөдөрч Төв Азийн өндөрлөгтөө амьдарч байгаа.

шин тогтносоор ирсэн. Модуны энэ үгийн хүчээр Азийн жижигхэн Монгол эртний түүхтэй Хятад, Орос хоёрын дунд газар шорооныхоо төлөө амиа мартан тэмцэх хөвгүүдтэйгээ оршин тогтсоор л байна. Их гүрэн л биш бол түүхийн нугачаа, нугалаа бүрийг давж, өөрийнхөөрөө үлдэнэ гэдэг хэцүү.

ЭНГИЙН БУС ДАВТАМЖ

...Түүх давтагддаг. Цусанд шингэсэн чанар балардаггүй. Үргэлж амьд, мөнх оршдог. Анхны хүчирхэг төрт улсыг байгуулж байсан, Хүннүчүүдийн хойч гэдгийг баталсан бас нэгэн агуу түүх Монголд бий. 800 гаруй жилийн өмнө Есүхэйн хүү Тэмүүжин талын овог аймгуудыг нэгтгэж Их Монгол хэмээх хүчирхэг төрт улсыг байгуулсан юм. Тэр үед Чингис хаан Модуны эхлүүлсэн аравтын системийг нэвтрүүлж, дэлхийн талыг эзлэж байлаа. Аравтын системийг шинжлэх ухаан талаасаа төгс систем гэдэг. Нэг хүн арван хүнийг захирсан шиг захирч чадна гэдгийг тэр цагт мэдэж, мэдэрч гаргаж ирсэн нь Модуны түүхэнд тодоор тэмдэглэх том шалтгаан. 2000 гаруй жилийн омо удирдлагын сонгодог элементийг бий болгосон тэр агшин 1200 жилийн дараа зүгээр ч нэг давтагдаагүй. Эхлээд Модун хаан дараа нь Чингис хаан. Эхлээд Хүннү гүрэн дараа нь Их Монгол. Энэ энгийн бус давтамж биш гэж үү. Түүх давтагдаж байгаагийн, цусанд шингэсэн үзэл, мөн чанар балардаггүйн тод зураг биш гэж хэн хэлэх вэ?

ӨЧИГДӨР НҮҮДЭЛЧИН, ӨНӨӨДӨР Ч БАС НҮҮДЭЛЧИН...

...Нүүдлийн соёл Хүннүгийн үед байсан цаашлуулж харвал түүнээс ч өмнө байсан соёл. Товлож байсан нутаг нь өнөөгийн Монгол орон байгаа газар, тэр газар нь Монголчууд өнөөдрийг хүртэл Хүннүчүүдийн адил малаа хариулж, нүүдлэлсээр амьдарч байна. Морин хуур, уртын дуу, хөөмий, ургамал, амьтны дүрс бүхий ширдэг ширэгтэйгээ амьдарч байна. Хүннүчүүдийн үр сад өнөөдөрч Төв Азийн өндөрлөгтөө амьдарч байгаа гэдгийг хамгийн бодитой, ойлгомжтойгоор нотолсон баримт биш гэж үү. Тэдний үргэлжлэл бол Монголчууд, тэдний уламжлалыг тээгчид нь ч бас.

ТӨГСГӨЛД НЬ ӨГҮҮЛЭХ НЬ

...Өнөөдөр Хүннүг хоёр сэжмээр судлаж байна. Эхнийх нь Археологийн дурсгал буюу булш бунхан. Хоёр дахь нь бичгийн сурвалж, тодруулж хэлбэл Хятад сурвалж. Монголчуудтай хэдэн мянганаар хаяа хатгаж, оршихуйгаа булаалдаж ирсэн үндэстэний бичгийн сурвалж. Хүннү судлалд өөр жим олох хэрэгтэй юм шиг санагддаг. Тэр жим нь төдийгөөс өдий хүртэл уламжлагдаж ирсэн уламжлал. Тэр уламжлал юу ч байж болно. Гэхдээ биет зүйл биш. Цусанд шингэсэн мөн чанар, дэлхийг гайхуулсан аравтын систем, өчигдөрийн нүүдэлчин, уламжлалаа тээж үлдсэн ахуй, соёл...

ХҮЧИРХЭГ ТӨРТ УЛС

Хүннү гүрнийг хүчирхэгжүүлсэн залуу хаан Модунд өмнө зүгт нь орших Дунху нар нэгэн захидал илгээжээ. Эхний удаа хайртай морийг нь гуйжээ. Залуу хаан түшмэлүүд нь хорьсон ч морио үгчихөж. Дараа нь хайртай хатныг нь авахыг хүсчээ. Шадар хүмүүс нь өмнөхөөсөө илүү эсэргүүцсэн ч Хүннүгийн залуу удирдагч хатнаа Дунху нарт өгөв. Дараахан нь Дунху нар хэн ч нутгалдаггүй, өвс ургамал муутай, хэсэгхэн говь газрыг нь гуйж гэнэ.

Түшмэлүүд нь өгсөн ч яахав гэсэн утгатай үг хэлцгээхэд Модун Эх орныхоо дөрвөн зүг, найман зовхисоос эрхий дарам газрыг, бурханд ч бүү өг! Улсын үндэс бол газар, хэмээн хэлээд нутгаа өгье гэсэн албатуудаа цаазлаж Дунху нарыг довтолсон гэдэг. Модун хааны, энэхүү алдарт үгээ хэлж байсан төв Азийн өндөрлөгт нэгэн жижигхэн улс өнөөдрийг хүртэл өөрийн өнгөөрөө амьдарч байна. Тодруулж хэлбэл Монгол улс хэдэн зуун, хэдэн мянганы туршид хоёр их гүрний дунд ор-

МОНГОЛ ЭРДЭМТЭДЭЙ ҮАНАМЖА

Монгол Улсын Шинжлэх Ухаан Академийн Археологийн хүрээлэнгийн захирал Д.Цэвээн-доржтой ярилцлаа

- Асуулт: Хүннүтэй холбоотой археологийн дурсгал олноороо олддог газар бол Монгол. Монголчууд Хүннүгийн үр сад мөн юм байна шүү гэдгийг дэлхий хүлээн зөвшөөрсөн ямар баримт байна вэ?

- Хариулт: Хүннү нарын эх орон нь одоогийн Монгол улс. Тэд өнөөдрийн Монгол улсад төвлөрч байсан. Үүний баталгаа бол Хүннүгийн язгууртан, хаад ноёдын булаша. Архангай аймгийн нутгаас гэхэд Хүннүгийн язгууртаны болон энгийн ард иргэдийн булш хэдэн зуугаараа олддог. Тэгэхээр гол төв нь Архангай аймагт байсан гэсэн үг. Төв, Хэнтий, Ховд зэрэг аймагас ч язгууртан. Энгийн иргэдийн булш олноор олддог. Монгол нутагт Хүннүгийн 4000 гаруй булш мэдэгдэж байна. Ийм олон тооны булш Өвөр Монголд ч байхгүй. Байгаль нуурын хувьд цөөн хэд байгаа. Гэхдээ Байгаль нуур XVII-XVIII зууны үед л Оросын харьяанд орсон шүү дээ. Эртнээс Хүннүгийн уламжлалтай нутаг.

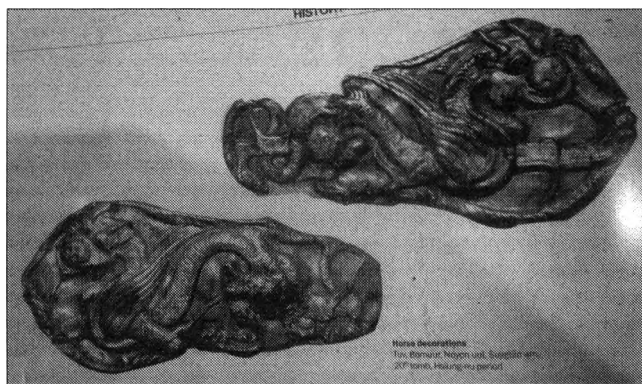
- Асуулт: Булшнаас гадна Хүннүчүүд оршин байсан гэх өөр тодорхой дурсгал олддог уу?

- Хариулт: Хүннүгийн арав гаруй суурин мэдэгдсэн. Тэр уеийн суурин гэхээр хот шиг том юм биш. Гэхдээ Хүннүгийн шүтлэг бишрэл төвлөрдөг төв нь байсан гэсэн үг.

- Асуулт: Манайхаас их олон дурсгал илэрч байна. Судлаачид ч их сайн судлаж байна. Гэхдээ энэ бүхэн дэлхийд гарч чадаж байна уу. Сая таны хэлснээс олон улсын эрдэмтэд Хүннүгийн хойч Монгол гэдэг дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрсөн гэж ойлголоо?

- Хариулт: Социализмын үед хэцүү байсан. Үндэсний үзэлтэн гэж буруутгагдах байсан учир энэ чиглэлийн ажил муу байсан л даа. Гэхдээ социализмаас хойш өөрчлөгдсөн. Хүннүчүүд монголын овог гэдгийг Орос, Франц, Герман, Солонгос, Хятад, Япончууд эрдэмтдийн хүрээндээ бүгд хүлээн зөвшөөрсөн. Хүннү судлалаар манай улсад Оросын хоёр том экспедиц ажиллаж байна. Францын, Америк, Солонгосын экспедицүүд манайтай хамтран ажиллаж байна. Италичууд Хэнтий аймагт ажиллаж гэсэн хүсэлт тавьж байгаа. Өөрөөр хэлбэл дэлхийн шинжлэх ухаан хөгжсөн том том гүрнүүд Монголд судалгаа хийж байна. Эрдэмтдийн хүрээнд Хүннүг Монголчуудын овог гэдгийг маргаангүй тогтоосон. Хүн судлалын хувьд ч гэсэн. Франчууд Эгийн голд ажиллахдаа ДНК, цусны группыг нь судлаад Хүннүгийн үеийн хүн, өнөөдөр тэнд амьдарч байгаа Монгол хүнтэй төрлийн холбоо байна гэдгийг тогтоосон. Солонгос, Оросууд ийм судалгаа хийж байна. Археологич эрдэмтдийн хувьд хэн нь ч Хүннү Монгол биш гэж хэлж чадахаа байсан. Хүннү их том гүрэн байсан учир бүрэлдэхүүнд нь Хятадууд ч Түрэгчүүд ч багтаж байсан. Өөр жижиг аймгууд зөндөө бий. Харин жинхэнэ төр улсаа, үе залгамжлан авч ирсэн нь Монгол гэдэг нь маргаангүй болсон. Дэлхий дахинаа хүлээн зөвшөөрсөн асуудал болсон билээ.

- Асуулт: Хүннүчүүд Төв Азийн өндөрлөгт

Хүннүдэй хоёр алтан луу

Монголын нутагт байсан ч дараа нь нүүдэллээд гараад явчихсан гэж үзэх хэсэг байдаг шүү дээ?

- Хариулт: Нэг хэсэг нь баруун тийшээ, нөгөө хэсэг нь зүүн тийшээ явсан. Гэхдээ үндсэн хүн ам нь байж л байсан. Байсаар ирсэн, одоо ч байж л байна. Баруун тийшээ явсан нөхөд бий. Баруун Хүннү гэж ярьдаг. Урал, Волгын хавьцаа нэг хэсэг төвлөрч байгаад Унгарт очсон. Тэр нь Атиллагийн Хүннү. Бид өмнө нь мэддэггүй байсан. Тэгж нүүгээд холбоогүй байсан юм шиг ойлгодог. Тэгсэн чинь 1990 оноос хойш Оросын судлаачид архивын материал үзэж судлаад тэднийг

Байгал нуур эртын хүнүүгэй нютаг

төвтөйгөө холбоотой байсан гэж үзсэн. Ийм шинэ баримтууд гарч байна. Гараагүй баримтуудын мөрөөр явбал их юм гарна. Ватиканы архив гэж байна. Дэлхийн хамгийн чухал номын сан тэнд байдаг. Манайхаас хоёр хүн очоод танилцаад ирсэн. Эртний Латин хэл мэдэхгүй, Итали хэл мэдэхгүй учраас зүгээр л Англи хэлний хэмжээнд танилцаад ирсэн. Харин өнөөдөр Ватиканы архивт манайхаас Италид бэлдсэн нэг доктор залуу суух эрхтэй болсон. Ватиканы номын санд ажиллана гэдэг их чухал зүйл юм. Монголчууд Европчуудтай муудахаараа л Ватикан руу ханддаг байсан. Тэгэхээр тэнд, маш чухал зүйлүүд байгаа гэдэг нь ойлгомжтой.

Монгол Улсын Шинжлэх Ухаан Академийн Түүхийн Хүрээлэнгийн Эрдэм Шинжилгээний ажилтан, Хүннү судлаач Б.Батсүрэнтэй ярилцлаа.

- Асуулт: Хүннү Монголчуудын дээд овог мөн үү?

- Хариулт: Хүннүг Монголчуудын дээд овог гэдгийг Монголын ихэнх судлаачид хүлээн зөвшөөрдөг. Хүннүгийн бүрэлдэхүүнд Түрэг хэлтэн, Монгол хэлтэн, Манж, Тунгус хэлтэн зарим тохиолдолд дорнод эртний Иран хэлтэн хүртэл амьдарч, бүрэлдэхүүнд нь багтаж байсан. Судалгааны чиглэлээс харах юм бол өрнө, дорно дахины судалгаа ялгаатай. Жишээлбэл: Өрнөдийн судалгаанд Түрэг хэлтэн гэдэг үндэслэгээ их давамгайлдаг. 1950 онд Унгарын эрдэмтэн Лигети Сибирээр

оршиж байсан эртний кет хэлтэй эртний палио сибирийн ард түмнээс Хүннүчүүд үүсэлтэй, хүннүчүүд тэдэнд хамаарна гэж тэс өмнөө дөрөв дэхь саналыг гаргаж ирсэн. Нэг нь түрэг, ногоо нь монгол, гуравдахь нь индо иран хэлтэн гэж үздэг. Дөрөв дэхь нь кет хэлтэн гэж үздэг. Энэ үндэслэл сүүлийн үед хүч авч байна. Дорно судлаачдын дунд түгээмэл, моодны маягийн болж байгаа.

III-VIII дүгээр зууны үед Умард Хятадад оршиж байсан, Хүннүгээс гаралтай гэж өөрсдийгөө нэрлэдэг Зэ аймгийнхны байгуулсан нэгэн вант улс байсан юм. Хятад дахь тэр вант улсын хаан дайн байлдаан хийх дээ нэг үг хэлсэн. Тэр нь Хятадын түүх сурвалжид тэр үеийнхээ дуудлага, дуудлагыг нь тэмдэглэсэн ханзаар үлдсэн.

Эрдэмтэд тэр үсгийг нь тайлбарлахдаа кет үг юм байна гэж тайлсан. Энэ үгийг гол төлөв түрэг хэлний үүднээс уншдаг байсан. Доржсүрэн анх удаа энэ үгийг монгол болгож уншсан тал бий. Энэ чиглэлээрх судалгаануудыг харьцуулаад үзэхээр аль аль нь үндэслэл муутай. Их эргэлзээтэй. Барууныхан дотор энэ саналыг дэмждэг ч гэсэн ултай шүүмжилдэг улс бий. Бүр тэр өгүүлбэрийг задлаад үг, үгээр нь хэсэг хэсгээр нь болгож аль нэг хэлд хамруулах гэж тайлбарладаг. Тэгэхээр монголч биш, түрэг ч биш юм шиг. Кет хэл түрэг хэл болж байгаа үндэслэл үндэслэгээ муутай байна. Гэсэн эсрэг саналууд ч гардаг. Зарим нь Лигетигийн хэлсэн тэр үгийг индо иран үг гэж хэлдэг.

- Асуулт: Хэлнийх нь хувьд маргаантай хэвээр байгаа юм байна. Гэхдээ яг хэн нь Хүннүчүүдийн үр сад юм бэ. Хэлний хувьд гэхээр Хүннүгийн бүрэлдэхүүнд олон овог аймаг байсан гэдэг утгаараа яаж ч тайлж болох юм биш үү?

- Хариулт: Хүннүчүүд өөрсдөө жинхэнэ ямар угсаатан байсан бэ, Хүннү гүрний бүрэлдэхүүнд ямар хэлтэй угсаатан, ард түмэн байсан бэ гэдэг бол тусдаа асуудал. Энэ хоёрыг ялгаж салгахгүйгээр шууд хэлнийх нь талаас тайлбарлах зөв арга биш. Хүннү гүрний бүрэлдэхүүнд байсан янз бүрийн үндэстэний аль нэгнийх нь үлдээсэн бичгийн сурвалж баримтан дээр үндэслээд Хүннүг аль нэг хэлрүү татах нь хир зөв арга вэ гэдгийг эргэж харах л хэрэгтэй.

- Асуулт: Хүннүг Монгол гэж хэлж байгаа хүмүүсийн хувьд баттай, ноттой баталгаа байгаа байх. Энэ талаар яриагаа үргэлжлүүлэх үү?

- Хариулт: Хүннүгийн зан заншил, ахуйн зан үйлийн илрэлүүд нь Монголчуудад өвлөгдсөн байдаг. Мөн Хүннүгийн гэсэн аймгууд дотор хожмын монгол аймгуудтай нэр нь холбогдож болохоор аймгууд бий. Жишээлбэл: Хуяан гээд нэг аймаг байгаа. Тэрийг Сүхбаатар багш шууд Монголын Хияан аймагтай холбосон. Хэлян гээд нэг аймаг бий. Үүнийг Хэрээд аймаг гэж тайлбарласан байдаг. Хүннүгийн гол цөм нь Монгол хэлтэн гэж судлаачид үздэг нь нэг бодлын зөв. Гэхдээ энийг шинжлэх ухааны түвшинд баттай баримтаар нотлох шаардлагатай. Ингэж нотлохын тулд археологи, физик антропологи чиглэлийн судалгаа, эртний түүхийн судалгааг харьцуулж хийх хэрэгтэй.

Хуудаха Б.Батхүү, Б.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ бэлдэв.

Үндэһэн арадай һургаал

БУРЯАДУУДАЙ ЁНО ЗАНШАЛНУУД

(Үргэлжлэл. Эхинийн урдахи дугаарнуудта).

Баян айлай олон адууе хээрээрээ, ургаша мориндо мордохон хүн бариха гэнэн адууһаа эрьюулэн намнажа ородог хэн.

Эмнигэй булган тэрелхэдэ, ургашан алдангүй булгалсаад хүсэдэг бэлэй. Адууһанайнгаа тархида ургынгаа гуйба углажа, тэрэнэ татахадань, унажа ябаһан ургаша моринийн урда хоёр хүлөөрөө газар яг тулга-

лаад, ара гэдэргээ һуушадаг байгаа. Тиигэхэдэнь ургалһан адууһаа татаад байлгахадань, һураггүй бэлэн болодог хэн. Үнэндөө хадаа ургашань ургада ороһон мориине байлгача үгэнэ бшуу даа. Саашаа таһа зүдхэжэ байһан адууһанайнгаа нарин хоолойгоор ороһон ургынгаа гуйбые эрэхэдэнь, тэрэ адууһаниинь амиаа бүтэн хиигалаад, байжа үгэдэг юм.

Мүн энэ үедэ эмниг мориные һургалгашы болодог байгаа. Хээрэ байһан адуун соо ябаһан 3-4 наһатай мориине хүбүүдэй ургалан баряад, хажуудань ошожо хазаарлаха гэхэдэнь, эмниг улаан эреэнэ-эрээ харажархёод, һалганажа шэшэржэ, хуухиржа собхоржо, хүнэй дүтэлхын аргагүйгөөр аашалдаг юм. Тиигэхээр байтарнь хүбүүд шэхэдээд, хазаараа углаад, шүдэрлөөд, эмээлээ тохожорхигшо хэн. Шүдэрөө, ургаша абахадань, эмниг урагшаа даб гэжэ мултархашаа оролдожо, ухаа мэдээ алдажа, галзуу юумэдэл булгидаг, хойто хоёр хүл дээрээ бодожо собхордог, урда хоёр хүл дээрээ зогсожо тангаршаадаг. Тиигэхэдэнь бэрхэ эмнигшэн унангүй ябагша бэлэй.

Эмнеһээ хойшо гурбан хонго соо хүндэ юумэ үгэдэггүй — сээртэй байгаа юм. Дунда шадалтай зон эмнеэдэ ерэлэн зондо шүлэ гаргажа хүндэлдэг, баяшуул хони гаргадаг хэн.

Малай наһа дайраа хадаа, энэн тухай тогтожо хэлэлтэй болоно. Малнууд ехэнхидээ апрель, май соо түрэдэг бай-

гаа. Малнай үбэл бү түрэхэй гэжэ хүнүүд һанадаг хэн. Дулаан байрагүй хадаа тиигэдэг байгаа ааб даа. Хаа-яа үбэл түрөө һаань, өөрингөө гэртэ тулын байлгаша бэлэй. Үбэл түрэхэн хурьга, эшэгые дахалай гэжэ нэрлэдэг хэн. Үбэл түрүүлхэгүйн тула тусгаар хэмжээ абадагшыггүй бэлэй. Зүгөөр хуса, тэхэнүүдтээ зун эртүүршэг (хони, ямаа эрьюулжэ эхилхээ һанахадань) хүг зүүгээд, хожомшог табигша хэн. Зургаан мүшэнэй гарахада, хүгын абадаг байгаа.

Залуу мал жэл бүри ондо ондоо нэрэтэй болодог юм. Хониной түл намар болотор хурьган гэжэ нэрэтэй ябатаараа, намарын түлгэ боложо үбэлжэдэг. Хоёрдохи намараа эрэнэ — шүлгэ, эмэнэ — зуһаг; гурбадахи намараа эрэнэ — хизаалан, эмэнэ — һагли болодог; саашан хониной наһа шүдөөрн тоолодог: 4 шүдэтэй, 6 шүдэтэй гээд. Заһаатай эрэ хонин — хуса, заһагдаһаниинь — эрье гэжэ нэрлэдэг.

Ямаанай түл — эшэгэн, намарыншые эшэгэн зандаа, хойто намарын — шүдэлэн,

гурбадахи намараа эрэнэ — һиинэг, эмэнэ зуһаг болодог. Эрэ ямаан - тэхэ, заһагдаһан һаань - һэрхэ гэдэг.

Үхэрэй түл - тугал, намарын бурюу болодог; хойто намарын - хашараг, гурбадахи намараа эрэнэ - гунан, эмэнэ - гунжан, дүрбэдэхи намараа эрэнэ - дүнэн, эмэнэ дүнжэн гэжэ нэрэтэй болодог. Заһагдаһан эрэ үхэрие - сар, заһагдаагүйн - буха, арба хүрэхэн сарые амба сар гэдэг.

Адууһанай түл - унаган, намарын - дааган, хоёрдохи намараа - гунан, гурбадахи намараа эрэнэ - үрээ, эмэнэ - шүдэлэн, дүрбэдэхи намараа эрэнэ - хоёолон, эмэнэ - хизаалан, табудахи намараа эрэнэ - хоёо һунгама, эмэнэ гүүн гэжэ нэрлэгдэдэг.

Тэмээнэй түл—ботогон, намарын—тором, хойто намарын—тайлаг, гурбадахи намараа эрэнэ—гунан, эмэнэ—гунжан, дүрбэдэхи намараа эрэнэ - дүнэн, эмэнэ дүнжэн нэрэтэй болодог. Саашан заһагдаагүй эрэ тэмээн — буура, заһагдаһаниинь—атан, эмэнэ энгин гэжэ нэрлэгдэдэг юм.

МОРИНОЙ ТОНОГ ЗЭМСЭГ

ЭХЭНЭРЭЙ ЭМЭЭЛ.

Үгытэйшые, баяншые айл бүхэн басагандаа эмээл түхээрдэг хэн. Намгадай эмээл гэшэе юрын эмээлдэ орходоо һураггүй ехэ байгаа. Юрын эмээлэй бүүргэнүүдэй хоорондо 30-аад сантиметр зайтай байхадань, һамган эмээлэй бүүргэнүүдэй хоорондо 50-яад сантиметр зайтай байдаг хэн. Яахадаа тиимэ байгааг гэхэдэ, гэдэхэ ехэтэй болохо уеын хараада абалсадаг байгаа. Нарайлха дүтэлһэн һамгадшые хазаар мори унаад ябагша хэн.

Эмээлэй модые тусгаар эмээлшэ дархан хэдэг байгаа. Эмээл хоёр хабтаһатай. Тэрэн мориной нюрганай хоёр тэрэн хоноолдоод байха гэнэн, арбаад сантиметр үргэнтэй хабтагархан хүн хабтагайнууд. Эдэниие холбоһон хоёр бүүргэнүүд— урда бүүргэнэ сэхэшг, хойтонь хойшоо милад гэнэн байха. Бүүргэнүүдэй оройгоор бүгтэрүүлээд хадаһан бүгэжэ (зурууд түмэр) дээр саарһан шэнги болотор дабтаһан мүнгэ тохожо хэдэг юм. Мүнгэниинь һиилүүртэй байха. Урда бүүргын нюур хойто бүүргын ара тала хоёрые үргэлжэ мүнгөөр хушадаг байгаа. Тэрэ мүнгэн дээрэнь юбуу, шүрэ һуулгадаг хэн. Эдэ мүнгэнүүдын малаабша гэжэ нэрэтэй юм. Бүүргэнүүдэй хоорондо хүнэй һууха газарые хара хилэнгээр бүридэг. Хилэнгэйн доронимгэн һэеи мэтэ юумэ баряад шэрэжэрхидэг хэн. Тэрэн дээрэ хүнэй һуухада зөөлэн байхын тула маюуза хададаг юм. Энэнь хадаа хоёр бүүргын хоорондо байхаар хэмжүүртэй, мүн хилэнгээр бүриһэн һэеи дэрэ юм. Үшөө энэн дээрэ тохогодог, мүнгэн табуудые, юбуунуудые һуулгаһан, доронь ондоо бүд баряад шэрэжэрхихэн хара хилэн байха.

Урда бүүргын урда тээ, хойто бүүргын ара тээ хабтаһануудые үрэмдэжэ нүхэлөөд, тэрэ

нүхэнүүд дээрэ мүнгэлһэн хабтагархан түмэрнүүдые хададаг юм. Тэдэнь баабар гэжэ нэрэтэй. Хойто бүүргын ара тээ хоёр хабтаһануудта хоёр-хоёр нүхэнүүд, тэдээн бүринь баабар—хамта дүрбэн баабар байха. Эдэ нүхэнүүдэй заримандань (урда тээхидэнь) ганзага оруулдаг хэн.

Бүдүүн гүрэмэл хара утаһаар ганзага хэдэг байгаа. Тэдэнь дүрөөбшэһөө доогуур һанжажа ябадаг юм. Үзүүртээ саагтай, сааг соонь бүлбэнүүр һуулгаһан тула мориной хатарха, жороолходо, тэдэнь жэнгиржэ ябадаг бэлэй. Тэдэ ганзагануудай хажуугаар үшөө хабтагар булгайр ганзага байха. Хабтаһануудай эгээл хойто нүхэнүүдтэ түмэр сахариг оруулаатай байдаг. Тэдээнһээ хударга зүүдэг юм.

Хабтаһануудай дээдэ талада дэбһэнүүд хадагдаха. Дэбһые баһал һэеи дээрэ хара хилэн барижа шэрээд, захаарнь зубшуулжа, гурбан үнгын бүд зурылгажа оёдо, тэрэн дээрээ сэсэгэй маягтайгаар хэдэн газар һубарюулан, юбуу хадажа хэдэг байгаа. Дэбһын эгээл тэгэн дунда бүри ехэ түхэрээн зураг болгон юбуу хададаг. Энэнь түүга гэжэ нэрэтэй хэн. Дэбһэн гэшэе доошоошые, хажуу тээшээшые хорёод гаран сантиметр хэмжүүртэй аад, доодо хажуунь дээдэхидэ орходоо бага зэргэ үргэн байдаг юм.

Хабтаһануудай тэгэн дундаһаа, дэбһэн доронь арһан гү, али булгайр ооһор оруулжа, дүрөөнүүдые шагтагалдаг. Дүрөөнь түмэр аад, дээгүүрн сагаан зай гүйлгэжэ, угалза, түмэн жаргалан мэтые татаһан байдаг юм. Хожомой үедэ сад дүрөө шудхажэ хэдэг болоо хэн.

Эмээлэй доодо тээн мориной нюрган дээгүүр бүгтэрһэн дүрөөбшэ гэжэ байха. Энэ болбол мориной гэдэхэнэй дүрөөдэ үрэгдэхэгүйн тула

хэгдэдэг байгаа. Дүрөөбшые баһал ямар бэ даа зузаан бүд дээрэ хара хилэн барижа шэрээд хэдэг хэн. Тойроод хүбөөгэйн досоо талаар мүн дэбһэдэ адли гурба, дүрбэн үе үнгэ ондоотой зурууд бүд халаад, тэрэн дээгүүрээ баһа дэбһынхидэ адляар юбуунуудаар шэмэглэдэг юм. Иимэ дүрөөбшые хэжэм гэжэ нэрлэдэг байгаа. Хожомой үедэ дэбһэн дүрөөбшын арые булгайраар бүридэг болоо хэн. Захаарнь үнгын бүдөөр хүбөө хэдэггүй, харин гурбан хурга тухай зурагаар булгайр дүрөөбшынгөө захаар зубшуулан барижа, дээгүүрн жэртэр тоборюулга хададаг хэн. Тоборюулга гэшэнь хара гү, али сагаан туулгаар хэһэн аад, монсогорхон тархитай богонихон хадаһан юм. Дүрөөбшын энэ хүбөө мого гэжэ нэрэтэй.

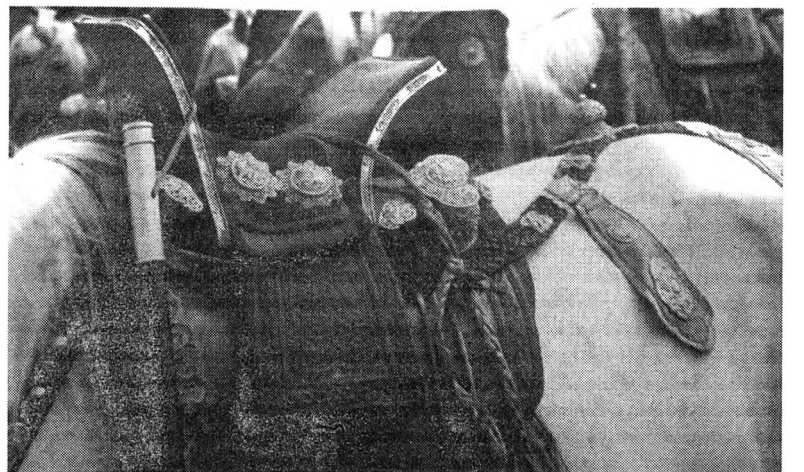
Эмээлээ тохохын урда тээ моринойнгоо нюрганда тохон тохогодог ааб даа. Шэнэхэн сагаан һэеи гээр хэһэн тохомын тойруулаад ямар бэ даа үнгын бүдөөр хүбөөлһэн байдаг. Улам, жэрэмынь юрын лэ һураар хэдэг хэн.

Иимээр эмээл түхээрхэдэ, ехэ үнэтэй сэнтэй болодог байгаа.

БҮНЭТЭНЭЙ ЭМЭЭЛ.

Бүһэтэй хүн эхэнэрэхидэ адли гоё, үнэтэй сэнтэй эмээл болон мориной бэшэ тоног зэмсэг түхээрдэггүй хэн. Бүри урда сагта холын аянда, аба хайдагта гарахадаа, хударга хэдэг байгаа юм. Хожомын, 20-дохи зуун жэлэй гарахада, хударга зүүхэ хүн харагдахаша болёо бэлэй.

Эмээлэйн гоёолто гэхэдэ, мүнгэ гүйлгэжэ шараһан түмэр бүгэжэтэй, ганзагатай байгаа. Дэбһэнүүдын тойруулжа хоёр үе зэргэшээ туулган тоборюулга, хоорондохон зай соонь һубарюулжа хэдэн табууд хэгдэдэг хэн. Дүрөөбшэнь гоёолтогүй юрын булгайр байгаа юм. Эрэ хүнэй эмээлэй

дүрөөбшые бүри урда сагта гүлми гэжэ нэрлэдэг байһан юм гэшэ.

1910 гаран оноор залуушуул ута хулһан ташуураар гоёдог болоо хэн.

ХАЗААР. Юрын хазаар эхэнэрэй гоёлой хазаар хоёр ондоо байгаа. Юрын хазаар юрын лэ һураар хэһэн, зайдаһан бүтүү, ута жолоотой байһан юм. Эхэнэрэй гоёлой хазаар гэшэнь тад ондоо хэн. Мориной тархида нэн түрүүн ногто, тиигээд хазаар угладаг байгаа юм. Ногтонь юрын лэ һураар зайдаһан, ганса ута жолоотой, хазаарын хабтагар һураар хэһэн, ута жолоогүй, гансал бүтүү жолоотой байгаа. Булгайрай би болоходо, булгайраар хэдэг болоо бэлэй. Хоёр хурга тухай хабтагар булгайр дээрэ һубарюулаад, мүнгэн гү, али мүнгэлһэн табуудые хадажа хэдэг хэн. Тэрэ табуудын хажэ гэжэ нэрэтэй юм.

ХҮМЭЛДЭРГЭ, ХУДАРГА. Эмээлэй хойшоо орохогүйн тула хүмэлдэргэ, урагшаа орохогүйн тула хударга зүүдэг байгаа. Анхан сагта хүнүүдэй холын аянда ябадаг байхада, иимэ юумэн шухала хэрэгтэй байжа болоо. Хожомын хэрэгтэй бэшэшые һаань, мориной шэмэг болгон зүүдэг байгаа хаш даа. Эдэниие хазаарыхидэ адли хабтагар булгайр дээрэ хажануудые һуулгажа хэдэг хэн. Хүмэлдэргые мориной оморуун доогуур оруулаад,

хүзүүнэйн хоёр тээгүүр хойшонь татажа, эмээлэй урда бүүргэдэ угладаг байгаа. Хударгые эмээлэй хабтаһанай тон хойто нүхэндэ оруулаһан сахаригһаа шагтагалаад, мориной һуул доогуур оруулжа зүүдэг хэн.

Хазаар, хударгашые, эмээл, хүмэлдэргэшые олон килограмм түмэрөөр хэдэг байһан тула мориндо айхабтар хүндэ байһан юм.

Бэлигма ОРБОДОЕВА
хэблэлдэ бэлдэбэ.
«Лодон багшын дэбтэрһээ»
гэнэн номһоо абтаба.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

XVII ЖАРНАЙ ХАРА УҮАН ЛУУ ЖЭЛ

Нүзэгтэйшүүлэй анхаралда

НАМАРАЙ ДУНДА ШАРАГШАН ТАХЯА ҺАРА

Буряад литэ	1 Р ХЭ	1 Р ХЭ	4 Р	5	6	7	8 МХ
Европын литэ	17	18	19	20	21	22	23
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Нара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагба Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббото	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	сагаагшан Могой	хара Морин	харагшан Хонин	хүхэ Бишэн	хүхэгшэн Тахья	улаан Нохой	улаагшан Гахай
Мэнгэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара
Һуудал	уула	модон	хии	гал	шорой	түмэр	огторгой

НАМАРАЙ ТАЙЛГАН БОЛОХОНЬ

Сентябриин 22-то үглөөнэй 11 цагһаа Намарай (тэнгэрийн үүдэ хаалгын) тайлган Барна-ульская 164 "А" гэһэн газарта үнгэргэгдэхэ. Һүзэгтэйшүүл сагаан эдеэн табгаг, архи, сай асарха ёһотой.

"Тэнгэри" гэлэн бөө шажантанай эмхи.

Гарагай 2-то намарай дунда шарагшан Тахья нарын сентябриин 17 (шэнын 1).

Сагаагшан Могой, 2 хара мэнгын, уулада һуудалтай үдэр. Рихэ – уһанда эм ороно (уһанда орожо болохо). Хутагын хурса үдэр.

Бурхан, лусууд, тэнгэри тахиха, дасан хийд бодхохо, хэшэг даллага абаха, сан тахиха, номын үүдэндэ орохо, Очирлүрэвийн харюулга хэхэ, байшан гэрэй һуури тахиха, мори, үхэр номгодохо, гэр бүрихэ, модо тариха, худаг малтаха, буянай эхиие бүтээхэ, мал газашань гаргаха, нүүдэл хэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, зээлээр абаха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, эм найруулгада һайн. Эхилжэ ном соносохо, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд, юумэ үгэхэ, шарил шатааха, модо отолхо, худалдаа хэхэ, заргалдаха, ехэ хэрэг үүдхэхэдэ муу.

Хүнэй үһэ абабал, наһан хорохо. Гарагай 3-да сентябриин 18 (энэ һарада шэнын 2-ой үдэр үгы, забһарлаба, шэнын 3).

Хара Морин, 1 сагаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Рихэ – уһанда эм ороно (уһанда орожо, болохо). Хутагын хурса үдэр.

Бурханда, лусуудта зальбарха, бурхан, лусууд, тэнгэри тахиха, замда гараха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, модо тариха, һэеы гэр тахиха, угаал үйлэдэхэ, гэр бүрихэ, ехэ хүндэ бараалхаха, нүхэртэй болохо, шэнэ ноёниие тахиха, захирхы түшаалай ажал хэхэ, худалдаа хэхэ, дайсаниие дарахада һайн. Эм найруулга, байра бууса түбхинүүлхэ, мори худалдаха, худаг малтаха, модо отолхо, тангариг үгэхэ, нялхые хүлдэ оруулха, газашань ябуулха сээртэй.

Хүнэй үһэ абабал, наһан хорохо, үхэр мал үдэхэ.

Гарагай 4-дэ сентябриин 19 (шэнын 4).

Харагшан Хонин, 9 улаан мэнгын, хийдэ һуудалтай үдэр. Рихэ – уһанда эм ороно (уһанда орожо болохо).

Бурханда зальбарха, бэшэг зурхай зураха, хэшэг даллага абхуулха, дасанай тахил заһаха, тарни уншаха, хонинһоо ашаг шэмэ абаха, мал газашань үгэхэ, ажалшаниие абаха, хурим найр хэхэ, харюулга хэхэ, һогтуу галзуе номгодохо, ураг садан болохо, худалдаа хэхэ, өөрын амидаралда тунһатай ажал эрхилхэдэ һайн. Лама болохо, ном соносохо, юумэ газашань үгэхэ, хүрэнгэ эһээхэ, хүн, мал ханаха, төөнэхэ, эм найруулга, сэргэ хүдэлгэхэ, тээрмэ бодхохо, шууяа гаргахые хориглоно.

Хүнэй үһэ абабал, бэе махабад һайжарха. Гарагай 5-да сентябриин 20 (шэнын 5).

Хүхэ Бишэн, 8 сагаан мэнгын, галда һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, бурханда зальбарал үйлэдэхэ, сан табиулха, хангал

тахюулха, һахюуһанда үгэлгэ үгэхэ, дасан шүтээн бодхохо, бэшэг зурхай зураха, санаар олгохо, номын хурал байгуулха, эрдэмдэ һураха, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, замда ябаха, эм найруулха, модо тариха, хүрэнгэ эһээхэ, бэри буулгаха, түрэхэ, бүжэг наада тахиха, түг дарсаг хийдхэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, түмэрөөр урлахада һайн. Шэнэ хубсаһа эсхэхэ, үмдэхэ, шэмэг оёхо, худалдаа хэхэ, хүншүү хёрбоһо гутуулха, бузар буртагые зайсуулгада харша.

Хүнэй үһэ абабал, наһан хорохо, үхэр мал үдэхэ.

Гарагай 6-да сентябриин 21 (шэнын 6).

Хүхэгшэн Тахья, 7 улаан мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, лама болохо, үзэл үзэхэ, эм найруулха, замда гараха, эрдэмдэ һураха, бэри буулгаха, хурим, хэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, худалдаа хэхэ, тангариг үгэхэ, наад тодхор дарахада һайн. Байшан гэрэй һуури тахиха, угаал үйлэдэхэ, улай гаргаха, хүншүү гутуулха, эд, мал газашань үгэхэ, мал агталха, нэхэхэ, нүүдэл хэхэ зэргэнүүдтэ бүтэмжэгүй.

Хүнэй үһэ абабал, шэг шарай һайжарха. Гарагай 7-до сентябриин 22 (шэнын 7).

Улаан Нохой, 6 сагаан мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, хэшэг даллага абхуулха, модо отолхо, тангариг үгэхэ, угаал үйлэдэхэ, нүүдэл хэхэ, наһанай буян бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтаха, тарья тариха, модо һуулгаха, хэлсээнэй ажалшаниие абаха, урлаха үйлэдэ һуралсаха, ном заалгаха, суглаа хэхэдэ һайн. Бэри буулгажа, хүрьгэ оруулжа болохогүй; хэрүүл гаргаха, анда нүхэр бололсохо, хүүгэдые хүлдэ оруулха, газашань ябуулха, сэргэ хүдэлгэхэ, дайсаниие номгодохые тэбшэгтэ.

Хүнэй үһэ абабал, хараал шэрээл, арсалдаа хэрүүл, тэмсэл болохо.

Гарагай 1-дэ сентябриин 23 (шэнын 8). Дүйсэн үдэр.

Улаагшан Гахай, 5 шара мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. "Модон хохимой" үдэр.

Дасан шүтээн бодхохо, һэргээхэ, арамнайла, лама хубараг болохо, ном заалгаха, эм найруулха, эрдэм номдо һургаха, буянай хэрэг бүтээхэ, огторгойн үүдэ сахиха, гүрэм заһал хүүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзахада һайн. Газар хахалха, нохой абаха, худалдаа хэхэ, үбшэн эмнэжэ эхилхэ, дасан дуганай һуури тахиха, гэр бүрихэ, нүүдэл хэхэ, аралжаа наймаа эрхилхэ, замда гараха, хубсаһа эсхэхэ, һамга абаха, модо отолхо, худаг малтаха, шэнэ гэр бариха, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэ, шэнэ дэгэл эсхэхэдэ таарамжатай.

Хүнэй үһэ абабал, наһан утадхагдаха.

АЮША ХУБУҮҮНДЭ ТУҢАЛАЯЛ!

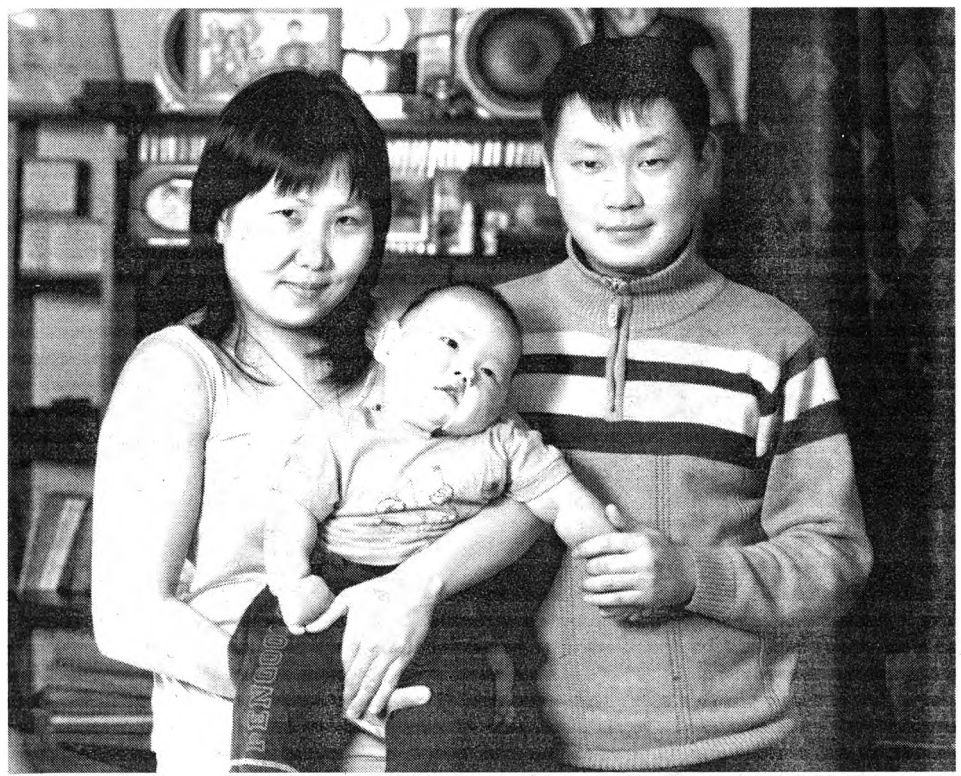
Аюша родился 14 ноября 2010 года. В результате ошибки медперсонала родильного дома ребенок родился с тяжелой формой ДЦП. Врачи ставят диагноз: Тяжелое гипоксически-ишемическое поражение головного мозга, декортикационная ригидность, псевдобульбарный синдром, спастический тетрапарез, грубая задержка психомоторного развития, симптоматическая эпилепсия.

Состояние: тяжелое, в сознании, на звук реагирует, за предметами следит. Положение в постели: пассивное, гипертонус мышц, контрактуры суставов конечностей, не садится, не ползает. Кормление через назо-гастральный зонд. Ребенок самостоятельно не глотает, не кашляет, нуждается в постоянном уходе. Периодически - судорожные подергивания всех мышц. Нужна постоянная санация ВДП.

Аюше требуется дорогостоящее лечение стволовыми клетками в Китае, городе Пекине.

Тип инъекций и их количество: 6 инъекций пуповинными стволовыми клетками.
Продолжительность лечения: 30 дней.
Стоимость лечения: 192.500 юаней.
В стоимость лечения входит курс лечения стволовыми клетками, реабилитационная терапия и проживание пациента и сопровождающих.
Сбербанк
Бурятское ОСБ №8601/0101
ИНН 7707083893
БИК 048142604
Корреспондентский счет 30101810400000000604
личный счет № 40817810009168937332
Жабанаев Баир Батомункуевич.

Яндекс деньги счет №: 410011243802665.
WEB-money кошелек: R303380421605.
Билайн +79644103890
Местоположение: Улан-Удэ

<p>Буряад үнэн</p> <p>Учредители: Глава Республики Бурятия - Председатель Правительства Республики Бурятия, Народный Хурал Республики Бурятия, Правительство Республики Бурятия</p> <p>Ген.директор-гл. редактор - Э.Д.ДАГБАЕВ</p> <p>Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА</p> <p>Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев (зам.гендиректора - руководитель редакций газет), Л.Г.Будаев (зам.гендиректора-директор по экономике и развитию), С.Б.Байминова (бильд-редактор), Г.Х. Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.</p>	<p>ТЕЛЕФОНЫ:</p> <p>21-54-54 - приемная 21-35-95 - зам.гендиректора - руководитель редакций газет 21-55-97- зам.гендиректора - директор по экономике и развитию 21-68-08 - редактор 21-64-36 - бильд-редактор 21-67-81- выпускающий отдел 21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций 21-63-86 -отдел социально-политических проблем 21-64-36 -отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, отдел оперативной информации 21-06-25 - редакция журнала «Байгал» 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания 21-62-62 - реклама 21-50-52 -отдел распространения</p>	<p>Адрес РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн»».</p>	<p>Подписной индекс 50901 Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия Свидетельство № Б-0079 от 2 ноября 1994 г. www.burien.ru e-mail: unen@mail.ru</p>
	<p>Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография».</p> <p>Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 12.09.2012 в 16.00 - по графику; 12.09.2012 г. в 16.00 - фактически.</p> <p>Объем 6 п.л. Заказ №1280. Тираж - 4000 экз. Общий тираж изданий ИД «Буряад үнэн» - 14 700 экз. Цена свободная.</p>	<p>Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.</p> <p>* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54</p>	

Александр ЦИЛЬКЕР:

"ТАНАЙ ФЕСТИВАЛЬ РОССИИН ЭГЭЭЛ ГОЁ ФЕСТИВАЛЬНУУДАЙ ТООДО ОРОО"

Дүрбэн үдэрэй туршада барднуудай дуунуудые шагнаабди, дүрбэн үдэрэй үргэлжэдэ гитаранууд эздэлээ. Хоёр үдэрын – Улаан-Үдэдэ, удаань фестиваль Байгалай эрье дээрэ, Кабанскын аймагай "Лемасово" аяншалгын комплексдо үргэлжлөө.

Жюриин хүдэлмэридэ болон мастер-классуудта Россиин мэдээж авторнууд болон гүйсэдхэгшэднөө гадна Буряадай арадай поэт Баир Дугаров хабадалсаа. Тэрэнэй зохёон "Звезда кочевника" гэнэн шүлэг дээрэ Эржена Жамбалова хүгжэм найруулжа, 2011 ондо Жамбаловтанай дуэт "Песня Булата в Коллонтаево" гэнэн бүхэроссиин түрүүшын дуун-шүлэгэй фестивалда илаһан юм. Энэ дуун хододоо дурьемнай татадаг байха гэжэ олон хүн тэмдэглээ. "Дуунай гүн удха ямаршые яһанай хүндэ, илангаяа Хүхэ Мүнхэ Тэнгэри доро хизааргүй уужам тала дайдые махаһан элинсэг хулинсагүудтай бидэндэ ойлгосотой, зүрхэ сэдхэлдэ дүтэ байха..." гэжэ нэгэниинь бэшэнэ.

- Тэндэ ехэ зохид, һонин хүнүүд суглараа. Удхатай дуунуудые шагнахада, дуун болгогдоһон шүлэгүүдэй эдэлхэдэ, сэдхэлээ ханамаар. Шэнэ хүсэлнүүд, һанал бодолнууд түрэнэ, өөрыншни арга боломжонууд нээгдэнэ. Фестиваль намайе ехэ гайхуулаа, - гэжэ Эржена Жамбалова хэлээ. -

"Буряад хэлэн дээрэ авторска дуун" номинациин лауреат Э.Жагбаев

Фестивалиин үедэ

Тиин бидэ хүгжэмэй соёлой энэ һалбарида анхаралаа хандуулха гэжэ бодообди. "Песня Булата на Байкале" гэнэн фестиваль үнгэргэхэ гэнэн үүсхэлымнай Буряадай Соёлой министерство дэмжээ.

Тус фестиваль мүнөө заншалта болохо юм. "Песня Булата в Коллонтаево" гэнэн бүхэроссиин фестивалиин директор Александр Цилькерэй тэмдэглэхээр, конкурсно хабаадагшадай бэлиг шадабари һанаһанһаа дээрэ байшоо. Тиимэһээ ерэхэ жэлэй май соо Коллонтаеводо үнгэргэгдэхэ фестивалда зариманиинь уригдаха. "Бүхы мэдээсэл манай сайт дээрэ олохот. Танай фестиваль Россиин эгээл гоё фестивальнуудай тоодо ороо", - гэжэ тэрэ онсолоо.

Манай хотодо 1994 ондо Загорск микрорайонной хүүгэдэй номой сангай дэргэдэ "Оранжевый кот" гэнэн гитарын дуунай клуб байгуулагдаһан юм. Хүтэлбэрилэгшэ, журналист Любовь Халмуевагай хэлэхээр, хүгжэм гэшшэ бидэнэй һаһан соогоо оложо шададаггүй юумыемнай, хүнүүдэй хоорондохи харилсаанай гоё һайхание харюулдаг.

Фестивалиин дүүрэхэдэ, бидэ хотонуудаа бусажа, хүлгөөтэй ажабайдалдаа дахин шунган ороошые һаа, зүрхэ сэдхэлэй оёорһоо эдэлһэн дуунуудые, онсо оршолон байдалые хэзээдэшые

мартахагүйбди.

"Песня Булата на Байкале" фестивалиин лауреадууд болон дипломантнууд

"Автор" номинаци:
Валерий Сафули (Улаан-Үдэ) – лауреат

Артур Аветисян (Селенгинск, Кабанскын аймаг) – дипломант

Михаил Чебунин (Улаан-Үдэ) – дипломант

"Гүйсэдхэгшэ" номинаци:
Дарья Малишенко (Калтан хото, Кемеровскэ область) – лауреат

Ирина Дроздова (Шэтэ) – дипломант

Любовь Халмуева (Улаан-Үдэ) – дипломант
Елена Королькова

(Улаан-Үдэ) – дипломант
"Ансамбль" номинаци:
"Галия" бүлгэм (Улаан-Үдэ) – лауреат
"Оранжевый кот" квартет КСП (Улаан-Үдэ) – лауреат

Юрий Гармаев, Елена Королькова, дуэт (Улаан-Үдэ) – дипломант

"Поэт" номинаци:
Татьяна Григорьева (Улаан-Үдэ) – лауреат

Инна Смирнова (Улаан-Үдэ) – дипломант

Николай Роголев (Улаан-Үдэ) – дипломант

Елизавета Бильтрикова (Улаан-Үдэ) – дипломант
"Б.Окуджавын дуунуудые гүйсэдхэгшэ" номинаци:

Екатерина Подкорытова, Татьяна Капустина, дуэт (Турунтаево, Прибайкалийн аймаг) – лауреадууд

Павел Осипов, Галина Бабинцева (Селенгинск, Кабанскын аймаг) – дипломантнууд

Алексей Асхадуллин (Турунтаево, Прибайкалийн аймаг) – дипломантнууд

"Буряад хэлэн дээрэ авторска дуун" номинаци:
Эдуард Жагбаев (Улаан-Үдэ) – лауреат

Цырен Шойжинимаев (Улаан-Үдэ) – дипломант

Юрий Гармаев (Улаан-Үдэ) – дипломант.

Дулма БАТОРОВА.
Авторай фото-зурагууд.

Фестивальда хабаадагшад

Резьба по дереву
Оформление домов и фасадов
Детские площадки
Столярные изделия

"ЖАН"

И.П. Жудундоржиев Э.Ж.
89148472486
60 00 72

ОИЖ ГАРАНТ
Мы гарантируем качество!

ПЛАСТИКОВЫЕ ОКНА

☎ 21-10-10, 65-06-06
Балтахинова 17, блок «Г»
2 этаж, оф. 209